

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

INNOWACYJNY PROGRAM WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO

Program powstał w ramach projektu „Mamo, tato co wy na to? - innowacyjny program wychowania przedszkolnego” współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Poddziałania 3.3.4 Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na podstawie umowy z Ośrodkiem Rozwoju Edukacji w Warszawie

Autorzy:

Joanna Nastaj - pedagog

Iwona Blicharz - pedagog

Kinga Sarad-Deć - pedagog

Elżbieta Fim - specjalista ds. technologii informacyjno-komunikacyjnych

Elżbieta Michalczuk - specjalista ds. przyrody/ekologii

Jan Borowiec - specjalista ds. mediów

Jolanta Barszcz-Skowronek - doradca metodyczny

Danuta Chrzanowska - doradca metodyczny

Katarzyna Kozłowska - nauczyciel wychowania przedszkolnego

Anna Natora - doradca metodyczny

Monika Owczarz - nauczyciel wychowania przedszkolnego

Milena Potręć - specjalista ds. przedsiębiorczości

Tomasz Dziadczyk - specjalista ds. mediów

Sylvia Kucharska - specjalista ds. mediów

Anita Janeczek-Romanowska - psycholog

Anna Jarczak - psycholog

Edyta Gleich - specjalista ds. przedsiębiorczości

Jarosław Kaliński - specjalista ds. technologii informacyjno-komunikacyjnych

Marta Wróblewska - specjalista ds. przyrody/ekologii

Norbert Witak - specjalista ds. technologii informacyjno-komunikacyjnych

Ewa Gałczyńska - specjalista ds. techniki

Barbara Gontarek - specjalista ds. techniki

Katarzyna Machałowska - specjalista ds. ekonomii

Jarosław Piotr Kalinowski - specjalista ds. ekonomii

Dorota Pyrgies - psycholog

Anna Gołąb - nauczyciel wychowania przedszkolnego

Hanna Halczuk - specjalista ds. techniki

Ewa Pluta - specjalista ds. przyrody/ekologii

Arkadiusz Pisarski - specjalista ds. przedsiębiorczości

Anna Halczuk - specjalista ds. ekonomii

Projekt okładki i strony tytułowej: Małgorzata Niećko

Redaktor: Małgorzata Orzeł

Redaktor merytoryczny: Anna Natora

Korekta: Anna Perlejewska

ISBN: 978-83-936017-0-7

Wydawnictwo:

Polskie Towarzystwo Ekonomiczne Zakład Szkolenia i Doradztwa Ekonomicznego
Sp. z o.o. w Lublinie

Wydruk: Drukarnia Comernet w Lublinie

Spis treści

---

1. Wstęp i koncepcja programu „Mamo, tato co wy na to?”	4
2. Cele innowacyjnego programu wychowania przedszkolnego	6
3. Budowa i układ treści programu „Mamo, tato co wy na to?”	9
4. Treści programowe dla dzieci od 3 do 5 lat	15
• Kształtowanie umiejętności społecznych dzieci: porozumiewanie się z dorosłymi i dziećmi, zgodne funkcjonowanie w zabawie i w sytuacjach zadaniowych	15
• Kształtowanie czynności samoobsługowych, nawyków higienicznych i kulturalnych. Wdrażanie dzieci do utrzymywania ładu i porządku	19
• Wspomaganie rozwoju mowy dzieci	20
• Wspieranie dzieci w rozwijaniu czynności intelektualnych, które stosują w poznawaniu i rozumieniu siebie i swojego otoczenia	22
• Wychowanie zdrowotne i kształtowanie sprawności fizycznej dzieci	26
• Wdrażanie dzieci do dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych	29
• Wychowanie przez sztukę – dziecko widzem i aktorem	36
• Wychowanie przez sztukę – muzyka i śpiew, pląsy i taniec	38
• Wychowanie przez sztukę: różne formy plastyczne	40
• Wspomaganie rozwoju umysłowego dzieci poprzez zabawy konstrukcyjne, budzenie zainteresowań technicznych	43
• Pomaganie dzieciom w rozumieniu istoty zjawisk atmosferycznych i w unikaniu zagrożeń	47
• Wychowanie dla poszanowania roślin i zwierząt	48
• Wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci wraz z edukacją matematyczną	51
• Kształtowanie gotowości do nauki czytania i pisanie	54
• Wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne	61
5. Diagnoza gotowości szkolnej dziecka kończącego przedszkole	66
6. Opinia dydaktyka o programie	79
7. Scenariusze zajęć	81
8. Bibliografia	90
9. Załączniki:	
Karty pracy do diagnozy gotowości szkolnej	94

1 Wstęp i koncepcja programu „Mamo, tato, co wy na to?”

Szanowni Państwo!

Niniejsza publikacja, zawierająca innowacyjny program wychowania przedszkolnego w pełni zgodny z podstawą programową wychowania przedszkolnego, powstała jako wynik realizacji projektu „Mamo, tato, co wy na to? – innowacyjny program wychowania przedszkolnego” współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Poddziałania 3.3.4 Europejskiego Funduszu Społecznego, na podstawie umowy z Ośrodkiem Rozwoju Edukacji w Warszawie.

W XXI wieku pojęcia związane z ekonomią, finansami, a także techniką są niezwykle ważne, ale też bliższe ludziom. Sto lat temu nikt nie wiedział, co to komputer, niewiele osób posiadało na tyle duży majątek, żeby móc zapewnić sobie godne życie, nie mówiąc o pomnażaniu swego dorobku. Dziś czasy zmieniły się na tyle, że każdy, nawet najmłodszy powinien być wprowadzany w tajniki ekonomii. Ekonomia to również przedsiębiorczość ujmowana bądź jako swista forma pracy, bądź jako czwarty (oprócz ziemi, kapitału i pracy) czynnik produkcji. Przedsiębiorczość to też zaradność człowieka w gąszczu praw, obowiązków i możliwości. Człowiek przedsiębiorczy przejmuje inicjatywę, załatwia sprawy sam. Umie dobrze gospodarować powierzonym mu kapitałem. Zna się na tym, co robi i wykonuje to z dużą łatwością. W polskich programach wychowania przedszkolnego odnajdziemy minimalny zakres treści związanych z ekonomią i przedsiębiorczością. Wynika to z niskiej świadomości społecznej dotyczącej konieczności rozpoczęcia tego rodzaju edukacji od najmłodszych lat. Zakres zjawiska jest duży i ważny ze względu na prawidłowy rozwój dziecka oraz jego prawidłowe funkcjonowanie w społeczeństwie. Młody człowiek od wczesnego dzieciństwa uczy się wszystkiego od osób starszych. Odbywa się to poprzez obserwację, ale także przez rozmowy z dorosłymi. Mieczysław Szczodrak w swoim artykule w „Ruchu pedagogicznym” zwraca uwagę na wychowanie ekonomiczne kiedyś i dziś. Jak wielka jest różnica gospodarności człowieka wychowanego w 20-leciu międzywojennym oraz okresie wojny i zaraz po niej, a człowiekiem wychowywanym w czasach dzisiejszych. Wzrost poziomu życia pozbawił większość małych dzieci widoku rodziców oszczędzających każdy grosz lub też możliwości odziedziczenia po starszym rodzeństwie ubrań, zabawek czy podręczników. Maria Fic w artykule „Elementy kultury ekonomicznej” mówi o tym, że dziecko należy uczyć i przygotowywać do rezygnowania z pewnych rzeczy, do podejmowania w życiu kompromisów. W obecnym programie edukacyjnym przedmiot „Przedsiębiorczość” wprowadzany jest najwcześniej pod koniec gimnazjum. Niezajmowanie się od najmłodszych lat edukacją ekonomiczną i przedsiębiorczością powoduje, że starsze dzieci wykazują postawę roszczeniową, bierną, a ich zachowania nie są nacechowane aktywnością, nie posiadają też nawyku racjonalnego gospodarowania finansami. Mit o tym, że pieniądze nie są dla dzieci obalają także badania przeprowadzone przez Narodowy Bank Polski. Wynika z nich, że dzieci w wieku 4–12 lat żywo interesują się finansami i ekonomią. Większość z nich doskonale wie, że pieniądze nie biorą się ze ściany ani z bankomatu, lecz trzeba je zarobić. Dzieci obserwują rodziców wydających pieniądze i zaczynają się tym

interesować. Przedkłada się to na ich życie dorosłe w społeczeństwie. Jeśli nauczymy dzieci pewnych umiejętności i wpoimy ducha przedsiębiorczości w umysły młodych ludzi, znacznie zwiększymy szanse na ich szczęśliwe i produktywne życie, w którym będą właściwie wykorzystywać swoje talenty i zdolności. Przedsiębiorczość to sposób patrzenia na świat i umiejętność znalezienia w nim odpowiedniego miejsca dla siebie. To innowacyjność i kreatywność w myśleniu i działaniu. To odwaga w realizacji własnych pomysłów i marzeń, to z jednej strony zdolność do wykorzystania nadarzających się okazji, a z drugiej umiejętność przystosowania się do zmieniających się warunków. To gotowość do podejmowania ryzyka, odpowiedzialność za podjęte decyzje, za ludzi i siebie. Robert Kiyosaki, amerykański inwestor, biznesmen i autor książek o sztuce motywacji, uważa, że głównym powodem obecnych kłopotów finansowych całego świata jest to, że mimo długich lat nauki nie nabywamy w szkole wystarczającej wiedzy o pieniądzu. „Uczymy się pracować za kasę, ale nie uczymy się o tym, jak tak kasa powinna pracować dla nas” – twierdzi Kiyosaki¹.

Wielu specjalistów twierdzi, że maluchy trzeba uczyć przedsiębiorczości jeszcze wcześniej, gdy tylko zaczynają rozumieć dziesiętny system liczbowy. Tymczasem rodzice często zaczynają tłumaczyć dzieciom prawa rządzące finansami zbyt późno, a czasami w ogóle nie poruszają tego tematu i czekają, aż dziecko „dorośnie”. Jak wynika z badań międzynarodowej firmy Synovate, na Zachodzie edukacja finansowa maluchów rozpoczyna się znacznie wcześniej i jest bardziej szczegółowa. Jedna czwarta rodziców w USA, Kanadzie czy na Cyprze zaczyna uczyć dzieci odpowiedzialności finansowej w chwili, gdy po raz pierwszy zadadzą pytanie: „Mamo, tato, kupicie mi to?”.

Wprowadzenie prezentowanego programu wychowania przedszkolnego do powszechnego zastosowania w placówkach wychowania przedszkolnego pozwoli na wzrost poziomu wiedzy dotyczącej przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki wśród dzieci w wieku 3–5 lat, co przełoży się na jakość wzrastającego kapitału ludzkiego.

Zachęcamy Państwa do korzystania zarówno z podręcznika, jak i z wszystkich dodatkowych materiałów dydaktycznych, które zostały opracowane z użyciem nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Życzymy sukcesów w pracy zawodowej!

Zespół projektowy

¹ (źródło: <http://www.wprost.pl/ar/188210/Od-przedszkola-do-miliona/>)

2 Cele innowacyjnego programu wychowania przedszkolnego

Edukacja ekonomiczna jest częścią edukacji obywatelskiej. Elementarna wiedza o mechanizmach rynkowych i umiejętność podejmowania decyzji ekonomicznych jest obecnie niezbędnym „wyposażeniem” każdego obywatela, ułatwia bowiem poruszanie się w skomplikowanym otoczeniu gospodarczym i osiąganie własnych celów życiowych. Każdy powinien dysponować wiedzą o środowisku ekonomicznym, w którym żyje, by świadomie i efektywnie podejmować podstawowe decyzje². Każdy młody człowiek powinien więc dysponować wiedzą o środowisku ekonomicznym, w którym żyje, by świadomie i efektywnie podejmować podstawowe decyzje. Znaczna część młodzieży wykazuje jednak dezorientację w tej dziedzinie. Ekonomia wydaje się być zbiorem skomplikowanych danych, liczb i regułek. Psychologowie często podkreślają, że okres do 6. roku życia jest najbardziej istotny, jeśli chodzi o rozwój kompetencji. Przed 6. rokiem życia należy zbudować u dziecka podstawy. „Pokazywać mu, że potrafi myśleć samodzielnie. I że to cenne. To czas inwestowania. Można to porównać do wzrostu bambusa. Sadzimy pnącze, podlewamy, opiekujemy się. Mija rok, dwa, trzy – efektów nie widać. W końcu pnącze zaczyna kiełkować. I nagle w szóstym roku bambus strzela w górę. Nawet na kilkanaście metrów leci! Ale okazuje się też, że w tym czasie, kiedy pozornie nic się działo, bambusowi wyrosły korzenie. Kilkumetrowe. Podobnie z rozwojem młodego człowieka. Trzeba podlewać mózg, dostarczać coraz to nowych bodźców, prowokować rozwój połączeń neuronalnych. Dostarczajmy bodźców, nawet gdy efektów nie widać. Niech próbuje swoich sił w coraz to innych zadaniach”³.

Cele szczegółowe programu wynikają bezpośrednio z obszarów edukacyjnych wskazanych w podstawie programowej wychowania przedszkolnego:

1. wspomaganie dzieci w rozwijaniu uzdolnień oraz kształtowanie czynności intelektualnych potrzebnych im w codziennych sytuacjach i w dalszej edukacji;
2. budowanie systemu wartości, w tym wychowywanie dzieci tak, żeby lepiej orientowały się w tym, co jest dobre, a co złe;
3. kształtowanie u dzieci odporności emocjonalnej koniecznej do racjonalnego radzenia sobie w nowych i trudnych sytuacjach, w tym także do łagodnego znoszenia stresów, porażek;
4. rozwijanie u dzieci umiejętności społecznych, które są niezbędne w poprawnych relacjach z dziećmi i dorosłymi;
5. stwarzanie warunków sprzyjających wspólnej i zgodnej zabawie oraz nauce dzieci o zróżnicowanych możliwościach fizycznych i intelektualnych;
6. troska o zdrowie dzieci i ich sprawność fizyczną; zachęcanie do uczestnictwa w zabawach i grach sportowych;

² http://www.ekonomianaulicy.pl/metodologia/0/ii_glowne_cele_i_zalozenia_edukacji_ekonomicznej/

³ http://gospodarka.gazeta.pl/firma/1,31560,7372858,Jak_wychowac_przedsiębiorcze_dziecko_.html

7. budowanie dziecięcej wiedzy o świecie społecznym, przyrodniczym i technicznym oraz rozwijanie umiejętności prezentowania swoich przemyśleń w sposób zrozumiały dla innych;
8. wprowadzenie dzieci w świat wartości estetycznych i rozwijanie umiejętności wypowiadania się poprzez muzykę, małe formy teatralne oraz sztuki plastyczne;
9. kształtowanie u dzieci poczucia przynależności społecznej (do rodziny, grupy rówieśniczej i wspólnoty narodowej) oraz postawy patriotycznej;
10. zapewnienie dzieciom lepszych szans edukacyjnych poprzez wspieranie ich ciekawości, aktywności i samodzielności, a także kształtowanie tych wiadomości i umiejętności, które są ważne w edukacji szkolnej.

Dodatkowo program wychowania przedszkolnego „Mamo, tato, co wy na to?” stawia sobie cele ściśle powiązane z edukacją ekonomiczną, przedsiębiorczością, ekologią, techniką i rozwojem społecznym:

- ✓ o nabycie przez dzieci wiedzy o tym, gdzie i w jaki sposób można zrobić zakupy (kiosk, sklep, bazar, internet);
- ✓ o nabycie przez dzieci wiedzy czym można zapłacić za zakupy (pieniądz, karta, on-line);
- ✓ o przedstawienie dzieciom sposobów gromadzenia pieniędzy (skarbonka, portfel, konto bankowe);
- ✓ o poznanie przez dzieci historii monety (pieniędzy);
- ✓ o poznanie przez dzieci waluty obowiązującej w Polsce i Unii Europejskiej;
- ✓ o doskonalenie u dzieci umiejętności liczenia na konkretach, przeliczania, dokładania, odkładania, liczenia w zakresie 10,
- ✓ o nabycie przez dzieci wiedzy co to jest konto bankowe, cena, towar;
- ✓ o wdrażanie dzieci w sprawy finansowe rodziny (dzieci wiedzą, na co są wydawane pieniądze w rodzinie, np. na żywność, opłaty za mieszkanie);
- ✓ o nauczenie dzieci rozsądnego zarządzania swoimi oszczędnościami,
- ✓ o kształtowanie u dzieci postaw przedsiębiorczych;
- ✓ o nabycie przez dzieci wiedzy dotyczącej tego, do czego służy bankomat, kasa fiskalna, bank, paragon, sklep itd.;
- ✓ o kształtowanie u dzieci postawy szacunku wobec pracy;
- ✓ o poznawanie przez dzieci różnych zawodów: kasjera, bankiera, sprzedawcy, ustawiaacza towarów itp.;
- ✓ o kształtowanie u dzieci umiejętności doceniania trudu i poświęcenia innych osób;
- ✓ o uodpornianie dzieci na sytuacje stresowe, np. występy przez publicznością;
- ✓ o przygotowywanie i wychowanie dzieci do gospodarności;
- ✓ o nauczanie dzieci szacunku do swojej i cudzej własności – poszanowania mienia;
- ✓ o kształtowanie wśród dzieci postawy tolerancji wobec osób innej narodowości, koloru skóry czy płci;

- ✓ o kształtowanie wśród dzieci postaw twórczych, kreatywnych, odważnych;
- ✓ o kształtowanie u dzieci szacunku do odrębności innych członków zespołu w grach zespołowych, aktywnego uczestnictwa w zabawach z innymi dziećmi;
- ✓ o budowanie u dzieci poczucia własnej wartości, radzenia sobie z niepowodzeniami, odwagi w przyjmowaniu porażek,
- ✓ o nabycie przez dzieci wiedzy z zakresu reguł transakcji wymiennej kupno–sprzedaż;
- ✓ o nabycie przez dzieci wiedzy z zakresu ekologii, dbałości o środowisko, konieczności segregacji odpadów, oszczędzania energii, wody;
- ✓ o kształtowanie u dzieci postaw innowacyjnych, np. projektowanie opakowań na zużyte baterie, zepsute/stare telefony komórkowe;
- ✓ o kształtowanie u dzieci świadomości odbioru przekazu reklamowego;
- ✓ o budowanie u dzieci chęci do podejmowania ryzyka, dynamizmu, postrzegania szans.

3 Budowa i układ treści programu „Mamo, tato co wy na to?”

Niniejsze opracowanie jest wynikiem prac zespołu ekspertów z kilku dziedzin bezpośrednio związanych z pracą w placówkach przedszkolnych i światem gospodarki oraz przedsiębiorczości. Zadaniem zespołów było opracowanie takiego programu, który zawierać będzie innowacyjne elementy dotyczące zagadnień ze świata gospodarki i umiejętności dotyczących poruszania się i funkcjonowania we współczesnym świecie. Innowacyjność programu polega na praktycznej nauce poprzez zabawę, wycieczkę, rozmowę, obserwację i pracę zespołową, wykonywanie czynności z zakresu gospodarowania, oszczędzania, finansów, wytwarzania, planowania, kierowania i organizowania pracy oraz współpracy. Innowacyjnym elementem niniejszego programu jest włączenie w realizację treści programowych praktycznych elementów technik informacyjno-komunikacyjnych poprzez obudowanie programu w dodatkowe narzędzia, tj. filmy edukacyjne, słuchowiska na CD, gry komputerowe.

Każda umiejętność kształtowana w czasie pobytu w przedszkolu przedstawiona w niniejszym opracowaniu zawiera dodatkowe innowacyjne treści z zakresu ekonomii, przedsiębiorczości, ekologii i technik informacyjnych.

Rozdział V niniejszego opracowania (programu) stanowi część zawierającą opis szczegółowo opracowanych treści programowych w podziale na 15 obszarów. Treści te przedstawione są w układzie tabelarycznym. Do każdego z 15 obszarów z podstawy programowej stworzone zostały kolumny. Kolumna I „Etapy osiągania umiejętności” została podzielona na 3 grupy wiekowe (3, 4 i 5-latki), w których odpowiednio znajdują się treści edukacyjne adekwatne do wieku dziecka, w kolumnie II znajdują się rozszerzenia zawierające zagadnienia związane z ekonomią, przedsiębiorczością, ekologią, techniką i rozwojem społecznym.

Treści zawarte w niniejszym programie zachęcają nauczyciela do pracy opartej na działaniu i dobrym poruszaniu się w placówce, najbliższym otoczeniu i sprawnego odnajdywania się w życiu społeczno-gospodarczym przy pracy z dziećmi. Nauczyciel ma do wykorzystania zróżnicowane metody i narzędzia pracy we wszystkich obszarach życia społecznego, na polu emocjonalnym, poznawczym i fizycznym. Program akcentuje wspieranie rozwoju dziecka, umożliwianie zaspokajania jego aktualnych potrzeb, dostosowywanie zadań do rozpoznanego poziomu rozwojowego dziecka. Zgodnie z intencją programu i jego podstawą teoretyczną, dzieci podejmując i wykonując zadania kierują się osobistymi motywami i potrzebami, mają swobodę w wyborze zadań (rodzaju, czasu trwania, partnera zabawy/zadania) oraz rozumieją użyteczność swojej aktywności.

Dzieci w wieku przedszkolnym oczekują przede wszystkim przekazywania im treści programowych w sposób zabawny, kolorowy, śmieszny i dostosowany do ich możliwości percepcyjnych. Oczekiwania 3-, 4- i 5-latków różnią się od siebie, dlatego w ramach 1 programu zostały utworzone 3 odrębne moduły dla każdej grupy wiekowej, co pozwala na wykorzystanie programu oraz materiałów dydaktycznych opartych na technologiach informacyjno-komunikacyjnych na całym etapie edukacji przedszkolnej. Opracowane materiały dydaktyczne zostały przygotowane zarówno przez specjalistów od dydaktyki, psychologów, nauczycieli

wychowania przedszkolnego, jak również przedstawiciele IT oraz mediów. Według założeń programowych, zajęcia będą prowadzone w formie interdyscyplinarnej z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Proponowany program zawiera szczegółowy zakres wiadomości i umiejętności, jakimi powinno dysponować dziecko kończące przedszkole, który został ujęty w 15 obszarach wyodrębnionych w obowiązującej Podstawie programowej wychowania przedszkolnego. Zawarte w nim treści skierowane są do wszystkich dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym. Wskazane etapy dochodzenia do konkretnych umiejętności, kształtowania postaw, rozwijania mowy i myślenia czy zdobywania ogólnej wiedzy o środowisku przyrodniczym i społeczno-gospodarczym uwzględniają różnice rozwojowe dzieci i sprzyjają ich działalności poznawczej, zgodnie z indywidualnymi predyspozycjami. Program przewiduje stopniowe opanowanie przez dziecko określonych umiejętności, począwszy od najprostszych (podstawowych), a kończąc na tych, które powinny reprezentować w chwili pójścia do szkoły. Czas osiągania poszczególnych sprawności jest różny u każdego dziecka i zależy od jego możliwości rozwojowych.

Program wychowania przedszkolnego „Mamo, tato, co wy na to?” akcentuje elementy związane z rozwojem postaw przedsiębiorczych u dzieci w wieku przedszkolnym. Jednym z istotnych elementów tego rodzaju edukacji jest kształtowanie obrazu siebie i poczucia własnej wartości. Świadomość swoich mocnych stron i wiara we własne możliwości pozwalają na podejmowanie kolejnych wyzwań, prób rozwiązania różnych zadań czy problemów. Jednym z czynników istotnych dla świadomości własnych możliwości i ograniczeń jest wiedza. Celem programu jest więc m.in. umacnianie wiedzy dziecka o jego otoczeniu i wartościach istotnych w życiu (m.in. pracy, działalności na rzecz innych). Poczucie sprawstwa dobrze wykonanego zadania towarzyszy nam przez całe życie. W przedszkolu kształtujemy je poczynając od czynności samoobsługowych, które pozwalają młodemu człowiekowi na lepsze funkcjonowanie, dają zadowolenie z wykonania zadania i są miarą jego sukcesu. Proces nabywania przez dzieci nawyków samoobsługowych i higienicznych nie kształtuje się drogą spostrzegania, rozmyślań czy kontemplacji, lecz przez czynne zmaganie się ze światem zewnętrznym. Tak kształtowana postawa przyczynia się do wszechstronnego rozwoju dziecka. Kolejnym z elementów edukacji w zakresie przedsiębiorczości i ekonomii jest budowanie świadomości sensu zdarzeń przyczynowo-skutkowych i przewidywania następstw zdarzeń. Dzieci opanują wiedzę i umiejętności w zakresie:

- ✓ rozpoznawania wybranych produktów spożywczych za pomocą smaku, np. cukier, cytryna, sól;
- ✓ doskonalenia umiejętności liczenia pieniędzy (monet);
- ✓ planowania zakupów oraz ich wartościowania;
- ✓ tworzenia symboli do określania cech przedmiotów;
- ✓ rozumienia konsekwencji posiadania ograniczonej ilości pieniędzy;
- ✓ rozumienia konsekwencji ekologicznych (nie możemy naprawić drzew, jeśli je zniszczymy, zepsute przedmioty mogą być naprawione, ale nie przywrócone do stanu pierwotnego);
- ✓ rozumienia, w co przekształcają się przedmioty i zjawiska, gdy ulegają zmianie, np. recykling;

- ✓ rozumienia, w jaki sposób istoty żyjące i zjawiska w środowisku naturalnym zmieniają się wraz z upływem czasu;
- ✓ umiejętności odróżnienia potrzeby od zachcianki;
- ✓ pojmowania nieodwracalności śmierci (rozumie, że ukochane zwierzątko nie powróci, jeśli zdechło);
- ✓ odgrywania ról nadawanych członkom zespołu;
- ✓ przyjmowania problemów do rozwiązania jako wyzwania;
- ✓ rozumienia konieczności gratyfikacji pieniężnej za przygotowanie i przedstawienie sztuki teatralnej, muzycznej itp.; wykonywania kukiełek z materiałów odpadowych.

Osoba przedsiębiorcza to taka, która umie mówić o swoich oczekiwaniach i potrzebach. Do najważniejszych potrzeb dzieci w wieku przedszkolnym zaliczamy potrzebę szeroko pojętego bezpieczeństwa, zarówno w aspekcie fizycznym, jak i psychicznym. Jest ona elementarną potrzebą człowieka, a jej zaspokojenie warunkiem prawidłowego rozwoju. Małe dziecko, aby prawidłowo funkcjonować potrzebuje osoby dorosłej, która zapewni mu poczucie bezpieczeństwa i jednocześnie będzie przewodnikiem w otaczającym go świecie. W przedszkolu takim przewodnikiem staje się wychowawca, który jest odpowiedzialny za bezpieczeństwo dziecka i uczy je zasad postępowania – uświadamia, jakie zagrożenia mogą wystąpić w najbliższym otoczeniu, jak radzić sobie w sytuacjach trudnych i niebezpiecznych. Dziecko rozpoczynające naukę w szkole powinno znać zasady warunkujące jego bezpieczeństwo, respektować je, rozumieć, dlaczego obowiązują oraz wiedzieć, jakie są konsekwencje/skutki ich nieprzestrzegania.

Innowacyjny program wychowania przedszkolnego „Mamo, tato, co wy na to?” zawiera w każdym z obszarów podstawy programowej wychowania przedszkolnego zagadnienia z zakresu wiedzy dotyczącej przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii i rozwoju społecznego oraz techniki. Wyposaża dziecko w wiedzę znaną jedynie z działań praktycznych życia codziennego, porządkując ją i systematyzując. Dziecko kończące edukację przedszkolną zna i rozumie zagadnienia z zakresu wychowania przez sztukę w aspekcie działalności muzycznej i tanecznej, jednocześnie nabywając wiedzę w zakresie przedsiębiorczości i ekonomii poprzez:

- ✓ poznanie nazw zawodów związanych z muzyką: dyrygent orkiestry, kompozytor, muzyk instrumentalista, autor tekstów, piosenkarz, wokalista, nauczyciel muzyki;
- ✓ poznanie nazw zawodów związanych z tańcem: baletmistrz, tancerz, choreograf, nauczyciel tańca;
- ✓ nabycie wiedzy, że w celu wykonywania tych zawodów należy doskonalić swoje umiejętności poprzez naukę i ćwiczenia praktyczne w szkołach artystycznych, pozyskując odpowiednie kwalifikacje;
- ✓ nabycie świadomości, że wykonywanie tych zawodów to praca, za którą uzyskuje się zapłatę;
- ✓ nabycie wiedzy, że koncerty artystyczne są odpłatne – kupuje się bilety do filharmonii, teatru muzycznego, baletu, operetki itp.;

- ✓ nabycie świadomości, że każdy występ artystyczny to wydatki na stroje, instrumenty, rekwizyty, scenografię, sprzęt akustyczny, oświetlenie itp., co wiąże się z zapłatą za ich wykonanie;
- ✓ nabycie wiedzy, że widowiska, występy i nagrania muzyczne można nagrywać na kamerze i odtwarzać na nośnikach zewnętrznych (płyty CD, DVD) z zachowaniem praw autorskich;
- ✓ nabycie świadomości, że nielegalne powielanie nagrań jest karalne i działa na szkodę artystów, twórców;
- ✓ nabycie wiedzy, że muzyka wpływa na zdrowie człowieka – jest dziedziną leczenia, np. muzykoterapia, choreoterapia i że uczestniczenie w takich zajęciach terapeutycznych jest odpłatne;
- ✓ nabycie świadomości rywalizacji indywidualnej i grupowej poprzez udział w prezentacjach, konkursach, przeglądach, festiwalach itp.;
- ✓ poznanie nazw zespołów, grup, formacji i nabycie wiedzy, że tworzą je ludzie o podobnych zainteresowaniach, którzy współpracują ze sobą w celu osiągnięcia wspólnego sukcesu, np. zespół wokalny, taneczny, chór, zespół muzyczny, kapela ludowa.

Twórczość artystyczna jest w życiu dziecka sposobem wyrażania otaczającej rzeczywistości, wprowadza go także w kulturę plastyczną oraz w znaczący sposób wpływa na rozwój osobowości. W czasie wykonywania różnorodnych prac plastycznych, nawet te najbardziej żywe dzieci uspokajają się, uczą się koncentracji oraz cierpliwości poprzez doprowadzenie swojej pracy do końca. Samodzielne wykonywanie prac plastycznych przyczynia się do podnoszenia i umacniania poczucia własnej wartości. Ponadto w czasie wykonywania prac plastycznych u wszystkich dzieci rozwijają się praktyczne umiejętności i wyrabia się poczucie estetyki. Zapewnienie dzieciom odpowiednich warunków i zapoznanie ich z różnorodnymi technikami plastycznymi przyczyni się do rozwoju talentu dzieci, uwrażliwi ich na odbiór sztuki oraz pobudzi wyobraźnię.

Jak wspomniane zostało na wstępie, przedsiębiorczość to również kreatywność i innowacyjność w działaniu. Program wykorzystuje do tego edukację techniczną, ponieważ we współczesnym świecie jest ona motorem rozwoju cywilizacji. Jej znajomość pomaga w życiu codziennym, natomiast jej brak może doprowadzić do zagrożeń życia własnego i innych ludzi.

Celem edukacji technicznej jest jak najlepszy rozwój zdolności technicznych dziecka dzięki aktywnemu i samodzielnemu doświadczeniu. Przed przedszkolakiem stają nowe wyzwania, w których samodzielnie i z grupą musi rozwiązywać postawione przed nim zadania, badać i odkrywać nowe zjawiska.

Program stwarza dzieciom możliwość przyswajania elementów współczesnej kultury technicznej poprzez:

- ✓ dostarczanie odpowiedniej do wieku wiedzy technicznej;
- ✓ osvajanie z językiem techniki;
- ✓ wpajanie zasad świadomego i odpowiedzialnego korzystania z wytworów techniki;
- ✓ naukę kultury pracy;
- ✓ kreowanie przyszłego wytwórcy techniki.

Program charakteryzuje się szerokim zakresem treści programowych, zachęcającym dziecko do aktywności, twórczego myślenia, odkrywania, prób wdrażania własnych pomysłów w życie. Przedszkolak poznaje i uczy się przestrzegać ogólnie przyjętych procedur pracy, od najmłodszych lat ma wpajane dobre nawyki i postawy, przez co staje się wartościowym człowiekiem. W zabawach konstrukcyjnych dziecko uczy się pracy w grupie, nawiązuje przyjaźnie i czuje się częścią grupy. Dziecko nabiera pewności siebie, staje się niezależne, uczy się samokontroli i ma pozytywny stosunek do życia. Stanie się takie, gdy pozwolimy mu realizować jego własne pomysły i odnosić własne sukcesy. Wszelkie problemy w działaniach konstrukcyjnych dziecko powinno rozwiązywać samo, nauczyciel powinien jedynie nakierowywać je poprzez pytania pomocnicze. Po wykonaniu każdej pracy dziecko powinno opisać swój pomysł, powiedzieć, jakie uwagi i odczucia wiąże się z realizacją danego zadania.

Zagadnienia związane z ekologią, przyrodą, oszczędzaniem zasobów naturalnych stanowią również jeden z elementów edukacji przedsiębiorczej. W tym aspekcie ważnym zadaniem nauczyciela jest rozbudzanie u dzieci zainteresowań przyrodniczych, kształtowanie umiejętności obserwowania zjawisk występujących w przyrodzie, wyciągania i formułowania wniosków. Wychowawca pomoże dzieciom w nabywaniu umiejętności właściwego zachowania się podczas występowania różnych zjawisk atmosferycznych, szczególnie tych niebezpiecznych dla zdrowia i życia. Przedszkolak będzie potrafił zachować się odpowiednio do panujących warunków atmosferycznych (ubiór adekwatny do pogody, znajomość sposobów przeciwdziałania marznięciu, zabezpieczenie przed nadmiernym słońcem, znajomość zasad bezpiecznego zachowania się podczas burzy i silnego wiatru). Systematyczna obserwacja to doskonały sposób na zdobywanie i poszerzanie wiedzy o roślinach i zwierzętach, a doświadczanie i eksperymentowanie pozwalające wyciągać wnioski to nic innego, jak wdrażanie do samodzielności i systematycznej pracy. W toku tych działań przedszkolak poznaje przyrodę, dostrzegając zarazem zależność pomiędzy światem roślin i zwierząt a człowiekiem. Rozumie, że wraz z innymi przedstawicielami gatunku ludzkiego jest integralną częścią środowiska naturalnego. Wie, że podejmując działania na rzecz środowiska, chroni nie tylko faunę i florę Ziemi, ale także człowieka, jako jednostkę zależną od przyrody. W edukacji przyrodniczej chodzi więc także o to, by rozbudzić w dziecku świadomość ekologiczną. Dlaczego? Ponieważ istnieje duże prawdopodobieństwo, że mały człowiek wzrastający w poszanowaniu dla roślin i zwierząt, pokocha przyrodę i z czasem stanie się zagorzałym jej obrońcą.

Dziecko poznaje postawę przedsiębiorczą poprzez kształtowanie odpowiedzialności wobec własności cudzej i własnej. Uczy się, jaką cenę płacą jego rodzice i inni za nieprzestrzeganie zasad porządku, niszczenie mienia czy nieszanowanie ubrań, książek, zabawek. Dziecko uczy się, jak można zaoszczędzić pieniądze samodzielnie wykonując potrawy, zabawki, kartki okolicznościowe itp. Poznaje sposoby, jak wspólnie z innymi pozyskać pieniądze, które może przeznaczyć na zakup zabawek czy pokrycie kosztów wycieczki. Dziecko dowiaduje się, skąd bierzemy pieniądze i do czego one służą, uczy się planowania i przemyślanego gospodarowania własnym budżetem. Poznaje, jakie finansowe możliwości dało przystąpienie Polski do Unii Europejskiej. Poznaje wiele sposobów, jak w sposób prosty, łatwy i przyjemny można oszczędzać i dbać o środowisko naturalne. W obszarze 15 nauczyciel znajdzie wiele przykładów z tematyki technicznej i ekologicznej, dzięki którym dziecko poznaje sposoby powtórnego wykorzystania niepotrzebnych i nieużytecznych materiałów (plastikowych butelek, kartonów) i jednocześnie uczy się chronić środowisko naturalne.

Kształtowanie umiejętności związanych z przygotowaniem do nauki pisania i czytania jest niezwykle istotne z uwagi na umiejętności komunikacyjne dzieci, wyrażanie swojego zdania nie tylko ustnie, ale też poprzez słowo pisane. W procesie nauki czytania i pisania można wyodrębnić dwa etapy⁴:

- ✓ I etap – wyrabianie gotowości do nauki czytania,
- ✓ II etap – wprowadzenie elementarnej nauki czytania.

Oznacza to, iż w okresie przygotowawczym rozwijamy u dzieci dyspozycje psychofizyczne niezbędne do nauki czytania i pisania (np. spostrzegawczość wzrokową, słuchową, mowę, wymowę, sprawność manualną, pamięć ruchową, koordynację wzrokowo-ruchową, orientację przestrzenną i inne), natomiast etap II (właściwy) polega na zaznajamianiu dzieci z literami, ich kształtem drukowanym i pisanym, rozwijaniu umiejętności czytania wyrazów, zdań, tekstów, doskonaleniu rozumienia czytanego tekstu, zapoznawaniu ze sposobem odwzorowywania liter, ich połączeń z innymi literami, rozwijaniu umiejętności pisania płynnego, we właściwym tempie.

W zakresie kształtowania gotowości do czytania i pisania innowacyjne treści zawarte w programie „Mamo, tato, co wy na to” dotyczą:

- ✓ umiejętności rywalizowania w zabawie i dążenia do zwycięstwa, ale jednocześnie umiejętności przegrywania;
- ✓ kreatywnego organizowania przez dziecko zabaw wspólnych (rozdzielania ról i zadań);
- ✓ mobilizowania grupy w dążeniu do wyznaczonego celu;
- ✓ umiejętności opanowania i podejmowania ryzyka w zabawach opartych na współzawodnictwie;
- ✓ dążenia do ukończenia podjętych zadań;
- ✓ interpretacji przez dziecko popularnych haseł ekologicznych odczytywanych przez nauczyciela;
- ✓ tworzenia symboli dotyczących ekologii, recyklingu, oszczędzania itp.;
- ✓ dostrzegania związku pracy i płacy, segregacji odpadów i ochrony środowiska;
- ✓ swobodnych rozmów na temat domowych finansów (na miarę możliwości dziecka);
- ✓ słuchania opowiadań i innych utworów literackich dotyczących ochrony środowiska, pracy ludzi na różnych stanowiskach, rozwoju technicznego (dostosowanych do możliwości dziecka) i rozmów na tematy poruszane w w/w utworach.

„Dzieci są nadzieją, która rozkwita wciąż na nowo, projektem, który nieustannie się urzeczywistnia, przyszłością, która pozostaje zawsze otwarta”.

Jan Paweł II

⁴ Str. 21 Przygotowanie dzieci do nauki czytania i pisania w świetle wybranych programów autorskich wychowania przedszkolnego w Edukacja (dla) dziecka – od trzylatka do sześciolatka, Małgorzata Kwaśniewska, Kraków 2011 r.

4 Treści programowe dla dzieci od 3 do 5 lat

1. Kształtowanie umiejętności społecznych dzieci: porozumiewanie się z dorosłymi i dziećmi, zgodne funkcjonowanie w zabawie i w sytuacjach zadaniowych

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Budowanie u dziecka obrazu własnej osoby			
<ul style="list-style-type: none"> • wie, jak się nazywa, podaje swoje imię i nazwisko • potrafi określić podstawowe cechy dotyczące własnej osoby – płeć, wiek, wygląd • potrafi powiedzieć, jakie są jego ulubione zabawy, co lubi jeść • ogląda w lustrze swoje odbicie, wskazuje i nazywa części ciała – na sobie i na obrazku 	<ul style="list-style-type: none"> • potrafi powiedzieć, gdzie mieszka • wie, że nie należy podawać swojego adresu obcym osobom (bez wyraźnej konieczności) • potrafi powiedzieć, jakie czynności sprawiają mu przyjemność, a jakie nie • wie, w których zadaniach odnosi sukcesy – potrafi nazwać te czynności • dostrzega różnice między płciami – potrafi wskazać na czynniki, które różnicują płeć (imiona, sposób ubierania się) 	<ul style="list-style-type: none"> • dobrze orientuje się w swoim otoczeniu (zna imiona członków rodziny, wie, czym się zajmują, zna swój adres, zna imiona i nazwiska kolegów w grupie) • wie, w jakich sytuacjach nie można podawać obcym swoich danych, a w jakich jest to niezbędne • opisuje swój wygląd, w opisie tym potrafi porównać siebie do innych i wskazać na różnice • rysuje siebie, rysunek ten pod względem formalnym przypomina dziecko • zauważa zmiany, jakie zachodzą w jego ciele wraz z upływem czasu (np. rosnące włosy) • coraz lepiej ocenia swoje możliwości i ograniczenia • buduje obraz siebie poprzez porównanie się z innymi i z ich możliwościami (wie, co robi od nich lepiej, a co wymaga dalszych ćwiczeń) • ma poczucie własnej wartości 	<ul style="list-style-type: none"> • zna i wykorzystuje w konkretnych sytuacjach swoje mocne strony (np. w konkursach, codziennych sytuacjach) • ma poczucie własnej wartości • jest samodzielne • chętnie podejmuje się wykonywania różnych zadań • wychodzi z inicjatywą przy wykonywaniu działań • jest kreatywne, odważne • potrafi podejmować proste decyzje: wybór zabawy, ubioru • wie, na co wydawane są pieniądze w rodzinie, np. na żywność, opłaty za mieszkanie • wie, że ilość pieniędzy jest ograniczona • wie, gdzie i w jaki sposób można zrobić zakupy (sklep, Internet) • wie, czym można zapłacić za zakupy (pieniądze, karta, on-line) • zna walutę obowiązującą w Polsce i Unii Europejskiej • wie, do czego służy bankomat, bank, kasa fiskalna • wie, co to są promocje i reklamy • klasyfikuje towary ze względu na ich ważność i przeznaczenie • zna swoje potrzeby związane z utrzymaniem (wydatki dziecka) • wie, co to znaczy oszczędzać, zna sposoby gromadzenia pieniędzy (skarbonka, książeczka oszczędnościowa, konto bankowe)

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Uczenie rozpoznawania, nazywania i okazywania emocji			
<ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje swoje uczucia, próbuje je nazywać (radość, smutek, złość) rozpoznaje podstawowe uczucia na obrazku, fotografii 	<ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje swoje uczucia i nazywa je coraz lepiej odróżnia emocje pozytywne i trudne rozpoznaje i nazywa emocje innych ludzi poszerza zakres umiejętności radzenia sobie z emocjami (ich okazywania i kontrolowania) 	<ul style="list-style-type: none"> potrafi współczuć i zająć postawę empatyczną we właściwych sytuacjach rozpoznaje i nazywa własne emocje potrafi wyrażać uczucia poprzez różne formy: rysowanie, gra na instrumentach, taniec, mimika, gesty, symbole dostrzega związek między wydarzeniami a emocjami zauważa, że podobne sytuacje mogą wywoływać u innych różne emocje w sytuacjach trudnych korzysta z akceptowanych metod rozładowania napięcia (np. rysowanie złości, wyrzucanie złości do pudełka) chętnie korzysta z metod relaksacyjnych, które pomagają rozładować napięcie (masażyki, napinanie i rozluźnianie mięśni, zabawy oddechowe) rozpoznaje i szanuje uczucia innych osób 	
Uczenie zasad funkcjonowania w grupie			
<ul style="list-style-type: none"> poznaje imiona i nazwiska dzieci w swojej grupie poznaje zasady panujące w grupie, wie, że musi się do nich stosować bierze udział w zabawach organizowanych przez nauczyciela próbuje bawić się z innymi dziećmi, wie, że nie należy przeszkadzać innym w zabawie sygnalizuje swoje potrzeby, odpowiada na pytania, zwraca się po pomoc do nauczyciela bierze udział w aktywnościach, które inicjuje nauczyciel (np. sprzątnięcie sali) 	<ul style="list-style-type: none"> przestrzega zasad i norm panujących w grupie bierze udział w zabawach tematycznych i zabawach z podziałem na role zgodnie uczestniczy w zabawach – przestrzega ról i wcześniej ustalonych zasad dzieli się zabawkami z innymi dziećmi potrafi wyrażać swoje zdanie i zgłaszać swoje potrzeby w relacjach z dziećmi dostrzega potrzeby innych dzieci, szanuje ich pracę pomaga kolegom w trudnych sytuacjach, dzieciom młodszym i niepełnosprawnym wie, że nie powinno się sprawiać przykrości innym dzieciom, np. poprzez chwalenie się zabawkami 	<ul style="list-style-type: none"> przestrzega zasad i norm panujących w różnych grupach, do których przynależy wymyśla i organizuje zabawy, zaprasza do nich inne dzieci coraz chętniej podejmuje zabawy zespołowe, które mają wspólny cel i plan działania aktywnie uczestniczy w zabawie z innymi dziećmi akceptuje zasady przyjęte podczas zabawy i ustalone role, przestrzega tych zasad dzieli się swoimi zabawkami, jednocześnie szanuje własność innych dzieci sumiennie wypełnia obowiązki, np. dyżurnego, czerpie radość z pełnienia tych ról 	<ul style="list-style-type: none"> samodzielnie rozwiązuje trudne i problemowe sytuacje, które pojawiają się w grupie (np. konflikty) w miarę dobrze radzi sobie w sytuacjach stresowych (np. występy przed publicznością) chętnie bierze udział w akcjach charytatywnych, takich jak: zbiórka odzieży używanej, zbiórka zbędnych zabawek, karmy dla zwierząt w schronisku; zna cel tych akcji

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Uczenie zasad funkcjonowania w grupie c.d.			
	<ul style="list-style-type: none"> w sytuacjach konfliktowych unika agresji, szuka sposobów ich rozwiązania odpowiada na stawiane mu pytania, formułuje pytania, opowiada o zdarzeniach, w których uczestniczy lub które obserwuje współuczestniczy w przygotowaniu uroczystości przedszkolnych wykonuje powierzone mu obowiązki, np. dyżurnego porządkuje swoje miejsce pracy, swoją szafkę bierze udział w porządkowaniu sali stara się sumiennie wykonywać powierzone mu obowiązki 	<ul style="list-style-type: none"> ma coraz większą świadomość konsekwencji, jakie mogą wynikać z nie dopełnienia obowiązku okazuje zainteresowanie problemami innych jest gotowe do niesienia pomocy innym dzieciom, korzysta z pomocy oferowanej mu przez innych jest gotowe do nawiązywania przyjaźni w sytuacjach trudnych podejmuje próby rozwiązania problemu, potrafi prosić o pomoc i wsparcie inne osoby, jednocześnie coraz częściej radzi sobie samodzielnie określa i docenia swoją rolę w rodzinie potrafi współżyć w rodzinie ma wiedzę na temat roli różnych osób w społeczności 	
Wdrażanie do przestrzegania zasad i norm społecznych			
<ul style="list-style-type: none"> rozumie zwroty grzecznościowe, stara się ich używać adekwatnie do sytuacji rozumie i wykonuje proste polecenia nauczyciela (ustawia się w parę, siada na dywanie, cierpliwie czeka przed łazienką) uważnie słucha dorosłych, reaguje na skierowane do niego gesty, mimikę grzecznie odnosi się do innych osób sprawia mu przyjemność „asystowanie” dorosłym w codziennych czynnościach 	<ul style="list-style-type: none"> w kontaktach z dziećmi i dorosłymi używa zwrotów grzecznościowych czeka na swoją kolej podczas rozmowy, wie, że nie powinno się przerywać, kiedy ktoś mówi rozumie kierowane do niego prośby i polecenia, stara się wypełnić je jak najlepiej zachowuje się grzecznie w miejscach publicznych potrafi odróżnić dobre zachowanie od nieakceptowanego wie, że swoim zachowaniem i słowami nie powinno się sprawiać przykrości innym 	<ul style="list-style-type: none"> w rozmowie z drugą osobą zadaje pytania, które pomagają mu jeszcze lepiej poznać daną sytuację rozumie i wykonuje polecenia aktywnie uczestniczy w organizowanych zajęciach zachowuje się kulturalnie w miejscach publicznych, poszerza zakres swoich kompetencji społecznych (np. ustępuje miejsca starszym osobom, nie zaczepia napotkanych psów, nie krzyczy nad wózkiem z niemowlakiem) wie, które zachowania mogą urazić drugą osobę, jest czułe na przejawy niepożądanych zachowań (przezywianie, egoizm, kłamstwo) coraz lepiej ocenia swoje zachowanie i zachowanie innych potrafi przyznać się do swojej winy i szukać sposobów rozwiązania sytuacji 	<ul style="list-style-type: none"> szanuje pracę innych osób (nie niszczy zabawek, przedmiotów codziennego użytku) w miarę rozsądnie wydaje swoje oszczędności potrafi oszczędzać pieniądze w określonym celu potrafi odroczyć w czasie zaspokojenie swojej potrzeby związanej z zakupem wie, że korzystanie z dóbr materialnych innych osób, np. przejmowanie po rodzeństwie ubrań, zabawek, podręczników, służy oszczędności potrafi szanować mienie swoje i cudze rozumie cel pracy rodziców rozumie wartość pracy potrafi doceniać trud i poświęcenie rodziców

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Wdrażanie do przestrzegania zasad i norm społecznych c.d.			
		<ul style="list-style-type: none"> • potrafi zaakceptować porażkę bez przerywania zadania, zabawy • umie w sposób ugodowy rozwiązywać konflikty • jest wrażliwe na sytuację ludzi żyjących w trudnych warunkach • jest wrażliwe na potrzeby innych ludzi • przejawia szacunek i akceptację dla innych • dostosowuje się do nakazów i zakazów • przejawia postawy społecznie pożądane 	

Zgodnie z założeniami podstawy programowej, dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

1. obdarza uwagę dzieci i dorosłych, aby rozumieć to, co mówią i czego oczekują; grzecznie zwraca się do innych w domu, w przedszkolu, na ulicy;
2. przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej (stara się współdziałać w zabawach i w sytuacjach zadaniowych) oraz w świecie dorosłych;
3. w miarę samodzielnie radzi sobie w sytuacjach życiowych i próbuje przewidywać skutki swoich zachowań;
4. wie, że nie należy chwalić się bogactwem i dokuczać dzieciom, które wychowują się w trudniejszych warunkach, a także, że nie należy wyszydzać i szykanować innych;
5. umie się przedstawić: podaje swoje imię, nazwisko i adres zamieszkania; wie, komu można podawać takie informacje.

2. Kształtowanie czynności samoobsługowych, nawyków higienicznych i kulturalnych. Wdrażanie dzieci do utrzymywania ładu i porządku

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
<ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje i nazywa podst. przedmioty i przybory do higieny osobistej potrafi umyć ręce (etapy), pamięta o podciąganiu rękawów przed myciem sygnalizuje swoje potrzeby spuszcza po sobie wodę w toalecie odkłada po sobie zabawki na ich miejsce w sali uczestniczy we wspólnym sprzątaniu (sali przedszkolnej, ogrodu) samodzielnie je łyżką umie pić z kubka potrafi zjeść posiłek w grupie dzieci korzysta z chusteczek higienicznych rozpoznaje swój znaczek w szatni, sali i łazience stara się myć zęby korzystając z pasty i szczoteczki sprząta ze stołu po posiłku (odnosi kubek i łyżkę) korzysta z fartuska jako ochrony dla ubrania rozpoznaje swoje ubrania, buty wśród innych korzysta z serwetek przy stole próbuję zakładać i zdejmować niektóre części garderoby (buty, spodnie, czapkę) stosuje formy grzecznościowe: <i>proszę, dziękuję, przepraszam</i> 	<ul style="list-style-type: none"> samodzielnie myje ręce pamiętając o etapach próbuję się czesać poprawnie myje zęby wie, że należy codziennie myć całe ciało i zmieniać bieliznę zgłasza potrzeby fizjologiczne zna kolejność wkładania ubrań próbuję zakładać i zdejmować ubrania, z zapinaniem i odpinaniem guzików, zamków szanuje wytwory swojej działalności, chowając je we wskazane miejsce ma świadomość korzystania z ubrań ochronnych podczas posiłków, zajęć plastycznych 	<ul style="list-style-type: none"> jest samodzielne w rozbieraniu i ubieraniu się dobiera strój do pogody poprawnie myje zęby ma nawyk mycia rąk po wyjściu z toalety i przed posiłkami porządkuje swoje miejsce pracy dba o swoje rzeczy osobiste, np. ubrania, odkładając je na wyznaczone miejsca w szatni, sali próbuję wiązać sznurówką dba o czystość na swojej półce pełni dyżury porządkowe – nakrywa i sprząta do posiłków dba o estetykę swojego wyglądu kulturalnie zachowuje się przy stole szanuje wspólne zabawki i pomoce 	<p>Kształtowanie postawy sprawstwa poprzez samoobsługę:</p> <ul style="list-style-type: none"> umie samo przygotować sobie śniadanie w przedszkolu racjonalnie korzysta z wody podczas zabiegów higienicznych uczestniczy w dbaniu o wygląd sali – podlewa kwiaty, ozdabia swoimi wytworami, przygotowuje wystawy okresowe planuje i organizuje swoje miejsce pracy samo i w grupie

Zgodnie z założeniami podstawy programowej dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

1. umie poprawnie umyć i wytrzeć się oraz umyć zęby;
2. właściwie zachowuje się przy stole podczas posiłków, nakrywa do stołu i sprząta po sobie;
3. samodzielnie korzysta z toalety;
4. samodzielnie ubiera się i rozbiera, dba o rzeczy osobiste i nie naraża ich na zgubienie lub kradzież;
5. utrzymuje porządek w swoim otoczeniu.

3. Wspomaganie rozwoju mowy dzieci

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Doskonalenie umiejętności porozumiewania się			
<ul style="list-style-type: none"> bierze udział w zabawach i rozmowach z wychowawcą ślicha i rozumie wypowiedzi innych zaczyna spontanicznie wyrażać swoje potrzeby i decyzje w odniesieniu do sytuacji naturalnych, np. wycieczki, zabawy podjmuje próby wypowiedzi na określony temat uczestniczy w różnych sytuacjach komunikacyjnych zna zwroty grzecznościowe i powitalne stara się zadawać pytania dotyczące niezrozumiałych faktów 	<ul style="list-style-type: none"> porozumiewa się z innymi dziećmi i dorosłymi, dostosowuje wypowiedź do sytuacji spontanicznie wypowiada się na temat swoich potrzeb i decyzji podjmuje próby wypowiedzi na określony temat uczestniczy w rozmowie, przestrzega jej zasad stosuje zwroty grzecznościowe i powitalne rozumie wypowiedzi innych osób zadaje pytania dotyczące niezrozumiałych faktów 	<ul style="list-style-type: none"> zwraca się podczas rozmowy bezpośrednio do rozmówcy (w tym również do osoby nieznanej), dostosowuje ton głosu do sytuacji w sposób zrozumiały wyraża swoje potrzeby i decyzje wypowiada się na określony temat w sposób logiczny, z zachowaniem zależności przyczynowo-skutkowych prowadzi i podtrzymuje rozmowę oraz formułuje krótkie komunikaty prowadzi kulturalną rozmowę, ma szacunek do rozmówcy formułuje różne formy wypowiedzi w tym: pytania, prośby, nakazy, rozkazy potrafi sprawnie i adekwatnie do sytuacji zadawać pytania 	<ul style="list-style-type: none"> potrafi porozumiewać się z osobami widocznie różniącymi się od niego rozumie zależność pomiędzy umiejętnością porozumiewania się, a możliwością osiągnięcia celu wie, jak porozumiewać się w różnych sytuacjach społecznych, np. na poczcie, w przychodni, podczas robienia zakupów rozumie, że każdy człowiek powinien mieć możliwość i odwagę do wyrażania swoich potrzeb, oczekiwań
Kształtowanie poprawnej wymowy			
<ul style="list-style-type: none"> włącza się do zabaw zespołowych, ćwiczeń ortofonicznych (ćwiczeń narządów artykulacyjnych, ćwiczeń rytmizujących, ćwiczeń słuchu fonematycznego) stara się odpowiednio regulować siłę i natężeniem głosu mówi szeptem, mową cichą i mową głośną 	<ul style="list-style-type: none"> aktywnie uczestniczy w zabawach, ćwiczeniach ortofonicznych (ćwiczeniach narządów artykulacyjnych, ćwiczeniach rytmizujących, ćwiczeniach słuchu fonematycznego) potrafi powtarzać dźwięki mówi w sposób wyraźny i zrozumiały 	<ul style="list-style-type: none"> potrafi właściwie regulować oddechem potrafi poprawnie wyrażać dźwięki w mowie potocznej, w kontaktach z innymi potrafi rozróżniać i naśladować dźwięki 	<ul style="list-style-type: none"> rozumie, że prawidłowa, wyraźna wymowa i odpowiedni zasób słownictwa są pomocne człowiekowi w komunikowaniu się, współpracy z innymi i zaspokajaniu swoich potrzeb
Kształtowanie poprawności artykulacyjnej			
<ul style="list-style-type: none"> dobiera obrazek do usłyszanego dźwięku rozróżnia dźwięki wydawane przez zwierzęta i przedmioty nazywa osoby i zwierzęta wykonuje proste zadania artykulacyjne z wykorzystaniem obrazków 	<ul style="list-style-type: none"> poprawnie artykułuje głoski i wyrazy spostrzega, rozpoznaje i nazywa przedmioty nazywa zdarzenia i czynności wykonuje zadania z prostą historyjką obrazkową 	<ul style="list-style-type: none"> w sposób zrozumiały dla rozmówcy artykułuje głoski, wyrazy i zdania potrafi kojarzyć nazwę z przedmiotem potrafi podać nazwy przedmiotów, osób, zdarzeń, czynności potrafi wykonywać zadania z wykorzystaniem opowiadania, prostych zagadek, książki 	<ul style="list-style-type: none"> wykorzystywanie do ćwiczeń artykulacyjnych i zabaw wybranych słów, nazw, obrazków z dziedziny przedsiębiorczości, ekonomii, techniki, ekologii

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Kształtowanie poprawności gramatycznej			
<ul style="list-style-type: none"> poprawnie wypowiada nazwy z najbliższego otoczenia buduje zdania pojedyncze, opisuje proste obrazki poprawnie wykorzystuje czasowniki do określenia wykonywanej czynności rozumie polecenia zawierające wyrażenia przyimkowe zna podstawowe przysłówki zna podstawowe liczebniki główne i porządkowe 	<ul style="list-style-type: none"> wypowiada się bezpośrednio do odbiorcy, stosując wypowiedzi w różnym czasie i różnego rodzaju zdania (zdania pytające, oznajmujące, rozkazujące) opisuje sytuacje prawdziwe bądź scenki rodzajowe poprawnie wykorzystuje czasowniki oraz rzeczowniki i przymiotniki do opisu przedmiotów poprawnie wykorzystuje formy fleksyjne czasowników, rzeczowników, przymiotników rozumie wyrażenia przyimkowe zaczyna stosować przysłówki w mowie poprawnie wykorzystuje poznane liczebniki 	<ul style="list-style-type: none"> stara się prawidłowo budować zdania poprawnie wypowiada się za pomocą dłuższych wypowiedzi z zastosowaniem spójników, przysłówków, liczebników poprawnie wykorzystuje formy czasownika, formy fleksyjne, wyrażenia przyimkowe; stosuje w wypowiedzi przysłówki stosuje poznane liczebniki główne i porządkowe 	<ul style="list-style-type: none"> zna nazwy i zwroty potrzebne m.in. do zrobienia zakupów formułuje wypowiedzi adekwatnie do sytuacji, celu, potrzeby potrafi odgrywać scenki (np.: kupno-sprzedaż), wcielać się w rolę, używać odpowiednich form wypowiedzi potrafi opisywać wybrane maszyny i urządzenia techniczne, sposoby ich użytkowania opowiada o wybranych zagadnieniach związanych z tematami: pieniądze i ich historia, praca, zawody, kupowanie, oszczędzanie, ekologia, przyroda, technika, pożyczanie, kredyt
Wzbogacanie słownika dzieci			
<ul style="list-style-type: none"> zna nazwy przedmiotów codziennego użytku, urządzeń, maszyn, materiałów, czynności wykonywanych przez ludzi i zwierzęta, zawodów, środków lokomocji, kolorów, kształtów wykorzystuje nazwy określające cechy i właściwości ludzi, przedmiotów, zjawisk atmosferycznych 	<ul style="list-style-type: none"> tworzy neologizmy, zgrubienia i zdrobnienia rozpoznaje i stosuje nazwy wieloznaczne, bliskoznaczne, przeciwstawne rozumie podstawowe określenia wyrażające relacje zna podstawowe pojęcia ogólne, okoliczniki sposobu, miejsca i czasu 	<ul style="list-style-type: none"> rozumie, że słowo służy do wyrażania myśli, decyzji i potrzeb posługuje się uogólnieniami stosuje poprawne konstrukcje składniowe rozpoznaje i wykorzystuje w mowie nowe słowa rozumie podstawowe przysłówia zna podstawowe pojęcia matematyczne, słownictwo tematyczne 	<ul style="list-style-type: none"> zna podstawowe pojęcia z zakresu przedsiębiorczości, ekonomii, np. oszczędzanie, rewers, awers, cena, kasa, bank, bankomat, zarabianie, wydawanie, wymiana towarów zna: walutę obowiązującą w Polsce i innych wybranych państwach, nazwy produktów żywnościowych i ich podziałów, nazwy maszyn i urządzeń technicznych nazywa różne rodzaje sklepów, instytucji finansowych, środków płatniczych zna podstawowe pojęcia z zakresu ekologii i ochrony środowiska; zna podstawowe słownictwo dotyczące świata techniki i przyrody formułuje wnioski i spostrzeżenia na temat otaczającej przyrody

Zgodnie z założeniami podstawy programowej, dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

1. zwraca się bezpośrednio do rozmówcy, stara się mówić poprawnie pod względem artykulacyjnym, gramatycznym, fleksyjnym i składniowym;
2. mówi płynnie, niezbyt głośno, dostosowując ton głosu do sytuacji;
3. uważnie słucha, pyta o niezrozumiałe fakty i formułuje dłuższe wypowiedzi o ważnych sprawach;
4. w zrozumiały sposób mówi o swoich potrzebach i decyzjach.

4. Wspieranie dzieci w rozwijaniu czynności intelektualnych, które stosują w poznawaniu i rozumieniu siebie i swojego otoczenia

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Doskonalenie umiejętności klasyfikowania obiektów			
<ul style="list-style-type: none"> • wie, do czego służą przedmioty znajdujące się w jego otoczeniu • potrafi nazwać przedmioty z najbliższego otoczenia • potrafi wyodrębnić spośród wielu innych te obiekty, które mają dla niego znaczenie emocjonalne (są dla niego ważne), np.: obrazek „pies” – dziecko szczeka i nazywa znane przedmioty przedstawione na obrazku • próbuje łączyć po dwa obiekty w pary, np. lalka i lalka, klocek i klocek • porównuje przedmioty, dostrzega różnice, np. duża i mała piłka • wybiera przedmioty ze względu na przeznaczenie, np. przybory do mycia zębów • grupuje przedmioty w czasie zabawy lub porządkowania sali przedszkolnej, np. książki ustawia na półce, klocki wrzuca do kosza • wyszukuje takie same obrazki tematyczne (ustawia w pary) • wyszukuje wśród obrazków tematycznych jeden różniący się szczegółem 	<ul style="list-style-type: none"> • łączy sensownie obiekty w pary, grupuje, np. filiżanka i spodek, mydło i ręcznik • uzasadnia, dlaczego połączyło ze sobą te 2 lub 3 obiekty • porównuje obiekty w celu dostrzegania ich podobieństw i różnic, np. te są podobne, te są inne • próbuje określić cechy przedmiotów, np. piłka jest duża, miękka • porządkuje przedmioty w sali przedszkolnej, np. segreguje kredki wg rodzaju – świecowe, ołówkowe • wskazuje przedmiot niepasujący do pozostałych, stosuje w praktycznym działaniu umiejętność klasyfikowania, np. w kąciku książki • próbuje tworzyć zbiory przedmiotów według określonej cechy, np. koloru, wielkości, kształtu; • wyszukuje wśród obrazków tematycznych takiego, jak pokazywany przez nauczyciela lub jednego, różniącego się od pozostałych szczegółem • odnajduje na ilustracji przedmiot pokazany na małym pojedynczym obrazku 	<ul style="list-style-type: none"> • łączy trzy elementy i określa sens; • potrafi wyznaczyć kolekcje elementów ze względu na np. ich przeznaczenie np.; to są rzeczy do mycia, te przedmioty służą do sprzątania • grupuje obrazki, wyjaśniając związek między nimi; • porównuje przedmioty charakteryzujące się wieloma cechami, wskazuje na różnice i podobieństwa między nimi • rozdziela przedmioty ze względu na ich przeznaczenie, przynależność lub miejsce, w którym się zwykle znajdują • rozpoznaje i nazywa przedmioty wykorzystywane w pracy, np. w kuchni, przez lekarza, policjanta • tworzy zbiory, opierając się na pojęciach ogólnych, np. środki lokomocji, owoce • potrafi pogrupować przedmioty o wspólnych cechach • dzieli zbiory na podzbiory według różnych cech elementów • składa obrazki z kilku części w całość bez wzoru 	<ul style="list-style-type: none"> • klasyfikuje towary ze względu na ich ważność i przeznaczenie • rozpoznaje wybrane produkty spożywcze za pomocą smaku np. cukier, cytryna, sól • doskonali umiejętność liczenia pieniędzy /monet/, przelicza, dokłada, odkłada; • nabywa umiejętności planowania zakupów oraz ich wartościowania • tworzy symbole do określenia cech przedmiotów

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Doskonalenie umiejętności klasyfikowania obiektów c.d.			
<ul style="list-style-type: none"> składa obrazki z 2-3 części w całość wg wzoru rozpoznaje popularne dźwięki z otoczenia, głosy 	<ul style="list-style-type: none"> układa obrazki tematyczne z figur geometrycznych wg wzoru układa wzory atematyczne z figur geometrycznych wg wzoru dostrzega i wskazuje różnice pomiędzy podobnymi obrazkami wyszukuje takie same znaki, wzory, elementy składa obrazki z 3-5 części w całość wg wzoru 	<ul style="list-style-type: none"> dostrzega różnice pomiędzy podobnymi znakami, elementami, wzorami dorysowuje brakujące elementy, np. ucho do filiżanki rozpoznaje liczne odgłosy z otoczenia rozpoznaje głosy kolegów dostrzega nastrój w głosie, muzyce: smutny, wesoły; różnicuje i nazywa cechy za pomocą dotyku: zimny, ciepło rozpoznaje i nazywa smaki za pomocą zmysłu smaku: słodki, słony, kwaśny, gorzki umiejętnie selekcjonuje przedmioty metodą „jeden do jednego”, np. dopasowuje guziki do dziurek potrafi rozróżnić istoty żywe i przedmioty nieożywione, np. klasyfikuje istoty żywe jako rośliny i zwierzęta, a zwierzęta jako mięsożerne lub roślinożerne 	
Kształtowanie umiejętności przewidywania efektów działań			
<ul style="list-style-type: none"> potrafi wymienić zabawkę, która może znajdować się w paczce o wyraźnych kształtach – koło, kwadrat, trójkąt potrafi opisać wyobrażoną zabawkę potrafi dostrzec niezgodności, np. w obrazkach przedstawiających przedmioty codziennego użytku, w obrazkach na kartonikach układa serie obrazków przedstawiające pojedynczy, zmieniający się przedmiot dostrzega skutki wykonywanych przez siebie czynności manipulacyjnych, np. ułożona wieża z klocków rozpada się 	<ul style="list-style-type: none"> potrafi wymienić przynajmniej jedną rzecz, którą można uzupełnić niedokończony obrazek potrafi dodać przynajmniej jeden szczegół do wspólnie tworzonej historyjki próbuję przewidzieć, co się może zdarzyć w wyniku następujących sensownie po sobie czynności oraz co było przyczyną tego ciągu czynności potrafi powiedzieć, w jaki sposób usunąć niezgodność opowiada historyjkę obrazkową składającą się z 2-3 obrazków, wskazując związek przyczynowo skutkowy przedstawionej sytuacji 	<ul style="list-style-type: none"> rozumie zależność opierającą się na logicznych powiązaniach (potrzeba): Ja potrzebuję ciebie, a ty mnie potrafi znaleźć powiązane ze sobą pary (pacjent potrzebuje lekarza, lekarz pacjenta) potrafi wytłumaczyć wzajemne relacje (potrzeby) łączy przyczynę ze skutkiem w trakcie poznawania zmian związanych z odczuciami smakowymi typu: dodam cukru – jest słodkie, smaczne, dodam cytryny – jest kwaśne, dodam soli – jest słone potrafi stworzyć proste powiązania na zasadzie „jeśli, to wtedy” 	<ul style="list-style-type: none"> planuje czynności, które prowadzą do osiągnięcia zamierzonego celu rozumie konsekwencje posiadania ograniczonej ilości pieniędzy pojmuje, że doznania bólu i straty nie da się zniwelować grzecznościami rozumie konsekwencje ekologiczne /nie możemy naprawić drzew, jeśli je zniszczymy/i domowe /zepsute przedmioty mogą być naprawione, ale nie przywrócone do stanu pierwotnego

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Kształtowanie umiejętności przewidywania efektów działań c.d.			
<ul style="list-style-type: none"> potrafi połączyć przyczynę ze skutkiem, np. jest ciepło, bo świeci słońce, na stole jest mokro, bo rozlała się woda 	<ul style="list-style-type: none"> rozumie przyczynę i skutek określonych sytuacji, np. jeśli nie zakręcimy kranu z wodą 	<ul style="list-style-type: none"> łączy przyczynę ze skutkiem określając, co zrobić, aby było dobrze, np. jak posprzątam zabawki, to będzie ładnie; jak pomogę mamie, to będzie zadowolona odpowiada na pytania: dlaczego tak się stało? co może się stać? co by było, gdyby? – dostrzega kolejność sensownie następujących po sobie czynności i skutków tych następstw dostrzega związek między wykonywaniem czynności, a jej efektem, np. uzyskiwanie barw pochodnych z podstawowych kolorów farb opowiada o własnych przygodach ze wskazaniem na przyczynę i skutki wydarzeń opowiada przebieg znanych sytuacji i stara się go ulepszyć rozumie, że przebycie jakiejś drogi wymaga czasu, lub że konkretne zdarzenie dzieje się w konkretnym czasie układa i opowiada historyjki obrazkowe, wskazując związki przyczynowo-skutkowe potrafi określić, co zdarzyło się najpierw, a co potem przewiduje fakty, które jego zdaniem mogą zaistnieć, np. układa zakończenie opowiadania nadaje tytuły poszczególnym obrazkom próbuje nadać tytuł całej historyjce układa z losowo wybranych obrazków historyjkę, opowiadając ją wymyśla najlepsze zakończenie danej historyjki, uzasadniając swój pomysł przewiduje dalszy ciąg zdarzeń oraz wskazuje możliwy inny początek tego samego sensownego opowiadania 	

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Kształtowanie umiejętności przewidywania efektów działań c.d.			
		<ul style="list-style-type: none"> wie, jakie mogą być skutki niebezpiecznych zabaw 	
Ukazywanie zmian zachodzących w otaczającym świecie			
<ul style="list-style-type: none"> zaczyna orientować się, które zmiany są odwracalne, a które nie, np. wie, że z klocków można budować różne budowle wielokrotnie, ale pogniecionej kartki czy połamanej zabawki nie można naprawić tak, aby nie pozostał ślad wie, jakie czynności trzeba wykonać w określonych sytuacjach, np. przed wyjściem do ogrodu trzeba się ubrać, przed obiadem – umyć ręce określa, co się zmienia, gdy do zbioru zgromadzonych przedmiotów dokłada się lub zabiera przedmioty 	<ul style="list-style-type: none"> potrafi znaleźć formę przeciwną dla każdego obrazka w nieładzie (zamienić obrazki pokazujące nieład na obrazki uporządkowane) obserwuje zmiany zachodzące w przedmiotach w toku działania i ocenia, które są odwracalne, a które nie, np. złożoną kartkę można ponownie rozłożyć, kartka podarta na części nawet po sklejeniu nie jest taka, jak przedtem 	<ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje zmiany nieodwracalne (zerwany kwiatek zwiędnie) pojmuje, na czym polegają zmiany odwracalne (można je swobodnie wprowadzać, bo nic złego się nie stanie) rozpoznaje zmiany częściowo odwracalne (wprowadza się je w określonym celu, ale trzeba zadawać sobie sprawę, że już nie będzie tak, jak było) szuka rozwiązań wyjścia z trudnych sytuacji dostrzega upływ czasu poprzez obserwacje przyrody i zachodzące w niej zmiany potrafi powiedzieć, w jaki sposób przedmioty na obrazkach zmieniają się wraz z upływem czasu potrafi zamienić jeden kształt w różne przedmioty czy zjawiska dostrzega cykliczność występowania pór roku, miesięcy, tygodni 	<ul style="list-style-type: none"> rozumie, że zjawiska i istoty żyjące podlegają zmianom wie, w co przekształcają się przedmioty i zjawiska, gdy ulegają zmianie, np. recykling potrafi powiedzieć, w jaki sposób istoty żyjące i zjawiska w środowisku naturalnym zmieniają się wraz z upływem czasu pojmuje nieodwracalność śmierci, rozumie, że ukochane zwierzątko nie powróci, jeśli zdechło

Zgodnie z założeniami podstawy programowej, dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

1. przewiduje, w miarę swoich możliwości, jakie będą skutki czynności manipulacyjnych na przedmiotach (wnioskowanie o wprowadzanych i obserwowanych zmianach);
2. grupuje obiekty w sensowny sposób (klasyfikuje) i formułuje uogólnienia typu: to do tego pasuje, te obiekty są podobne, a te są inne;
3. stara się łączyć przyczynę ze skutkiem i próbuje przewidywać, co się może zdarzyć.

5. Wychowanie zdrowotne i kształtowanie sprawności fizycznej dzieci

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Modelowanie postaw prozdrowotnych			
<ul style="list-style-type: none"> • zaczyna orientować się w codziennym rytmie dnia (sen, pora posiłku, pora zabawy) • chętnie bawi się na powietrzu • zauważa, że posiłki spożywane są o określonych porach • chętnie korzysta z poobiedniego odpoczynku • poznaje zasady właściwego odżywiania się • je owoce i warzywa, bo wie, że mają pozytywny wpływ na zdrowie • wie, że trzeba zachować umiar w jedzeniu słodczy • próbuje nowych potraw, potrafi określić ich smak i zapach • rozpoznaje i próbuje nazywać spożywane potrawy 	<ul style="list-style-type: none"> • przestrzega ustalonego rytmu dnia • wie, że ruch i przebywanie na świeżym powietrzu sprzyja zdrowiu • orientuje się w zasadach zdrowego żywienia • wie, jakie produkty trzeba jeść, aby być zdrowym • przestrzega ustalonych zasad jedzenia słodczy • pamięta, czego nie wolno mu jeść, jeżeli cierpi na alergię • próbuje wszystkich potraw i określa ich smak • rozpoznaje produkty wykorzystane do przygotowania określonych potraw, np. warzywa w zupie jarzynowej lub surówce, owoce w kompocie 	<ul style="list-style-type: none"> • przestrzega ustalonego rytmu dnia • zna korzyści z zabaw ruchowych i przebywania na świeżym powietrzu • dostrzega zmiany zachodzące we własnym organizmie pod wpływem aktywności ruchowej, np. zmęczenie, przyśpieszony oddech, pocenie się, szybsze bicie serca • dba o swoje bezpieczeństwo • zna i przestrzega zasad zdrowego żywienia • zna produkty szkodliwe dla zdrowia (słodczy, chipsy, napoje gazowane) • potrafi wybrać produkty spożywcze odpowiednie do posiłku • wie, dlaczego należy jeść dużo owoców i warzyw, pić soki i wodę, pamięta o myciu owoców i warzyw przed jedzeniem • zna działanie przypraw • zna domowe środki zapobiegawczo-lecznicze (miód, czosnek, zioła, soki) • uczestniczy w przygotowaniu wybranych potraw, np. sałatek, ciasteczek 	<ul style="list-style-type: none"> • poznaje/zna sposoby przechowywania żywności i sposoby zapobiegania jej marnowaniu • potrafi samodzielnie przygotować sałatkę owocową • zbiera i suszy przyprawę i zioła pod kontrolą dorosłych • uczestniczy w przygotowaniu przetworów na zimę
Ukazywanie związku pomiędzy chorobą a leczeniem			
<ul style="list-style-type: none"> • zaczyna dostrzegać związek między chorobą a leczeniem • potrafi określić, jak się czuje, zgłasza nauczycielowi złe samopoczucie i każde zranienie • pozwala sobie zmierzyć temperaturę • spokojnie poddaje się badaniu u lekarza • przyjmuje lekarstwa podawane przez osobę dorosłą • myje zęby, wie, że trzeba chodzić do stomatologa 	<ul style="list-style-type: none"> • dostrzega związek między chorobą a leczeniem • zgłasza nauczycielowi odczuwane dolegliwości (ból głowy, brzucha, gardła) i skaleczenia • rozumie potrzebę wizyty u lekarza w przypadku odczuwania objawów choroby (katar, kaszel, ból) • wie, że przyjmowanie lekarstw jest konieczne, aby powrócić do zdrowia • myje zęby, zachowuje spokój w czasie przeglądów stomatologicznych i leczenia zębów 	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie związek pomiędzy chorobą a leczeniem • orientuje się, że dobre samopoczucie ma związek ze zdrowiem • rozpoznaje i zgłasza nauczycielowi objawy złego samopoczucia, odczuwane dolegliwości, potrafi je opisać • rozumie, że konieczne jest przyjmowanie lekarstw i poddawanie się zabiegom, np. szczepieniom profilaktycznym, opatrywanie skaleczeń 	<ul style="list-style-type: none"> • wprowadzenie do myślenia przyczynowo-skutkowego w zakresie wymiany (towar/ usługa – pieniądz), braku dbałości o zdrowie (choroby – wydatki na leki)

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Ukazywanie związku pomiędzy chorobą a leczeniem c.d.			
	<ul style="list-style-type: none"> rozumie, dlaczego trzeba opatrzyć każde zranienie 	<ul style="list-style-type: none"> myje zęby, bo wie, że dbałość o zęby jest niezbędna dla zdrowia i estetycznego wyglądu rozumie, jaką rolę pełni lekarz i personel medyczny w ochronie zdrowia zna i opisuje wybrane specjalności lekarskie (pediatra, stomatolog, ortopeda, okulista) 	
Rozwijanie sprawności fizycznej			
<ul style="list-style-type: none"> spontanicznie podejmuje zabawy ruchowe porusza się prawidłowo, zachowując równowagę w czasie chodzenia, biegania, podskakiwania potrafi prawidłowo siedzieć w siadzie płaskim, w przysiadzie, ze skrzyżowanymi nogami, na krzeselku podczas zabaw na powietrzu korzysta z urządzeń i sprzętów przeznaczonych dla najmłodszych dzieci jeździ na zabawkach na kółkach, odpychając się nogami porusza się na trzykołowym rowerku próbuję jeździć na hulajnodze wchodzi po kilku stopniach na pochyłe drabinki, np. na zjeżdżalnię naśladuje sposób poruszania się wybranych zwierząt, np. psa, kota, ptaka chodzi swobodnie po zwężonym torze prostym, pokonuje niskie przeszkody, przechodzi z asekuracją po podwyższeniu, np. po ławeczce gimnastycznej biega swobodnie do przodu, po obwodzie koła, w wyznaczonym kierunku, do określonego celu i zatrzymuje się na sygnał 	<ul style="list-style-type: none"> spontanicznie podejmuje zabawy ruchowe, wykorzystując dostępne przybory i przyrządy biega i chodzi swobodnie, dostosowując sposób ruchu do określonych warunków (trawa, piasek, zwężona przestrzeń) korzysta ze sprzętu przeznaczonego dla dzieci w tym wieku, np. drabinki, huśtawki, zjeżdżalnie jeździ na trzykołowym rowerku, hulajnodze porusza się po płaszczyznach o małym kącie nachylenia wspina się swobodnie po drabinkach i zstępuje z nich, prawidłowo chwytając szczeble umie sprawnie się poruszać potrafi chodzić na palcach chodzi po wyznaczonej linii, po śladach, między przeszkodami, np. między szczeblami drabinki przechodzi po podwyższeniu, np. po ławeczce gimnastycznej chodzi na czworakach do przodu i do tyłu, przekraczając płasko ułożone przeszkody, np. przybory gimnastyczne (obrace, pałeczki) biega pewnie, zmieniając kierunek i omijając przeszkody utrzymuje równowagę, stojąc na jednej nodze 	<ul style="list-style-type: none"> chętnie podejmuje różnego rodzaju aktywność fizyczną organizuje samodzielnie zabawy ruchowe w ogrodzie przedszkolnym próbuję jeździć na rowerze, porusza się swobodnie na hulajnodze skacze siedząc na piłce zeskakuje z małego wzniesienia dostosowuje sposób poruszania się do panujących warunków, np. ostrożne stąpa po lodzie, omija kałuże kontroluje utrzymywanie prawidłowej postawy ciała w czasie stania, siedzenia, chodzenia i biegania porusza się sprawnie, zachowując równowagę, biega swobodnie w różnym tempie przechodzi po powierzchniach zwężonych i uniesionych, np. po belce odwróconej ławeczki, równoważni porusza się na czworakach, zmieniając kierunek i pokonując przeszkody próbuję manipulować przyborami w trakcie poruszania się, np. chodzi, przekładając woreczek z ręki do ręki próbuję utrzymać ciało w pozycji równoważnej, np. „jaskółka” 	<ul style="list-style-type: none"> szanuje odrębność innych członków zespołu w grach zespołowych, z zaangażowaniem przyjmuje nadaną mu rolę w zespole, potrafi współpracować w grupie, poradzić sobie z niepowodzeniami

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Rozwijanie sprawności fizycznej			
<ul style="list-style-type: none"> porusza się na czworakach, wspierając się na całych dłoniach i palcach stóp przechodzi pod przeszkodami, np. pod poprzeczką; przechodzi przez płaskie przeszkody, np. złożoną szarfę lub rozłożoną skakankę podrzuca i chwytają przybory, rzuca woreczki, baloniki, piłki różnej wielkości, do góry i w różnych kierunkach, oburącz i jedną ręką próbują rzucać do wyznaczonego celu, stara się chwycić piłkę oburącz podskakuje w dowolny sposób uczestniczy w zabawach ruchowych organizowanych przez nauczyciela korzysta w ustalony sposób z przyborów gimnastycznych, np. woreczków, piłek, krążków reaguje na sygnał wzrokowy, słuchowy, gest 	<ul style="list-style-type: none"> rzuca, chwytają i toczy przybory rzuca na odległość i do celu, oburącz i na zmianę: ręką lewą i prawą chwytają oburącz i próbuje chwycić jedną ręką toczy piłki, zmieniając kierunek próbują toczyć obręcz i krążki podskakuje i przeskakuje przeszkody wykonuje swobodnie podskoki w miejscu i w przód, przeskakuje przez narysowane linie lub płasko ułożone przybory wskakuje obunóż do obręczy lub ułożonej szarfy uczestniczy w zajęciach ruchowych organizowanych przez nauczyciela naśladuje ruchy demonstrowane przez nauczyciela zmienia sposób poruszania się zgodnie z poleceniem prawidłowo przyjmuje określoną postawę, np. siad skrzyżny, leżenie na plecach, brzuchu 	<ul style="list-style-type: none"> rzuca, chwytają i toczy przybory rzuca oburącz, a także ręką lewą i prawą chwytają oburącz piłkę odbitą o ziemię lub o ścianę rzuca do wyznaczonego celu, np. piłką, kasztanami, śnieżkami, na zmianę: prawą i lewą ręką przerzuca piłkę ponad przeszkodą toczy przybory ręką lewą i prawą, biegnąc i omijając przeszkody podskakuje i przeskakuje przeszkody skacze na skakance obunóż uczestniczy w zajęciach ruchowych organizowanych przez nauczyciela ustawia się sprawnie w określony sposób i potrafi zmienić miejsce i układ ustawienia uczestniczy w grach zespołowych o ustalonych zasadach bierze udział w zabawach z elementem współzawodnictwa wykonuje poprawnie ćwiczenia według pokazu i instrukcji słownej powtarza określone ruchy zgodnie z podaną sekwencją pokonuje tor przeszkód, przechodząc z jednego przyrządu na drugi 	

Zgodnie z założeniami podstawy programowej, dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

1. dba o swoje zdrowie; zaczyna orientować się w zasadach zdrowego żywienia;
2. dostrzega związek pomiędzy chorobą a leczeniem, poddaje się leczeniu, np. wie, że zastrzyki są konieczne;
3. jest sprawne fizycznie (lub sprawne w miarę swoich możliwości, jeżeli jest dzieckiem mniej sprawnym ruchowo);
4. uczestniczy w zajęciach ruchowych, w zabawach i grach w ogrodzie przedszkolnym, w parku, na boisku, w sali gimnastycznej.

6. Wdrażanie dzieci do dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Uczenie zasad bezpieczeństwa w czasie zabaw			
<ul style="list-style-type: none"> • poznaje rozmieszczenie pomieszczeń przedszkolnych i ostrożnie porusza się po pomieszczeniach budynku (zwłaszcza po schodach) • poznaje określone reguły zabaw ruchowych (pierwsze próby uczestniczenia, obserwuje innych) 	<ul style="list-style-type: none"> • przestrzega ogólnie przyjętych zasad podczas zabawy w wyznaczonych pomieszczeniach i na określonym terenie • stosuje się do określonych reguł w zabawach i grach sportowych oraz aktywnie bierze w nich udział 	<ul style="list-style-type: none"> • stosuje się do ogólnie przyjętych zasad korzystania z zabawek i sprzętu • rozumie, dlaczego należy przestrzegać określonych reguł w zabawach i grach sportowych („fair-play”) • przestrzega zasad zachowania się nad wodą, w lesie, na placu zabaw, w domu, na śniegu, na łące (nie biega, nie zbliża się do akwenów, nie wchodzi na łód, nie krzyczy, nie śmieci, nie wrzuca patyków i butelek do wody) • wie, że nie należy niszczyć zieleni podczas zabawy, np. nie biega po trawnikach, nie niszczy rabat kwiatowych 	<ul style="list-style-type: none"> • uczy się przystosowania do zmieniających się warunków otoczenia (rozpoznaje znaki ewakuacyjne znajdujące się w pomieszczeniach, przestrzega zasad poruszania się prawą stroną, nie biega, nie popycha innych, nie biega z ostrymi narzędziami) • podczas gier zespołowych uczy się twórczego myślenia, jest aktywny i dynamiczny, organizuje zabawy • uczy się podstawowych czynności związanych z życiem codziennym, np. przygotowywanie posiłków, pielęgnacja grządek, opieka nad zwierzętami i roślinami) • opracowuje strategię (kieruje działaniami grupy) • samodzielnie potrafi skonstruować tory przeszkód przy pomocy najprostszych rzeczy typu krzesło, ławka, skakanka, (zamiast gotowych zabawek ze sklepu)
<ul style="list-style-type: none"> • korzysta z placu zabaw i zabawek zgodnie z ich przeznaczeniem • informuje nauczyciela o uszkodzeniu zabawki i urządzeń znajdujących się w sali i na placu zabaw 	<ul style="list-style-type: none"> • korzysta z zabawek i sprzętu - w sali i na placu zabaw, przestrzega określonych zasad • rozumie pojęcia: moje, twoje, wspólne • bezpiecznie bawi się na powietrzu (nie rzuca kamieniami, nie sypie piasku na innych, nie wchodzi na drzewa, nie wbiega pod huśtawki i karuzele) 	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie, że nie wolno oddać się z miejsca zabawy bez wiedzy i zgody opiekuna • próbuje samodzielnie w bezpieczny sposób organizować sobie czas wolny w przedszkolu i w domu • potrafi wybrać bezpieczne miejsce do zabawy (z dala od jezdni, na widoku opiekunów) • uczy się i doskonali zasady poszanowania dobra wspólnego „Dziel się z innymi” (dba o wyposażenie, zabawki, gry, sprzęt elektrotechniczny) • stosuje się do zasady „Wszystko ma swoje miejsce” (dba o porządek na półkach, placu zabaw, organizuje sobie miejsce do zabawy, pracy, np. przy stoliku) 	<ul style="list-style-type: none"> • wie o konieczności utrzymania porządku w miejscu zabawy oraz o segregowaniu śmieci w celu ponownego ich przetworzenia, „czyste środowisko=zysk z gospodarki odpadami” • jest twórcze, potrafi wykorzystać zepsute elementy zabawek w celu stworzenia czegoś nowego

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Uczenie zasad bezpieczeństwa w czasie zabaw c.d.			
		<ul style="list-style-type: none"> wie, jakie są skutki samowolnego oddalenia się od grupy rówieśniczej bądź opiekuna 	
<ul style="list-style-type: none"> korzysta z urządzeń elektrycznych tylko za zgodą osób dorosłych nie wkłada żadnych urządzeń do gniazdek elektrycznych 	<ul style="list-style-type: none"> korzysta z urządzeń elektrycznych tylko z pomocą dorosłych zna różne źródła energii – naturalne siły przyrody, tj. wiatr, woda, słońce i wie, jakie mają zastosowanie w życiu człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> nie uruchamia urządzeń elektrycznych bez wiedzy dorosłych przestrzega zakazu zbliżania się do włączonych maszyn i urządzeń 	<ul style="list-style-type: none"> wie, że należy oszczędzać energię elektryczną poprzez wyłączenie światła, sprzętu elektrycznego, gdy przestaje z niego korzystać wie, jakie są konsekwencje bezmyślnego użytkowania sprzętu, np. pożar w domu, uszkodzenie urządzenia, porażenie prądem, zanieczyszczenie środowiska wie, co oznaczają symbole na sprzęcie elektrycznym i stosuje się do nich wie, że dzięki bateriom słonecznym mamy ciepłą wodę, chronimy przyrodę i oszczędzamy budżet domowy potrafi samodzielnie wymienić baterię w zabawce elektrycznej i wie, co należy zrobić ze zużytą baterią
<ul style="list-style-type: none"> wie, jakie zagrożenia niesie ze sobą zabawa zapałkami i zbliżanie się do ognia 	<ul style="list-style-type: none"> rozumie niebezpieczeństwo wynikające z zabawy zapałkami zna inne przyczyny powstawania pożarów wie, że w przypadku pożaru może zadzwonić pod numery alarmowe, by otrzymać pomoc (straż pożarna – 998, pogotowie – 999, policja – 997, ogólnodostępny numer alarmowy – 112) 	<ul style="list-style-type: none"> wie, jakie konsekwencje niesie ze sobą zabawa zapałkami i zna numery telefonów alarmowych rozumie konieczność przestrzegania zasad ochrony przeciwpożarowej unikania ryzykownych zachowań, np. nie bawi się zapałkami, nie używa ich pod nieobecność opiekuna 	<ul style="list-style-type: none"> wie, jakie konsekwencje niesie zabawa zapałkami, zapalniczkami – niebezpieczeństwo dla zdrowia (oparzenia), życia, nieodwracalne procesy w środowisku przyrodniczym (dym, zniszczone ekosystemy)
<ul style="list-style-type: none"> korzysta z komputera, telewizora z pomocą opiekuna 	<ul style="list-style-type: none"> poznaje zagrożenia związane ze zbyt długim korzystaniem z mediów (wady postawy, wady wzroku, otyłość, rozdrażnienie, złe wykorzystanie czasu) dba o zachowanie właściwej postawy podczas oglądania telewizji czy gry na komputerze 	<ul style="list-style-type: none"> przestrzega czasu korzystania z telewizji, komputera i innych mediów rozumie znaczenie doboru programów telewizyjnych do wieku rozumie pojęcie reklamy 	<ul style="list-style-type: none"> rozumie, jaki wpływ mają urządzenia elektrotechniczne, że należy właściwie użytkować komputer, nadmierne korzystanie może mieć zły wpływ na nasze zdrowie, a to wiąże się z wydatkami (wizyta u okulisty koszt zakupu okularów, wady postawy), zużywa energię (opłaty za energię), większe zużycie prądu (większe zanieczyszczenie środowiska)

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Uczenie zasad bezpieczeństwa w czasie zabaw c.d.			
	<ul style="list-style-type: none"> przestrzega czasu przeznaczanego na telewizję, komputer i inne urządzenia 		<ul style="list-style-type: none"> przestrzega wyznaczonych przez rodziców, opiekunów reguł dotyczących gospodarowania czasem i jednocześnie uczy się oszczędności wie, co robić z zepsutymi urządzeniami elektronicznymi (zbieranie zużytych baterii, uszkodzonego sprzętu komputerowego) i widzi płynące z tego korzyści (czyste środowisko, możliwość otrzymania wynagrodzenia za oddany sprzęt), kształtuje w sobie postawę kreatywności, odpowiedzialności za siebie i środowisko wciela w życie innowacyjne pomysły, np. projektuje opakowanie na zużyte baterie, telefony komórkowe, angażuje do projektu członków rodziny i rówieśników, aby wrzucali tam niepotrzebne, a szkodliwe dla środowiska urządzenia wie, że reklama jest „dźwignią handlu”, dlatego to, co jest reklamowane niekoniecznie musi być dobre, wartościowe
Wdrażanie do przestrzegania zasad ruchu drogowego			
<ul style="list-style-type: none"> wie, że samo nie może przebywać na ulicy ani w pobliżu jezdni wyodrębnia dźwięki występujące na drodze, np. klakson, warkot, dzwonek tramwaju, sygnały samochodów uprzywilejowanych, sygnały dźwiękowe wydawane przez sygnalizator świetlny w czasie wyświetlania koloru zielonego dla przechodniów rozdziela uczestników ruchu drogowego: piesi, kierowcy, pasażerowie poznaje miejsca przeznaczone dla pieszych: chodnik, przejście dla pieszych, pobocze drogi, wysepka tramwajowa 	<ul style="list-style-type: none"> rozumie, że może wychodzić na ulicę tylko pod opieką osoby dorosłej rozpoznaje oznaczenia przejścia dla pieszych (znak drogowy i pasy) rozpoznaje i nazywa trzy barwy sygnalizatora świetlnego, rozumie ich znaczenie poznaje znaczenie wybranych informacyjnych znaków drogowych, np. przejście dla pieszych, przystanek autobusowy i tramwajowy rozumie rolę policjanta w ruchu drogowym kształtuje w sobie szacunek dla autorytetu – dostosowuje się do standardów dorosłego i jest posłuszne jego regułom 	<ul style="list-style-type: none"> zna podstawowe zasady ruchu drogowego i ich przestrzega (w mieście porusza się prawą stroną chodnika, poza miastem porusza się lewym poboczem drogi, poznaje miejsca szczególnie niebezpieczne – skrzyżowania, przejazdy kolejowe) potrafi w sposób bezpieczny przejść przez jezdnię na przejściu z sygnalizacją świetlną i bez niej („zasada lewo-prawo-lewo”) rozpoznaje wybrane znaki drogowo (przejście dla pieszych, sygnalizacja świetlna, STOP) potrafi zwrócić się do policjanta 	<ul style="list-style-type: none"> potrafi wezwać pomoc (określić miejsce zdarzenia, krótko opisać rodzaj wypadku)

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Wdrażanie do przestrzegania zasad ruchu drogowego c.d.			
		<ul style="list-style-type: none"> w sytuacji zagrożenia, np. gdy się zgubi, gdy zasłabnie osoba dorosła, gdy zostało zaczepione przez obce osoby zna numery telefonów alarmowych (straż pożarna – 998, pogotowie – 999, policja – 997, ogólnodostępny numer alarmowy – 112) 	
<ul style="list-style-type: none"> wyrabia nawyk jazdy samochodem tylko w specjalnym foteliku 	<ul style="list-style-type: none"> stosuje się do poleceń osoby dorosłej w czasie jazdy samochodem potrafi bezpiecznie zachowywać się podczas jazdy samochodem (siedzi w foteliku przypięty pasami bezpieczeństwa) 	<ul style="list-style-type: none"> przypomina rodzicom o zapięciu pasów bezpieczeństwa zna zasady bezpieczeństwa podczas podróży samochodem (siada w specjalnym foteliku, wsiada i wysiada z samochodu zawsze od strony chodnika lub pobocza, nie otwiera okna w czasie jazdy, przestrzega zakazu wychodzenia na jezdnię na postoju) wie, że może opuścić samochód tylko w obecności opiekuna 	<ul style="list-style-type: none"> wie, że nie zapinając pasów bezpieczeństwa może doprowadzić do uszczerbku na zdrowiu i wiąże się to z wydatkami (mandat) i punktami karnymi
<ul style="list-style-type: none"> obserwuje ruch drogowy w najbliższym otoczeniu 	<ul style="list-style-type: none"> poznaje różne rodzaje pojazdów: lądowe, powietrzne, wodne poznaje przydatność pojazdów specjalnych: ambulans, wóz strażacki, samochód policyjny 	<ul style="list-style-type: none"> różnicuje pojazdy ze względu na ich przeznaczenie – przewóz osób lub towarów widzi, jakie korzyści płyną z rozwoju techniki (nowe maszyny, praca rąk ludzkich zastąpiona przez specjalne oprogramowania, komputery, większa wydajność) 	<ul style="list-style-type: none"> rozwija swoje pasje, zainteresowania np. kolekcjonuje modele pojazdów, projektuje, ogląda filmy tematyczne kształtuje szacunek dla pracy i wytworów pracy ludzkiej potrafi wskazać korzyści i zagrożenia związane z rozwojem transportu, np. szybszy przewóz towarów, ale zanieczyszczenie środowiska spalinami
<ul style="list-style-type: none"> korzysta z komunikacji publicznej tylko pod opieką osoby dorosłej 	<ul style="list-style-type: none"> zna zasady korzystania z publicznych środków komunikacji 	<ul style="list-style-type: none"> przestrzega zasad korzystania z komunikacji publicznej (oczekuje spokojnie na przystanku z dala od jezdni, wsiada i wysiada z pojazdu trzymając się poręczy, powstrzymuje się od głośnych rozmów, aby nie przeszkadzać kierowcy i innym pasażerom, stoi w jednym miejscu i trzyma się poręczy w czasie jazdy) 	<ul style="list-style-type: none"> wie, że nie musi korzystać z własnego transportu (drogie użytkowanie) i zastępuje go komunikacją publiczną (oszczędność pieniędzy, mniej zanieczyszczeń); wie, że może pokonać bliższe odległości (bez użytkowania samochodu czy publicznych środków transportu) – rowerem, hulajnogą, rolkami, wrotkami, jednocześnie aktywnie spędzając czas

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Wdrażanie do przestrzegania zasad ruchu drogowego c.d.			
		<ul style="list-style-type: none"> potrafi właściwie zachować się na wycieczce szkolnej (słucha nauczyciela, przewodnika, przestrzega przepisów ruchu drogowego) zna zasady bezpiecznego podróżowania różnymi środkami transportu (rower – kask rowerowy, łódź – kamizelka ratunkowa, samochód – fotelik, pasy) przestrzega zasad bezpiecznego i kulturalnego zachowania się w środkach komunikacji publicznej, np. ustępuje miejsca osobom starszym, nie śmieci wie, że aby być bezpiecznym, musi być widoczny na drodze, dlatego ma przyłączone odblaski do ubrań, plecaka, roweru 	<ul style="list-style-type: none"> rozwija kreatywność i aktywność poprzez angażowanie członków rodziny do proekologicznego spędzania wolnego czasu (rajdy rowerowe, wycieczki do lasów, rezerwatów, parków, nad wodę)
Uczenie właściwych zachowań w sytuacji zagrożenia			
<ul style="list-style-type: none"> wie, że nie należy brać do rąk nieznanymi, nieznanymi przedmiotów; nie dotyka, nie smakuje rozlanych płynów i innych substancji nie próbuje napojów i potraw bez pozwolenia opiekuna 	<ul style="list-style-type: none"> informuje nauczyciela o znalezionym przedmiocie, rozlanym płynie, dziwnych substancjach wie, jakie skutki może przynieść dotykanie brudnych i znalezionych rzeczy, dlatego przestrzega zasad higieny (po przyjsciu z placu zabaw, ze sklepu, przed posiłkiem myje ręce, zakrywa twarz podczas kichania i kaszlenia) 	<ul style="list-style-type: none"> jest świadomy, że nie może brać do rąk znalezionych przedmiotów, zdaje sobie sprawę, że zagraża to jego zdrowiu lub życiu 	
<ul style="list-style-type: none"> uczy się, jakie sytuacje mogą być dla niego niebezpieczne (połknięcie małych elementów zabawek, przycięcie palca w drzwiach, upadek ze schodów, zepchnięcie z krzesła, skaleczenie ostrym przedmiotem) 	<ul style="list-style-type: none"> umie wskazać, jakie sytuacje mogą zagrazić jego zdrowiu i życiu (potrafi przewidzieć niebezpieczne sytuacje) dostrzega potrzebę pomagania innym w sytuacjach zagrożenia uczy się, jak należy zachować się w sytuacji zagrożenia, np. awaria wody – ciekący kran/ kaloryfer 	<ul style="list-style-type: none"> potrafi właściwie rozpoznać i zachować się w sytuacji zagrożenia (słucha się osoby dorosłej i wykonuje jej polecenia); wie, jakie mogą być konsekwencje niebezpiecznych sytuacji, stara się ich unikać, ostrzega rówieśników, gdy widzi ich w sytuacji zagrożenia w przypadku zepsutego sprzętu wie, do kogo może zwrócić się o pomoc, np. krzesło, półka, ciekący kran – pan konserwator, skaleczony palec – pielęgniarka lub higienistka 	

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Uczenie właściwych zachowań w sytuacji zagrożenia c.d.			
<ul style="list-style-type: none"> • poznaje, jakie niebezpieczeństwa grożą mu ze strony rówieśników bądź dorosłych (przemoc, agresja) 	<ul style="list-style-type: none"> • uczy się, w jakich sytuacjach może mieć styczność z agresją czy przemocą ze strony dorosłych lub rówieśników 	<ul style="list-style-type: none"> • potrafi właściwie zareagować w sytuacji zagrożenia, poinformować o niej nauczycieli, opiekunów lub rodziców • rozumie zło, jakie niesie za sobą przemoc fizyczna i przeciwstawia się jej poprzez rozmowy, wyjaśnienia, wymianę zdań, argumentowanie swoich racji oraz własne oceny i odczucia sytuacji • przewiduje odczucia drugiej strony sporu • zna znaczenie słowa kompromis i wie, jakie podjąć działania, aby konsekwentnie dążyć do celu (zażegnania konfliktu) • uświadamia sobie prawa do wyrażania niezadowolonia w kontaktach z rówieśnikami lub dorosłymi; kiedy coś sprawia mu przykrość, nie używa wulgarnych słów 	<ul style="list-style-type: none"> • jest zaradny, próbuje samodzielnie rozwiązać istniejący spór; powstrzymuje się od skarżenia w błahych sprawach
<ul style="list-style-type: none"> • poznaje okoliczności, w jakich może znaleźć się samo (zgubienie się, odłączenie od grupy) 	<ul style="list-style-type: none"> • poznaje zachowania, które pozwolą mu właściwie postąpić, w przypadku zgubienia się (nie krzyczy, nie płacze, nie wpada w panikę) 	<ul style="list-style-type: none"> • wie, do kogo należy się zgłosić w sytuacji zgubienia się w tłumie (policjant, ochrona, straż miejska) • zna numery telefonów do najbliższych (mama, tata, babcia, dziadek) oraz numer alarmowy 112) • uczy się odpowiedzialności za siebie i innych, potrafi zaproponować i przedstawić swój pomysł, który pozwoli na bezpieczne przebywanie grupie poza terenem przedszkola (wycieczka do muzeum, zwiedzanie miasta, wyjazd do kina, teatru, wyjście do banku), np. takie same oznaczenia – jednokolorowe tarcze, chusty wykonane ze skrawków materiałów) 	<ul style="list-style-type: none"> • kształtuje czynną postawę wobec niebezpieczeństwa zagrażającego jemu i innym (np. nie poddaje się rozpacz, tylko próbuje znaleźć wyjście z określonej sytuacji)
<ul style="list-style-type: none"> • dostrzega różne zjawiska atmosferyczne (deszcz, śnieg, burza, huragan) 	<ul style="list-style-type: none"> • potrafi określić zjawisko atmosferyczne, które występuje w danej chwili (odróżnia burzę od deszczu, śnieżylicę od opadów śniegu) 	<ul style="list-style-type: none"> • dostrzega skutki, jakie niosą za sobą zjawiska atmosferyczne (zniszczone uprawy, zerwane dachy, zalane domy i gospodarstwa, 	

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Uczenie właściwych zachowań w sytuacji zagrożenia c.d.			
	<ul style="list-style-type: none"> uczy się, jak powinno się zachować podczas gwałtownych zjawisk atmosferycznych: nie biega, nie chowa się pod drzewem, nie wychodzi na wzniesienia lub wysokie konstrukcje, może schronić się w samochodzie 	<p>zubożenie ekosystemu, porażenie piorunem, poparzenie</p>	
Uświadamianie zagrożeń płynących z otaczającego świata			
<ul style="list-style-type: none"> poznaje zasady warunkujące bezpieczeństwo na terenie przedszkola nie bierze do rąk rzeczy znalezionych lub otrzymanych od osób nieznanymi uczy się, że nie należy zbliżać się ani dotykać zwierząt dzikich oraz nieznanymi sobie zwierząt domowych zna zaufane osoby dorosłe ze swojego otoczenia nie rozmawia z obcymi 	<ul style="list-style-type: none"> przestrzega zasad warunkujących bezpieczeństwo na terenie przedszkola przestrzega zakazu próbowania nieznanymi owoców, roślin, grzybów (np. zerwanych w ogrodzie) lub słodczy otrzymanych od osób nieznanymi przestrzega zakazu wychodzenia z przedszkola z osobą nieznaną rozumie, że nie należy rozmawiać z obcymi, wie, że nie należy podawać swojego adresu obcym 	<ul style="list-style-type: none"> rozumie, że nie należy spożywać nieznanymi owoców, roślin, grzybów czy pokarmów (np. słodczy) nieznanego pochodzenia (np. znalezionych) rozumie zakaz zbliżania się do nieznanymi zwierząt (np. psów) rozumie potrzebę zachowania ostrożności w kontaktach z osobami obcymi (np. nieprzyjmowanie od nich prezentów czy pokarmów, odmawianie pójścia na spacer) wie, że złodziej pukający do drzwi może podawać się za listonosza czy pracownika administracji, przestrzega zakazu wsiadania do pojazdów osób nieznanymi dostrzega niebezpieczne rośliny w swoim otoczeniu (nie niszczy ich, gdyż mogą być pod ochroną) wie, jakie objawy może mieć człowiek po zjedzeniu trujących roślin (zatrucie organizmu) potrafi właściwie zachować się, aby uniknąć pogryzienia przez psa (nie drażni się, nie podnosi rąk, nie ucieka, nie krzyczy, przybiera pozycję żółwia (klęka, głowa do ziemi, kolana pod brodę, ręce zakrywają uszy i głowę) rozumie znaczenie tabliczek informujących o obecności psa kieruje się zasadą ograniczonego zaufania wobec osób nieznanymi (otwiera drzwi tylko osobom, które zna) 	<ul style="list-style-type: none"> jest stanowczy, nie działa pochopnie, potrafi dołącznie przemyśleć każdą sytuację, przez co może np. ochronić dom przed włamaniem i kradzieżą wie o zależnościach zachodzących w przyrodzie, że każde zwierzę ma znaczenie dla ekosystemu, dlatego nie może ich zabijać ani znęcać się nad nimi

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Uświadamianie zagrożeń płynących z otaczającego świata c.d.			
<ul style="list-style-type: none"> • poznaje różne opakowania produktów, w tym lekarstw i środków chemicznych • uczy się, że nie należy dotykać, brać do rąk ani spożywać owych produktów 	<ul style="list-style-type: none"> • poznaje oznaczenia na opakowaniach i uczy się, co oznaczają • zachowuje ostrożność w zetknięciu z nieznanymi środkami chemicznymi i lekarstwami • wie, jakie są konsekwencje nieumyślnego korzystania z leków (zatrucie, przedawkowanie) oraz środków chemicznych (poparzenie przełyku i układu pokarmowego, podrażnienia i pieczenie skóry) 	<ul style="list-style-type: none"> • poznaje, do czego służą lekarstwa i środki chemiczne i wie, że mogą być podawane i używane tylko przez osoby dorosłe • wie, że leki oraz środki czystości mają swoje miejsce w domu, nie leżą porozrzucane po domu, zazwyczaj są to miejsca niedostępne dla dzieci • wie, że w przypadku znalezienia ich powinien poinformować osobę dorosłą, nie może ich dotykać ani brać do ust; w przypadku zażycia informuje osobę dorosłą, stara się opisać, co zażył oraz w jakiej ilości 	<ul style="list-style-type: none"> • wie, że opakowania po zużytych lekach czy środkach chemicznych (pestycydy, środki czystości) należy wyrzucać do specjalnych pojemników, a nie do zwykłych koszy na śmieci • jest oszczędny i konsekwentny, wie, że bardziej opłacalne jest kupowanie lekarstw i środków chemicznych w większych opakowaniach • wykonuje samodzielnie oznaczenia, które znajdują się na opakowaniach środków chemicznych (np. na tekturze) w celu utrwaleń, co one oznaczają

Zgodnie z założeniami podstawy programowej, dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

1. wie, jak trzeba zachować się w sytuacji zagrożenia i gdzie może otrzymać pomoc, umie o nią poprosić;
2. orientuje się w bezpiecznym poruszaniu się po drogach i korzystaniu ze środków transportu;
3. zna zagrożenia płynące ze świata ludzi, roślin oraz zwierząt i unika ich;
4. wie, że nie może samodzielnie zażywać lekarstw i stosować środków chemicznych (środków czystości);
5. próbuje samodzielnie i bezpiecznie organizować sobie czas wolny w przedszkolu i w domu; ma rozeznanie, gdzie może bawić się bezpiecznie, a gdzie nie.

7. Wychowanie przez sztukę – dziecko widzem i aktorem

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
<ul style="list-style-type: none"> • ogląda w przedszkolu przedstawienia teatralne dla dzieci • ogląda przedstawienia teatralne w wykonaniu starszych kolegów i koleżanek • odgrywa krótkie scenki teatralne 	<ul style="list-style-type: none"> • ogląda przedstawienia dla dzieci w przedszkolu i w teatrze • spontanicznie działa w zabawie teatralnej • wykorzystuje uniwersalne przedmioty do przedstawień teatralnych: kostiumy, maski, czapeczki, opaski 	<ul style="list-style-type: none"> • ogląda różne rodzaje przedstawień dla dzieci w przedszkolu i w teatrze (lalkowym, kukiełkowym, muzycznym, chińskim teatrze cieni, teatrze aktora itp.), w kinie, filharmonii 	<ul style="list-style-type: none"> • odgrywa nadawane role w zespole • przyjmuje problem do rozwiązania jako wyzwanie • rozumie konieczność gratyfikacji pieniężnej za przygotowanie i przedstawienie sztuki teatralnej, muzycznej itp.

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
<ul style="list-style-type: none"> • ilustruje krótkie teksty za pomocą ruchu • uczestniczy w zabawach teatralnych naśladowując wybraną postać • nadaje znaczenie przedmiotom i zabawkom w zabawach teatralnych 	<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystuje instrumenty perkusyjne (kołatki, bębni, dzwonki) do zabaw w teatr • wyraźnie i głośno wypowiada krótkie teksty • przestrzega zasady właściwego zachowania się podczas przedstawień teatralnych 	<ul style="list-style-type: none"> • dostrzega w oglądanych utworach wartości uniwersalne, takie jak: dobro, sprawiedliwość, piękno, prawda • tworzy scenografię: kostiumy, rekwizyty i dekoracje • przygotowuje kącik teatralny i garderobę teatralną w sali przed-szkolnej • poznaje pomieszczenia teatralne: kasa, widownia, scena, garderoby, balkon, kulisy • poznaje ludzi pracujących w teatrze: aktor, reżyser, scenograf, garderobiana • inspiruje zabawy inscenizowane, ukierunkowane wierszami, opowiadania-mi, utworami literackimi, baśniami, legendami • stosuje techniki dramowe (elementy pantomimy, tworzy pomniki, etiudy dramowe, wywiady, rozmowy, swobodne improwizacje) • wykonuje ćwiczenia emisyjne i dykcyjne • wykonuje własne kukielki, pacynki i sylwety; nabywa doświadczenia w posługiwaniu się nimi; • aktywnie uczestniczy w imprezach plenerowych; prezentuje swoje umiejętności aktorskie • przestrzega zasad właściwego zachowania się podczas przedstawień w teatrze, kinie, filharmonii 	<ul style="list-style-type: none"> • wykonuje kukielki z materiałów odpadowych

Zgodnie z założeniami podstawy programowej, dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

1. wie, jak należy zachować się na uroczystościach, np. na koncercie, festynie, przedstawieniu, w teatrze, w kinie;
2. odgrywa role w zabawach parateatralnych, posługując się mową, mimiką, gestem i ruchem; umie posługiwać się rekwizytami (np. maskotką).

8. Wychowanie przez sztukę – muzyka i śpiew, pląsy i taniec

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Uczenie piosenek			
<ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje melodię znanej piosenki zagraonej na instrumencie lub zanuconej bez słów wykonuje proste ćwiczenia oddechowe śpiewa w grupie z innymi dziećmi podejmuje próby samodzielnego śpiewania potrafi zaśpiewać prostą wyliczankę określa dynamikę piosenki – głośna, cicha 	<ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje melodię znanej piosenki zagraonej na instrumencie lub zanuconej bez słów wykonuje proste ćwiczenia oddechowe śpiewa w grupie z innymi dziećmi podejmuje próby samodzielnego śpiewania potrafi zaśpiewać prostą wyliczankę określa dynamikę piosenki – głośna, cicha słucha uważnie piosenek odtwarzanych lub śpiewanych przez nauczyciela potrafi określić tempo piosenki zna kilka piosenek z repertuaru dziecięcego wykonuje ćwiczenia emisyjne i oddechowe naśladowując nauczyciela dzieli piosenkę na zwrotkę i refren indywidualnie śpiewa piosenki 2-zwrotkowe potrafi wystukać rytm piosenki śpiewa z innymi z zachowaniem tempa i rytmu rozpoznaje znane piosenki po usłyszeniu fragmentu melodii 	<ul style="list-style-type: none"> śpiewa piosenki indywidualnie i w grupie dzieli piosenkę na zwrotkę, refren, powtórzenie zna budowę piosenki – słowa, melodia, akompaniament potrafi rytmizować tekst piosenki zna tytuły piosenek potrafi śpiewnie wypowiedzieć słowa, np. swoje imię układa proste rymy do melodii zna kilka piosenek ludowych umie określić nastrój piosenki rozumie śpiewany tekst zna rodzaje piosenek 	<ul style="list-style-type: none"> zna wykonawców piosenek, wie, że piosenkarz, wokalista to zawód zna pojęcia: zespół wokalny, chór, solista, zespół muzyczny, kapela ludowa itp. – wie, że to grupa ludzi o podobnych zainteresowaniach, współpracująca ze sobą w celu osiągnięcia sukcesu wie, że autorzy tekstów i twórcy muzyki zarabiają pieniądze – ma świadomość, że za bilety na koncerty płaci się
Kształtowanie umiejętności muzyczno-rytmicznych			
<ul style="list-style-type: none"> potrafi określić tempo utworu muzycznego – agogika szybko–wolno określa natężenie dźwięku utworu muzycznego – dynamika głośno–cicho potrafi ruchem zilustrować nastrój utworu reaguje na proste sygnały dźwiękowe odróżnia z dźwięków mowy głos męski i żeński uczestniczy w koncertach muzycznych w przedszkolu 	<ul style="list-style-type: none"> właściwie reaguje ruchem na zmiany tempa w muzyce potrafi reagować na zmiany wysokości dźwięku w sposób podany przez nauczyciela umie wyklaskać rytm melodii improvizuje ruchem słuchaną melodię odróżnia dźwięki instrumentów muzycznych, np. skrzypce, trąbka, bębenek 	<ul style="list-style-type: none"> reaguje właściwie na sygnały, komendy nauczyciela – incytacja i inhibicja – pobudzenie i zatrzymanie ruchu uważnie i w skupieniu uczestniczy w ćwiczeniach rytmicznych potrafi wyróżnić akcent muzyczny przez klaśnięcie i tupnięcie umie maszerować w rytm muzyki rozpoznaje odległości dźwięków – bliżej, dalej rozpoznaje instrumenty w utworze muzycznym 	<ul style="list-style-type: none"> wie, że istnieje zawód nauczyciela muzyki/rytmiki

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Angażowanie do zabaw rytmicznych			
<ul style="list-style-type: none"> • aktywnie uczestniczy • w zabawach ruchowych ze śpiewem • podejmuje zabawy rytmiczne z użyciem instrumentu • maszeruje, biega, podskakuje, wymachuje rękoma w rytm muzyki 	<ul style="list-style-type: none"> • potrafi ustawić się w parach, na kole, w linii • uważnie słucha objaśnień nauczyciela • prawidłowo wykonuje polecenia nauczyciela podczas zabaw • umie zachęcić inne dzieci do uczestnictwa w zabawie 	<ul style="list-style-type: none"> • zna kilka zabaw rytmicznych, potrafi je opisać własnymi słowami • zna tytuły zabaw • potrafi określić, która z poznanych zabaw najbardziej mu się podoba • samodzielnie wymyśla zabawy ruchowe • prawidłowo reaguje na wszelkie instrukcje i polecenia nauczyciela 	<ul style="list-style-type: none"> • wie, że w zabawach ruchowych uczestniczy grupa współdziałająca ze sobą • zna i akceptuje podział ról w zabawach, potrafi przyjąć postawę lidera grupy
Zachęcanie do gry na instrumentach			
<ul style="list-style-type: none"> • wyszukuje w otoczeniu przedmioty wydające dźwięki • zna nazwy prostych instrumentów perkusyjnych – kołatka, grzechotka, bębenek, trójkąt • potrafi wydobywać dźwięki na instrumentach perkusyjnych • potrafi wydawać efekty akustyczne klaskając, tupiąc, cmokając, pstrykając palcami 	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje i nazywa instrumenty perkusyjne • potrafi zagrać na instrumencie perkusyjnym • umie naśladować za pomocą instrumentu znane mu odgłosy, np. krople deszczu – trójkąt, szum wiatru – tarka • potrafi samodzielnie wykonywać proste instrumenty, np. grzechotkę z użyciem kaszy, grochu, butelki, puszki • wygrywa rytm melodii z użyciem instrumentu 	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje po brzmieniu instrumenty perkusyjne • chętnie uczestniczy w zgadywankach muzycznych typu: skąd słyszał dźwięk? • potrafi wykonać prosty akompaniament muzyczny do piosenki • używa właściwych instrumentów do odtworzenia dźwięków przyrody 	<ul style="list-style-type: none"> • pełni rolę „dyrygenta orkiestry” – lidera grupy • wie, że grupa ludzi grająca na różnych instrumentach tworzy zespół muzyczny, orkiestrę i zarabia pieniądze grając na koncertach • wie, że muzyk instrumentalista to zawód, że zarabia on pieniądze, oraz że nagrania muzyczne i koncerty są płatne
Uczenie prostych układów tanecznych			
<ul style="list-style-type: none"> • wykonuje proste kroki taneczne, np. krok dostawny, obrót, podskok • potrafi ustawić się w parach, na kole • chętnie podaje ręce przy tworzeniu różnych ustawień • chętnie wykonuje polecenia nauczyciela, podejmuje próby naśladowania • rytmicznie wykonuje poszczególne kroki i ruchy taneczne • zmienia kierunek ruchu na określony sygnał • ruchowo interpretuje treść piosenki 	<ul style="list-style-type: none"> • wykonuje i odtwarza proste formy taneczne – podstawowe kroki, akcenty, przytupy • zna krok podstawowy poleczki skocznej • potrafi przyporządkować ruch do muzyki • chętnie bierze udział w okolicznościowych występach tanecznych w przedszkolu • zapamiętuje następstwo figur tanecznych – krótki fragment układu • wie, co to znaczy układ rąk i trzymanie w parze • zna i potrafi zatańczyć taniec śląski „Grozik” 	<ul style="list-style-type: none"> • wykonuje prawidłowo podstawowe kroki taneczne: podskoki, cwał dosuwany • zna podstawowe nazwy tańców ludowych: poleczka, krakowiak, chodzony, walczyk • wykonuje podstawowe kroki poszczególnych tańców • tańczy w parze, indywidualnie • umie określić charakter tańca i wykonuje prosty układ taneczny • potrafi zaprezentować swoje umiejętności taneczne 	<ul style="list-style-type: none"> • wytrwale realizuje i doskonali umiejętności taneczne w celu osiągnięcia sukcesu przez grupę • wie, że w pracy zespołu tanecznego niezbędne są pieniądze na stroje, rekwizyty taneczne itp.

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Kształtowanie wrażliwości muzycznej			
<ul style="list-style-type: none"> potrafi w otoczeniu wyróżnić różne słyszalne dźwięki przyrody rozdziela dźwięki ciche, głośne słucha fragmentów utworów muzycznych z płyt CD 	<ul style="list-style-type: none"> umie naśladować różne dźwięki, np. szczekanie psa, ryczenie krowy zna rodzaje tempa muzycznego określa nastrój słuchanego utworu różnicuje natężenie dźwięków z otoczenia, ciszę i hałas 	<ul style="list-style-type: none"> potrafi różnicować dźwięki, ich natężenie, odległość, brzmienie uważnie słucha muzyki instrumentalnej odtwarzanej na żywo lub z płyt CD potrafi wyróżnić i określać brzmienie instrumentów muzycznych w słuchanych utworach 	<ul style="list-style-type: none"> ma świadomość, że muzyka wpływa na zdrowie człowieka – jest dziedziną lecznictwa, np. muzykoterapia, choreoterapia, i że uczestnictwo w takich zajęciach jest odpłatne

Zgodnie z założeniami podstawy programowej, dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

1. śpiewa piosenki z dziecięcego repertuaru oraz łatwe piosenki ludowe; chętnie uczestniczy w zbiorowym śpiewie, tańcach i muzykowaniu;
2. dostrzega zmiany dynamiki, tempa, wysokości dźwięku utworu muzycznego, wyraża je płasząc albo tańcząc;
3. tworzy muzykę, korzystając z instrumentów perkusyjnych oraz innych przedmiotów, a także improwizuje ruchem;
4. w skupieniu słucha muzyki, w tym także muzyki poważnej.

9. Wychowanie przez sztukę: różne formy plastyczne

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Kształtowanie wrażliwości na sztukę			
<ul style="list-style-type: none"> poznaje zabytki w najbliższej okolicy 	<ul style="list-style-type: none"> poznaje zabytki, pomniki w najbliższej okolicy 	<ul style="list-style-type: none"> poznaje zabytki, pomniki w najbliższej okolicy i nazywa je 	
<ul style="list-style-type: none"> ogląda zbiory muzealne 	<ul style="list-style-type: none"> ogląda zbiory muzealne 	<ul style="list-style-type: none"> ogląda zbiory muzealne 	<ul style="list-style-type: none"> ogląda stare monety i banknoty
	<ul style="list-style-type: none"> poznaje sztukę ludową swojego regionu poznaje wybrane budowle i pomniki występujące w regionie 	<ul style="list-style-type: none"> uczestniczy w spotkaniach z twórcami ludowymi wykonuje prace plastyczne inspirowane sztuką ludową: wyroby z gliny, np. monety, wycinanki ludowe rozpoznaje wybrane budowle i pomniki o charakterystycznej architekturze występujące na terenie Polski 	

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Kształtowanie wrażliwości na sztukę c.d.			
<ul style="list-style-type: none"> ogląda obrazy i reprodukcje, wyciąga elementy znajdujące się na obrazie dostrzega piękno otaczającej przyrody w różnych porach roku 	<ul style="list-style-type: none"> ogląda obrazy lub ich reprodukcje, wypowiada się na temat tego, co przedstawia obraz, nazywa kolory użyte do jego namalowania dostrzega piękno otaczającej przyrody w różnych porach roku, wartości sztuki, techniki 	<ul style="list-style-type: none"> ogląda obrazy lub ich reprodukcje przedstawiające różne środowiska przyrodnicze (łąka, las, morze, góry) wypowiada się na temat oglądanych dzieł sztuki (obrazów, rzeźb), ich kolorystyki, elementów występujących na pierwszym i drugim planie – dostrzega piękno otaczającej przyrody w różnych porach roku i różnych środowiskach (las, łąka, jezioro, morze, góry) podziwia piękno barw, form i kształtów, zjawisk atmosferycznych (śnieg, deszcz, ulewa, poranek, burza, tęcza, zmierzch) wzbogaca słownictwo o pojęcia: <i>obraz, reprodukcja, rzeźba, płaskorzeźba, portret, autoportret, pejzaż</i> 	
Angażowanie w działania plastyczne			
<ul style="list-style-type: none"> rozdzieli i nazywa barwy podstawowe 	<ul style="list-style-type: none"> rozdzieli i nazywa barwy podstawowe i niektóre pochodne 	<ul style="list-style-type: none"> rozdzieli i nazywa barwy podstawowe i niektóre pochodne 	<ul style="list-style-type: none"> rozdzieli natężenia barw
<ul style="list-style-type: none"> rysuje kredkami świecowymi na dużych formatach papieru o różnej fakturze rysuje kredą na asfalcie, patykami na ziemi i piasku 	<ul style="list-style-type: none"> rysuje kredkami świecowymi, grubym flamastrem na różnych formatach papieru o różnej fakturze rysuje kredą na asfalcie, patykami na ziemi i piasku, na podkładzie z plasteliny 	<ul style="list-style-type: none"> rysuje kredkami świecowymi, grubym i cienkim flamastrem, ołówkiem na różnych formatach papieru o różnej fakturze rysuje kredą na asfalcie, tablicy, patykami i innymi narzędziami na podkładzie z plasteliny, farby klejowej czystej lub połączonej z solą, piaskiem, trocinami, rysuje świecą i zamalowuje powierzchnie farbą plakatową czy kredką świecową obrysowuje kredką lub ołówkiem kształty, koloruje i wycina odbija przedmioty o wyrazistej fakturze (np. monety, liście) na powierzchni papieru (frottage) odrysowuje obrazki przez kalkę, np. banknoty 	

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Angażowanie w działania plastyczne c.d.			
<ul style="list-style-type: none"> maluje farbą plakatową, palcami, całą dłonią na dużych arkuszach papieru 	<ul style="list-style-type: none"> maluje farbą plakatową, klejową, palcami, całą dłonią, pędzlem, watą, gąbką, na różnych formatach papieru 	<ul style="list-style-type: none"> maluje farbą plakatową, klejową czystą oraz łączoną z solą, piaskiem, trocinami przy użyciu palców, całych dłoni, pędzli różnego rodzaju, patyczków, waty, gąbki, na różnych formatach papieru i o różnej fakturze (karton, płótno, tektura, gazeta) tworzy obrazy przy użyciu barwnych plam, kresek, linii tworzy kompozycje z kleksów poprzez wzbogacenie ich dodanymi przez siebie elementami 	
<ul style="list-style-type: none"> lepi z piasku, śniegu proste formy przestrzenne lepi proste formy przestrzenne z plasteliny, masy solnej, dzieli masę na części, zlepia, spłaszczają, toczy 	<ul style="list-style-type: none"> lepi z piasku, śniegu dowolne formy przestrzenne lepi z plasteliny, modeliny, masy solnej, masy papierowej prace płaskie i przestrzenne na dowolny temat 	<ul style="list-style-type: none"> lepi z piasku, śniegu dowolne i tematyczne formy przestrzenne lepi z plasteliny, modeliny, masy solnej, masy papierowej prace przestrzenne i płaskie na dowolny i określony temat 	<ul style="list-style-type: none"> samodzielnie wykonuje masę solną i masę papierową
<ul style="list-style-type: none"> nacina, rozcina, tnie papier tworzy kompozycje z gotowych elementów 	<ul style="list-style-type: none"> wycina dowolne kształty i tworzy kompozycje poprzez naklejanie na karton 	<ul style="list-style-type: none"> wycina określone kształty po linii prostej, falistej tworzy wycinanki płaskie i formy przestrzenne z papieru, tkanin, plasteliny i innych materiałów (frotage) 	<ul style="list-style-type: none"> tworzy kompozycje z tworzywa przyrodniczego, tkanin, materiałów odpadowych
<ul style="list-style-type: none"> potrafi podrzeć papier na kawałki 	<ul style="list-style-type: none"> wydziera proste kształty z papieru 	<ul style="list-style-type: none"> wydziera dowolne i określone kształty z papieru i tworzy kompozycje 	
<ul style="list-style-type: none"> stempluje stemplami, gąbką, monetami 	<ul style="list-style-type: none"> stempluje stemplami, liśćmi, monetami, korkiem i tworzy proste kompozycje uczestniczy w pracach plastycznych wykonywanych zbiorowo 	<ul style="list-style-type: none"> tworzy barwne kompozycje (na temat dowolny i określony) poprzez stemplowanie stemplami, gąbką, watą, monetami, patykiem do uszu, wykorzystuje materiały sypkie uczestniczy w pracach plastycznych wykonywanych zespołowo i zbiorowo poznaje właściwości papieru tworzy prace techniką orgiami 	<ul style="list-style-type: none"> samodzielnie projektuje własne prace, np. projekty monet, banknotów

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Angażowanie w działania plastyczne c.d.			
		<ul style="list-style-type: none"> wykorzystuje materiały sypkie, takie jak piasek, herbata, kasza, do tworzenia obrazków (szkicowanie obrazka klejem i posypywanie go materiałem sypkim) poznaje metodę batiku do wykonania barwnych kompozycji (wykonanie konturów klejem lub świecą i pokrywanie całej powierzchni farbą plakatową lub klejową) samodzielnie dokonuje wyboru materiału plastycznego oraz techniki pracy dokonuje oceny pracy własnej i prac kolegów 	

Zgodnie z założeniami podstawy programowej, dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

1. przejawia, w miarę swoich możliwości, zainteresowanie wybranymi zabytkami i dziełami sztuki oraz tradycjami i obrzędami ludowymi ze swojego regionu;
2. umie wypowiadać się w różnych technikach plastycznych i przy użyciu elementarnych środków wyrazu (takich jak kształt i barwa) w postaci prostych konstrukcji i form konstrukcyjnych;
3. wykazuje zainteresowanie malarstwem, rzeźbą i architekturą (także architekturą zieloni i architekturą wnętrz).

10. Wspomaganie rozwoju umysłowego dzieci poprzez zabawy konstrukcyjne, budzenie zainteresowań technicznych

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Zapoznanie z podstawowymi narzędziami i ich zastosowaniem			
<ul style="list-style-type: none"> rozdzieli i nazywa narzędzia do majsterkowania (młotek, szczypce, śrubokręt, klucze, obcęgi, pilniki, dłutko, piła, igła...) i materiały (klej, farba, papier ścierny) oraz określa ich przeznaczenie bawi się i naśladuje użycie różnych narzędzi z otoczenia człowieka 		<ul style="list-style-type: none"> rozdzieli i nazywa narzędzia mechaniczne i elektryczne, np. wiertarka, waga, zegar i określa ich przeznaczenie 	

Mamo, tato co Wy na to?

43

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Zapoznawanie z podstawowymi narzędziami i ich zastosowaniem c.d.			
<ul style="list-style-type: none"> przestrzega zasad: „zakaz obsługi urządzeń mechanicznych i elektrycznych”, „zakaz włączania i wyłączania urządzeń elektrycznych, dotykania gniazdek elektrycznych” 	<ul style="list-style-type: none"> rozumie, jakie zagrożenia płyną z siły prądu elektrycznego zna urządzenia, maszyny i pojazdy działające dzięki energii elektrycznej (np. trolejbus) 	<ul style="list-style-type: none"> poznaje pracę w zakładach rzemieślniczych i dużych zakładach produkcyjnych wykorzystujących maszyny i urządzenia elektryczne – wizyta w jednym z zakładów w pobliżu przedszkola (stolarnia, masarnia, warsztat samochodowy) 	
<ul style="list-style-type: none"> obserwuje i bada działanie maszyn i urządzeń prostych, tj. zjeżdżalnia – równia pochyła, huśtawka, dźwig – blok 		<ul style="list-style-type: none"> eksperymentuje i sprawdza, jak działają maszyny proste – równia pochyła, bloczek, dźwignia, kołowrotek 	<ul style="list-style-type: none"> zna historię niektórych wynalazków, odkryć naukowych, wypraw badawczych, np. odkrycia geologiczne (gaz z łupków węglowych, badanie głębin morskich) i wypraw w kosmos, wyciąga wnioski na temat rozwoju techniki i roli odkryć w życiu człowieka
Zachęcanie do prac konstrukcyjnych i koncepcyjnych			
<ul style="list-style-type: none"> wznosi budowle z piasku, śniegu, gliny, plasteliny 	<ul style="list-style-type: none"> wznosi budowle z kartonów, tworzyw sztucznych – butelek, pojemników po jogurtach, kremach itp.; wycina, nacina, składa, łączy klejem, za pomocą spinacza, zszywacza, taśmy samoprzylepnej 	<ul style="list-style-type: none"> wykonuje prace konstrukcyjne według własnego pomysłu z materiałów dostępnych w domu i przedszkolu – papier, drewno, karton, tworzywa sztuczne 	
<ul style="list-style-type: none"> zabawy konstrukcyjne: buduje z klocków drewnianych, łączy duże klocki plastikowe – doświadcza, eksperymentuje 	<ul style="list-style-type: none"> buduje z klocków drewnianych i plastikowych konstrukcje poziome i pionowe ma doświadczenie w sprawnym łączeniu i rozłączaniu klocków, nazywa swoje budowle 	<ul style="list-style-type: none"> bierze aktywny udział w zabawach konstrukcyjnych: pracuje w zespołach dwuosobowych i w grupie współuczestniczy w planowaniu kształtu budowli i jej wykonaniu 	<ul style="list-style-type: none"> Wie, kim jest architekt, potrafi pracować w zespole, wykonywać prace konstrukcyjno-budowlane zgodnie z projektem wykonanym przez zespół projektuje i wykonuje płaskie i przestrzenne formy użytkowe z wykorzystaniem układu rytmicznego lub kompozycji otwartej
<ul style="list-style-type: none"> nawleka koraliki, tworzy proste kompozycje dekoracyjne zna najbliższą okolicę (przedszkola), nazywa obiekty znajdujące się na jej terenie – przystanek, przedszkole, kościół, dom, sklep, droga, chodnik, most, kładka, komin, fabryka 	<ul style="list-style-type: none"> potrafi zaplatać i wiązać proste węzły zgodnie z instrukcją nawleka koraliki z materiałów przyrodniczych, papierowych, plastikowych, z zachowaniem rytmu (korale, łańcuchy na choinkę, dekoracje sali) zna przeznaczenie poszczególnych obiektów i rodzaje zabudowy (parterowa i wysoka, wysokościowce), budowle drogowe, kolejowe (wiadukt, most, tunel, droga, autostrada, tory, linia tramwajowa/trolejbusowa), pomnik, fontanna, kościół, linie wysokiego napięcia, telefoniczne) porównuje, nazywa i dostrzega różnice pomiędzy krajobrazem przemysłowym, miejskim, wiejskim i naturalnym 		

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Uczenie posługiwania się urządzeniami technicznymi			
<ul style="list-style-type: none"> zna i nazywa urządzenia codziennego użytku obsługiwane przez dorosłych, np. odkurzacz, suszarka do włosów, robot kuchenny, żelazko, pralka i wie, jakie jest ich zastosowanie 	<ul style="list-style-type: none"> obsługuje w obecności nauczyciela proste urządzenia techniczne np. radio, telewizor, wentylator, magnetofon – włączanie i wyłączanie przyciskiem 	<ul style="list-style-type: none"> zna urządzenia mechaniczne i elektryczne w gospodarstwie domowym. Potrafi je porównać i powiedzieć, jaki mają napęd, np. maszynka do mięsa – ręczna i elektryczna, młynek do kawy ręczny i elektryczny itp. 	<ul style="list-style-type: none"> wie, do czego służy aparat fotograficzny, próbuje samodzielnie wykonywać zdjęcia
<ul style="list-style-type: none"> wie, co robi kucharka, sprzątaczką, pielęgniarką, nauczycielką, dozorca próbuje nazywać zawody (np. kucharka, sprzątaczką, nauczycielką) 	<ul style="list-style-type: none"> zna charakterystyczne zawody w miejscu zamieszkania i czynności związane z wykonywanym zawodem, np. kucharz, piekarz, spawacz, rolnik, mechanik wie, co to są punkty usługowe, tj. pralnia, fryzjer, krawiec, szewc, naprawa komputerów 	<ul style="list-style-type: none"> zna zawody charakterystyczne dla miejsca zamieszkania, sprzęt i narzędzia, jakimi posługują się przedstawiciele kilku wybranych zawodów wie, jakie znaczenie ma wykonywany zawód dla lokalnej społeczności zna zawody, które zanikły i zawody nowe 	
Zachęcanie do eksperymentowania			
<ul style="list-style-type: none"> wykonuje proste doświadczenia – bada tonięcie i pływanie przedmiotów w wodzie bada twardość, kruchość, ciężar, sprężystość, plastyczność itp. 	<ul style="list-style-type: none"> bada przepuszczalność wody przez materiały, z których wykonane jest ubranie i obuwanie (płaszcz przeciwdeszczowe, kurtki zimowe, kalosze, buty) 	<ul style="list-style-type: none"> bada przepuszczalność powietrza przez tkaniny oddychająca odzież i buty dla osób uprawiających sport, kurtki zimowe, narciarskie dla motocyklistów zna ubrania ochronne w różnych zawodach, hutnik, spawacz, rybak, kucharz, lekarz 	<ul style="list-style-type: none"> zna materiały naturalne – len, bawełna, skóra, drewno zna materiały sztucznie wytworzone przez człowieka – naczynia z tworzyw sztucznych, materiały z tworzyw syntetycznych
	<ul style="list-style-type: none"> przeprowadza doświadczenia, wie które substancje, ciała stałe rozpuszczają się w wodzie 	<ul style="list-style-type: none"> potrafi przeprowadzić proste doświadczenia – rozpuszczanie i krystalizowanie soli i cukru, zamarzanie wody, topnienia lodu i śniegu 	<ul style="list-style-type: none"> zna właściwości piasku mokrego i suchego
<ul style="list-style-type: none"> wprawia w ruch zabawki mechaniczne i elektryczne (sprężyna, koło zamachowe, bateria elektryczna) bączek, samochód na baterie dostrzega funkcję koła w pojazdach 	<ul style="list-style-type: none"> montuje proste zabawki z klocków i gotowych zestawów 	<ul style="list-style-type: none"> potrafi wykonać proste urządzenia, tj. dźwig (bloczek i sznurek) dostrzega funkcję koła w budownictwie; latarka (bateria, żarówka, kable) 	
<ul style="list-style-type: none"> bada działanie zabawek na baterie, nazywa źródła zasilania, wymienia baterię 	<ul style="list-style-type: none"> przeprowadza doświadczenia elektryzowania (elektryczność statyczna) laska ebonitowa, grzebień – balon, skrawki papieru, cukier 	<ul style="list-style-type: none"> zna różne źródła energii elektrycznej – elektrownia na węgiel, jądrowa, wiatrowa, wodna, baterie słoneczne 	<ul style="list-style-type: none"> zna i nazywa różne rodzaje energii stosowanych w transporcie – silniki spalinowe (na benzynę, ropę naftową, gaz), odrzutowe, parowe

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Zachęcanie do eksperymentowania c.d.			
		<ul style="list-style-type: none"> rozumie, że należy oszczędzać energię elektryczną wie jakie zastosowanie ma kompas i busola, potrafi wykonać kompas wodny 	<ul style="list-style-type: none"> zna zastosowanie naturalnych źródeł energii, tj. siły wiatru, prądów powietrznych (elektrownia wiatrowa, lotnie, szybowce), nurt rzeki (elektrownia wodna, spławianie drewna, siła własnych mięśni, jazda na rowerze, wiosłowanie)
<ul style="list-style-type: none"> obserwuje ruch drogowy w najbliższym otoczeniu, nazywa spotkane pojazdy, wypowiada się o doświadczeniach związanych z podróżowaniem 	<ul style="list-style-type: none"> zna pojazdy poruszające się po lądzie, na wodzie i w powietrzu rozpoznaje pojazdy specjalne, takie jak karetka pogotowia, straż pożarna, radiowóz, koparka, spychacz, pomoc drogowa, cysterna 	<ul style="list-style-type: none"> zna przeznaczenie środków transportu lądowego, wodnego i powietrznego, tj. pojazdy gaśnicowe do poruszania się w trudnym terenie, barki, statki rybackie, kontenerowce, samoloty, śmigłowce, rakiety kosmiczne 	
Uczenie stosowania technologii informacyjnej w życiu codziennym			
<ul style="list-style-type: none"> korzysta pod nadzorem nauczyciela z takich urządzeń jak: telefon (stacjonarny, komórkowy), komputer, telewizor, tablica multimedialna potrafi korzystać z klawiatury i myszki 	<ul style="list-style-type: none"> uruchamia i zamyka programy komputerowe, korzysta z komputera i tablicy multimedialnej (gry edukacyjne i programy multimedialne jako źródło informacji i wiedzy) pracuje pod nadzorem nauczyciela 	<ul style="list-style-type: none"> rozumie, jakie znaczenie miały środki łączności i nośniki informacji dawniej (tam-tamy, sygnały na ligawkach, znaki dymne, goniec, pocztylion) i jakie mają współcześnie (telefon, faks, radio, telewizor, Internet satelitarny, prasa codzienna) 	<ul style="list-style-type: none"> korzysta z Internetu w celu zabawy i nauki zna podstawowe terminy związane z komputerem i Internetem korzysta z programów przeznaczonych dla dzieci
<ul style="list-style-type: none"> korzysta z oprogramowania służącego do rysowania i malowania wykonuje prace zgodnie z instrukcją nauczyciela 		<ul style="list-style-type: none"> samodzielnie korzysta z gier edukacyjnych wspomagających naukę czytania, pisania i liczenia 	
		<ul style="list-style-type: none"> pisze wyrazy i zdania w wybranym edytorze tekstów 	<ul style="list-style-type: none"> pisze na komputerze proste teksty i drukuje
		<ul style="list-style-type: none"> wykonuje rysunki, pisze tekst, wykonuje proste formy użyteczne dla celów osobistych, np. laurka, zaproszenie, tworzy grafikę komputerową itp. potrafi podać przykłady zastosowania komputera i Internetu korzysta z Internetu pod nadzorem dorosłych 	

Zgodnie z założeniami podstawy programowej, dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

1. wznosi konstrukcje z klocków i tworzy kompozycje z różnych materiałów (np. przyrodniczych), ma poczucie sprawstwa („potrafię to zrobić”) i odczuwa radość z wykonywanej pracy;
2. używa właściwie prostych narzędzi podczas majsterkowania;
3. interesuje się urządzeniami technicznymi (np. używanymi w gospodarstwie domowym), próbuje rozumieć, jak one działają, i zachowuje ostrożność przy korzystaniu z nich.

11. Pomaganie dzieciom w rozumieniu istoty zjawisk atmosferycznych i unikaniu zagrożeń

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
<ul style="list-style-type: none"> • obserwuje zjawiska atmosferyczne 	<ul style="list-style-type: none"> • obserwuje zjawiska atmosferyczne • określa zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla wiosny, lata, jesieni, zimy 	<ul style="list-style-type: none"> • określa pogodę i zna zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla każdej pory roku 	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie co to jest „ubezpieczenie” i dlaczego należy stosować ubezpieczenie zdrowotne oraz ubezpieczenie mieszkania w związku z zagrożeniami, jakie występują w poszczególnych porach roku (powódź, pożar, trąba powietrzna, choroba)
<ul style="list-style-type: none"> • dostrzega zmiany zachodzące w przyrodzie 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia nazwy czterech pór roku 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje pogodę w czterech porach roku 	
<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje pogodę na podstawie ruchu liści oraz na podstawie chmur 	<ul style="list-style-type: none"> • określa pogodę na podstawie obserwacji, bierze pod uwagę temperaturę: ciepło/zimno, rodzaj chmur, ruch dymu i liści 	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie i śledzi prognozę pogody prezentowaną w radiu i telewizji, prowadzi kalendarz pogody 	<ul style="list-style-type: none"> • zabezpiecza sprzęt przed uszkodzeniami i związanymi z tym dodatkowymi wydatkami, np. jeśli następnego dnia przewidywany jest deszcz, chowa rower do garażu
<ul style="list-style-type: none"> • wie (w miarę swoich możliwości), że ubiór należy dostosować do pory roku 	<ul style="list-style-type: none"> • zna skutki niedostosowania odzieży do pory roku – przeziębienie 	<ul style="list-style-type: none"> • wie, jaki wpływ ma pogoda na człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> • wie, że niedostosowanie ubioru do pogody może prowadzić do niepotrzebnych wydatków na lekarstwa związanych z wystąpieniem objawów choroby
<ul style="list-style-type: none"> • wie, jak ubrać się stosownie do warunków atmosferycznych występujących o danej porze roku 	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie związek między ubiorem a warunkami atmosferycznymi, zwraca uwagę na właściwe ubieranie się w zależności od pogody 	<ul style="list-style-type: none"> • pamięta o ubiorze dostosowanym do panujących warunków atmosferycznych 	
<ul style="list-style-type: none"> • obserwuje zmieniające się warunki pogodowe 	<ul style="list-style-type: none"> • w usłyszanych dźwiękach rozpoznaje zjawiska atmosferyczne 	<ul style="list-style-type: none"> • wie, jak zachować się podczas burzy i trąby powietrznej 	<ul style="list-style-type: none"> • zabezpiecza wszystkie sprzęty przed uszkodzeniami związanymi z wystąpieniem burzy (wyłącza komputer i telewizor z gniazdka), aby nie narażać rodziców na niepotrzebne wydatki

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
		<ul style="list-style-type: none"> potrafi wymienić i wie, do czego służą wybrane przyrządy określające pogodę mierzy poziom opadów, bada siłę wiatru 	<ul style="list-style-type: none"> wie, co to jest piorunochron, rozumie, dlaczego warto go zakupić
		<ul style="list-style-type: none"> wie, jak powstaje deszcz 	<ul style="list-style-type: none"> wie, do czego można wykorzystać „deszczówkę” (podlewanie roślin deszczówką = ograniczanie wydatków na wodę)

Zgodnie z założeniami podstawy programowej, dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

1. rozpoznaje i nazywa zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla poszczególnych pór roku; podejmuje rozsądne decyzje i nie naraża się na niebezpieczeństwo wynikające z pogody, np. nie stoi pod drzewem w czasie burzy, nie zdejmuje czapki w mroźną pogodę;
2. wie, o czym mówi osoba zapowiadająca pogodę w radiu i telewizji, np. że będzie padać deszcz, śnieg, wiać wiatr; stosuje się do podstawowych informacji w miarę swoich możliwości.

12. Wychowanie dla poszanowania roślin i zwierząt

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Zapoznavanie ze światem roślin			
<ul style="list-style-type: none"> poznaje wybrane rośliny z najbliższego otoczenia, rosnące w środowisku naturalnym oraz hodowane przez człowieka rozdzieli, nazywa i spożywa wybrane owoce i warzywa nazywa wybrane gatunki roślin, rozpoznaje je po kwiatach, owocach i liściach obserwuje wzrost roślin; bierze udział w niektórych pracach, takich jak: wysiewanie i podlewanie roślin rozpoznaje części rośliny (korzenie, łodyga, liście, kwiat) 	<ul style="list-style-type: none"> poszerza wiedzę o świecie roślin z najbliższego otoczenia, rosnących w środowisku naturalnym oraz hodowanych przez człowieka rozdzieli drzewa liściaste i iglaste rozpoznaje drzewa (kasztanowiec, klon, dąb...) po charakterystycznych liściach; nazywa je nazywa i rozpoznaje wybrane drzewa po owocach (jarzębina, grusza, śliwa...) posługuje się nazwami wybranych roślin kwiatowych; rozpoznaje rośliny po kwiatach 	<ul style="list-style-type: none"> poznaje wybrane środowiska przyrodnicze (np. pole, las, park, łąka) zdobywa wiadomości o roślinach i zwierzętach charakterystycznych dla tych środowisk przewodzi eksperymentalne hodowle roślin – potrafi wykazać na podstawie doświadczeń i eksperymentów zależności wzrostu rośliny od warunków, w jakich przebywa (brak światła, wody lub odpowiedniego podłoża) przewodzi hodowlę roślin z nasion, sadzonek, rozsady i zaszczepki 	<ul style="list-style-type: none"> zakłada bank nasion przeznaczonych do siewu; wykorzystuje wytłoczki po jajkach do przygotowania rozsady młodych roślin hoduje szczypiorek, rzeżuchę i zioła wykorzystywane w przedszkolnej kuchni; samodzielnie hoduje rośliny ozdobne zamiast kupować gotowe

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Zapoznavanie ze światem roślin c.d.			
<ul style="list-style-type: none"> dostrzega zmiany w świecie roślin w związku z porami roku rozumie, jaką rolę w życiu człowieka pełnią rośliny 	<ul style="list-style-type: none"> poznaje warunki potrzebne roślinie do wzrostu (światło, woda, podłoże) rozumie konieczności hodowania roślin niezbędnych w żywieniu człowieka dogląda rośliny w kąciku przyrody (zapewnia im optymalne warunki do wzrostu) poznaje wybrane rośliny chronione występujące na terytorium Polski rozumie potrzebę ochrony drzew owocowych przed szkodnikami 	<ul style="list-style-type: none"> pielęgnuje rośliny ozdobne dostrzega bogactwo roślinności w okresie wiosenno-lętnim wie, dlaczego jesienią usychają i opadają liście, zimą niektóre gatunki roślin giną, a inne przechodzą w stan spoczynku rozpoznaje i nazywa kwiaty ogrodowe, polne i łąkowe wskazuje i nazywa jadalne części roślin (ziemniak – bulwa, sałata – liście, porzeczka – owoc, kalafior – kwiat) 	
Zapoznavanie ze światem zwierząt			
<ul style="list-style-type: none"> poznaje wybrane zwierzęta z najbliższego otoczenia, żyjące w środowisku naturalnym oraz hodowane przez człowieka rozpoznaje i nazywa wybrane gatunki zwierząt hodowanych w przedszkolu i w domu obserwuje zachowanie zwierząt hodowanych w przedszkolu; bierze udział w niektórych pracach, np. dokarmianie zwierząt rozpoznaje i nazywa wybrane gatunki zwierząt gospodarstwa domowego rozpoznaje i nazywa wybrane gatunki zwierząt żyjących w środowisku naturalnym dostrzega zmiany w zachowaniu zwierząt w związku z porami roku rozumie, jaką rolę pełnią zwierzęta w życiu człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> poszerza wiedzę o zwierzętach hodowanych przez człowieka dostrzega potrzeby zwierząt hodowanych przez człowieka rozumie korzyści wynikające z hodowania zwierząt poszerza wiedzę o zwierzętach z najbliższego otoczenia żyjących w środowisku naturalnym obserwuje zwierzęta, zwłaszcza ptaki żyjące w ich naturalnym środowisku (odżywianie, migracja, zakładanie gniazd, opieka nad młodymi) obserwuje i nazywa małe, pożyteczne zwierzęta i owady (żaba, dżdżownica, motyl, mrówka) nabywa opiekuńczego stosunku do roślin i zwierząt opiekuje się zwierzętami hodowanymi w przedszkolu: dokarmia je, poi systematycznie dokarmia i poi ptaki w okresie zimy poszerza wiadomości o świecie roślin i zwierząt o gatunki chronione nabywa wiedzę o wybranych gatunkach dzikich zwierząt uznanych za zagrożone wyginięciem 	<ul style="list-style-type: none"> zdobywa wiadomości o roślinach i zwierzętach charakterystycznych dla tych środowisk dostrzega umiejętność przystosowania się zwierząt do warunków środowiska, w jakim żyją (budowa ciała i funkcje narządów) oraz pór roku (odloty i przyloty ptaków, gromadzenie zapasów, zmiana koloru umaszczenia, zapadanie w sen zimowy, budowanie gniazd, dobieranie się w pary) opiekuje się zwierzętami hodowanymi w przedszkolu: dokarmia je, poi, dba o porządek w klatkach pełni dyżury w kąciku przyrody obserwuje i tropi zwierzęta po śladach wie, jakie znaczenie dla środowiska naturalnego mają zwierzęta (zapylenie kwiatów, walka ze szkodnikami, spulchnianie gleby) podpatruje świat obserwuje zachowania zwierząt (wicie gniazd wiosną, dokarmianie młodych latem, gromadzenie zapasów i migracja jesienią, zapadanie w sen lub gromadzenie się w pobliżu siedzib ludzkich zimą) 	<ul style="list-style-type: none"> wykonuje poidelka i karmniki dla ptaków z opakowań po jogurtach i plastikowych butelek używa kartonów po mleku i sokach jako budek legowych dla ptaków

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Ukazywanie zależności pomiędzy środowiskiem przyrodniczym a człowiekiem			
<ul style="list-style-type: none"> gromadzi materiał przyrodniczy: zbiera kasztany, szyszki, żołądźcie poznaje właściwości wody, lodu, śniegu obserwuje zmiany stanu skupienia wody, lodu, śniegu w zależności od temperatury 	<ul style="list-style-type: none"> poznaje pracę ludzi w polu, sadzie i ogrodzie wiosną, latem i jesienią poznaje kolejne etapy prac polowych (orka, siew, zbiory) poznaje czynności ogrodnicze (wysiew lub sadzenie, podlewanie, zbiory) rozdzieli i nazywa podstawowe maszyny oraz narzędzia używane przez człowieka w ogrodzie, sadzie i do prac polowych poznaje sposoby przetwarzania i przechowywania płodów ziemi gromadzi materiał przyrodniczy: zbiera kasztany, szyszki, żołądźcie, wzbogaca zbiory o kolekcję kamieni, muszli, patyków..., zbiera i magazynuje nasiona przeznaczone na pokarm dla ptaków suszy i przechowuje owoce i warzywa przeznaczone na karmę dla zwierząt hodowanych w przedszkolu poznaje właściwości piasku, gliny, śniegu w zależności od tego, czy są suche, czy mokre 	<ul style="list-style-type: none"> poznaje pracę człowieka w różnych środowiskach przyrodniczych zna maszyny i narzędzia ułatwiające człowiekowi tę pracę obserwuje i rozumie zmiany, jakie zachodzą w przyrodzie wraz ze zmianą pór roku pogłębia wiedzę na temat świata roślin i zwierząt obcuje z przyrodą podczas spacerów, wycieczek rozdzieli i nazywa drzewa liściaste i iglaste oraz krzewy rosnące w najbliższym otoczeniu zwierząt i roślin dostrzegalnych przez szkło powiększające lub pod mikroskopem gromadzi materiał przyrodniczy: zbiera kasztany, szyszki, żołądźcie; wzbogaca kolekcję kamieni, muszli, piór, patyków... zakłada nowe zbiory, np. minerałów; doposaża kącik przyrody o okazy przywiezione jako pamiątki z wakacji wykonuje i obserwuje proste doświadczenia i wyciąga wnioski obserwuje zmiany konsystencji ciał pod wpływem zmian temperatury (parowanie, skraplanie, zamarzanie, rozpuszczanie, krystalizacja) 	<ul style="list-style-type: none"> rozumie konieczność dokręcania wody i oszczędzania energii elektrycznej ze względu na ochronę środowiska naturalnego segreguje odpady, wykorzystuje makulaturę do produkcji papieru ekologicznego i masy papierowej gromadzi odpady organiczne na kompostowniku i wykorzystuje uzyskany nawóz do uprawy roślin w ogrodzie przedszkolnym przewodzi punkt skupu baterii i tonerów

Zgodnie z założeniami podstawy programowej, dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

- wymienia rośliny i zwierzęta żyjące w różnych środowiskach przyrodniczych, np. na polu, na łące, w lesie, w wodzie;
- wie, jakie warunki są potrzebne do rozwoju zwierząt (przestrzeń życiowa, bezpieczeństwo, pokarm) i wzrostu roślin (światło, temperatura, wilgoć);
- potrafi wymienić zmiany zachodzące w życiu roślin i zwierząt w kolejnych porach roku; wie, w jaki sposób człowiek może je chronić i pomóc im np. przetrwać zimę.

13. Wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci wraz z edukacją matematyczną

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Rozwijanie rytmiczności			
<ul style="list-style-type: none"> słucha i odtwarza proste rytmy odtwarza rytm w ruchach i gestach; dostrzega rytm dnia – sen i czuwanie 	<ul style="list-style-type: none"> dostrzega rytm w szeregu powtarzających się elementów kontynuuje rytmy prostych piosenek i wierszyków dostrzega rytm ciała – bicie serca, rytmiczność oddychania 	<ul style="list-style-type: none"> graficznie odtwarza wysłuchane rytmy (układa obrazki, figury geometryczne według instrukcji nauczyciela) potrafi kontynuować rytm zadany przez nauczyciela – na instrumencie lub wystukując palcami samodzielnie potrafi uczestniczyć w zabawach rytmowych: wierszyki, piosenki i opowiadania oparte na powtarzających się elementach 	<ul style="list-style-type: none"> dostrzega rytmiczność pracy rodzica, np. to, że rodzic idzie do pracy w ciągu tygodnia, a nie pracuje w weekendy, że zawsze jeździ do pracy porannym autobusem dostrzega rytmiczność czynności/obowiązków dorosłych w ciągu dnia (wyjście do pracy, zakupy, porządki, zabawa z dzieckiem)
Kształtowanie umiejętności przeliczania			
<ul style="list-style-type: none"> wskazuje na liczbę obiektów znajdujących się w szeregu w jego najbliższym otoczeniu przelicza zadaniowo: policz, ile jest pokoi w twoim domu, ile jest drzew po drodze do szkoły, tp.. 	<ul style="list-style-type: none"> przelicza obiekty w najbliższym otoczeniu; wyodrębnia obiekty do liczenia, szacowanie ich ilości przelicza zadaniowo w niewielkim zakresie zna liczebniki porządkowe i potrafi je zastosować do określania kolejności w niewielkich zbiorach przedmiotów 	<ul style="list-style-type: none"> przelicza przedmioty wkładane do pudełka, a następnie szacuje, ile ich tam jest wskazuje błędy w liczeniu nauczyciela, kolegi, misia przelicza zadaniowo w zakresie do 10 zna rolę ostatniego liczebnika, jako tego, który określa ile jest elementów w zbiorze 	<ul style="list-style-type: none"> bawi się w zabawy odnoszące się do kupna – dziecko „kupuje” dany przedmiot za tyle klocków, ile wskaże „sprzedawca” – poznaje sytuację kupna i sprzedaży według umowy wprowadzenie monet i banknotów jako elementów „do liczenia”
<ul style="list-style-type: none"> przelicza obiekty i oznacza je wspólną „pętlą” – wykorzystuje „pętlę” jako symbol łączenia elementów dokłada i zabiera przedmioty z „pętli” i dostrzega, że w „pętli” zaszły jakieś zmiany potrafi określić, w którym pudełku, na którym stoliku jest więcej przedmiotów 	<ul style="list-style-type: none"> dokłada przedmioty do liczonego zbioru według wskazówek nauczyciela odkłada przedmioty z liczonego zbioru według wskazówek nauczyciela potrafi określić, w którym pudełku, na którym stoliku jest więcej/mniej przedmiotów 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje, ile przedmiotów należy usunąć ze zbioru/dołożyć do zbioru, aby miał on tyle elementów ile wskazuje nauczyciel zastępowanie przedmiotów do liczenia ich odpowiednikami – np. dziecko dodaje maskotki, a następnie potrafi dokonać tej samej operacji na ich rysunkowych symbolach 	<ul style="list-style-type: none"> wie, że rachunek w sklepie jest wynikiem dodania do siebie cen poszczególnych produktów wie, że praca sprzedawcy polega między innymi na dodawaniu cen produktów do siebie i podawaniu ich sumy klientowi
<ul style="list-style-type: none"> wykorzystuje do przeliczania zabawki i przedmioty z najbliższego otoczenia wskazuje przedmioty palcem i pomaga sobie palcami przy liczeniu 	<ul style="list-style-type: none"> wykorzystuje do przeliczania koraliki oraz patyczki odróżnia liczenie palców od liczenia na palcach 	<ul style="list-style-type: none"> potrafi przeliczać w niewielkim zakresie przy użyciu patyczków, koralików potrafi przeliczać przy użyciu rysunkowych symboli przedmiotów 	<ul style="list-style-type: none"> stosuje monety i banknoty jako pomoce do liczenia zna funkcje liczydła i jego zastosowanie w handlu oraz potrafi dokonywać prostych operacji matematycznych przy jego zastosowaniu

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Kształtowanie umiejętności przeliczania c.d.			
			<ul style="list-style-type: none"> w sklepie potrafi przy pomocy rodzica skorzystać z wagi do ważenia owoców/warzyw
<ul style="list-style-type: none"> ustawia przedmioty z dwóch zbiorów parami w celu ustalenia, w którym zbiorze jest więcej, a w którym jest mniej elementów stosuje zasady wymiany jeden do jednego dopasowuje elementy do siebie, aby stanowiły całość (np. zapinanie guzików – jeden guzik – jedna dziurka) 	<ul style="list-style-type: none"> przelicza przedmioty w dwóch zbiorach – określa, czy jest ich tyle samo, więcej czy mniej stosuje zasady wymiany jeden do dwóch, dwa do jednego 	<ul style="list-style-type: none"> potrafi ustalić równoliczność zbiorów – ujmowanie i dodawanie elementów do zbioru w taki sposób, aby było tyle samo potrafi uczestniczyć w zabawach opartych na zasadzie „dla każdego tyle samo” – podczas zabawy rozdziela po równo zabawki dla każdego uczestnika gry 	<ul style="list-style-type: none"> w czasie zakupów potrafi dopasować produkty do listy zakupów i sprawdzić, czy liczba produktów odpowiada liście przy pomocy rodzica potrafi nakryć stół, przyporządkowując dla każdej osoby odpowiednie nakrycie i sztucze
Kształtowanie orientacji w przestrzeni			
<ul style="list-style-type: none"> potrafi określić, że coś znajduje się nad, przed, obok, za nim odróżnia prawą i lewą rękę, nogę, oko podczas zabaw ruchowych potrafi zmieniać rękę, nogę według poleceń nauczyciela 	<ul style="list-style-type: none"> ustala, że dany przedmiot znajduje się w odpowiednim stosunku do niego – obok, za nim ustala, że dany przedmiot znajduje się po jego lewej lub prawej stronie sprawnie zmienia rękę, nogę według poleceń nauczyciela uczestniczy w zabawach opartych na dorysowywaniu symetrycznym elementów rysunku 	<ul style="list-style-type: none"> dostrzega przedmioty symetryczne, rysuje takie układy i dostrzega symetrię w swoim ciebie ustala stosunek badanego przedmiotu do innych przedmiotów w otoczeniu – ta piłka jest pod stołem, a stół jest obok szafki rozumie pojęcie cień – rozróżnia cień przedmiotów i własnej osoby – dostrzega analogię pomiędzy ciałem a cieniem dostrzega różnice pomiędzy „stronami” swojego ciała w lustrze 	<ul style="list-style-type: none"> rozumie pojęcie odbicie lustrzane i potrafi określić położenie przedmiotów względem odbicia w lustrze
Kształtowanie umiejętności dokonywania pomiarów i określania cech wielkościowych			
<ul style="list-style-type: none"> stosuje określenia: mały, duży (na zasadzie przeciwieństwa w odniesieniu do konkretnych przedmiotów) stosuje określenia: ciężki, lekki (na zasadzie przeciwieństwa) stosuje określenia: długi, krótki, wysoki, niski, szeroki, wąski (na zasadzie przeciwieństwa) wskazuje w parze przedmiotów lżejszy i cięższy, mniejszy i większy, dłuższy i krótszy 	<ul style="list-style-type: none"> ustala, że dany przedmiot znajduje się w odpowiednim stosunku do niego – np. obok niego, za nim ocenia wymiary przedmiotów poprzez zastosowanie porównań: dłuższy od..., krótszy od..., taki sam, wyższy od..., niższy od..., szerszy od..., węższy od...; ocenia wielkość przedmiotów poprzez stosowanie porównań: większy od..., mniejszy od..., taki sam jak... 	<ul style="list-style-type: none"> używa stopniowania określeń dotyczących ciężaru przedmiotów: ciężki, lekki, taki sam, cięższy, lżejszy używa stopniowania określeń dotyczących długości, szerokości i wysokości przedmiotów: długi, dłuższy, taki sam, krótszy, najkrótszy, węższy, szerszy, wyższy, niższy mierzy długości, wysokości i szerokości przy użyciu sznurka, patyka, wstążki 	<ul style="list-style-type: none"> zna różne historyczne sposoby kupowania/wymiany towarów oraz sposoby pomiaru stosowane w handlu, np. wymiana towaru za inny towar: „otrzymał tyle złota, ile sam ważył”, „kupił dwa łokcie materiału” itp. pomiary nietypowe – wskazanie na niektóre trudne do „zmierzenia” rzeczy i szukanie sposobów lub wskazywanie już istniejących, dzięki którym

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Kształtowanie umiejętności dokonywania pomiarów i określania cech wielkościowych			
	<ul style="list-style-type: none"> • porównuje ciężar dwóch przedmiotów stosując określenia: lżejszy od..., cięższy od.... • porządkuje przedmioty wg wielkości malejącej i wzrastającej • używa określeń: mały, mniejszy, najmniejszy, duży, większy, największy, taki sam • porównuje przedmioty pod względem wysokości, szerokości, długości • mierzy długości krokami, stopą za stopą, dłońmi, palcami 		<p>można tego dokonać (jak mierzymy odległość w kosmosie, co oznacza pomiar „w kłębie”, jak zmierzyć wodę, jak zmierzyć coś, co się nieustannie porusza?</p> <ul style="list-style-type: none"> • potrafi wskazać na niektóre miary produktów: kg, metr, litr • podczas robienia zakupów dostrzega różnicę pomiędzy różnymi opakowaniami tego samego produktu – potrafi wybrać bardziej ekonomiczne, większe opakowanie produktu
Kształtowanie orientacji w czasie			
<ul style="list-style-type: none"> • dostrzega rytmiczność czynności w ciągu dnia i nocy • potrafi określić czynności wykonywane w ciągu dnia i nocy • wymienia pory roku i zjawiska im towarzyszące • potrafi określić aktualną porę roku, zna cechy charakteryzujące poszczególne pory roku • potrafi określić, w jakich porach roku przypadają święta, jego urodziny, kiedy jedzie na wakacje itp 	<ul style="list-style-type: none"> • przypisuje poszczególne czynności do kategorii „noc” i „dzień” • prowadzi w przedszkolu lub w domu gazetkę ukazującą aktualną porę roku • zna czynności wykonywane w poszczególnych porach roku, np. dany rodzaj sportu • zna dni tygodnia, potrafi określić, jaki jest dzisiaj dzień tygodnia, wskazuje na cykliczne wydarzenia w ciągu tygodnia, np. rytmika jest zawsze we wtorek • potrafi kolejno wymienić dni tygodnia, zna pojęcie weekend • zna kolejność pór roku i ich cechy charakterystyczne • określa aktualny miesiąc i potrafi go zakwalifikować do odpowiedniej pory roku 	<ul style="list-style-type: none"> • uzupełnia dzienniki – wypełnia schemat „dzień” i „noc” czynnościami, które wykonuje w domu i w przedszkolu – układa kalendarz z przedmiotów, np. patyczki oznaczające „dzień” i „noc” • uzupełnia „tygodniki” poszczególnymi czynnościami • wymienia kolejno dni tygodnia • zna nazwy miesięcy oraz pochodzenie tych nazw, wymienia miesiące w kolejności • kwalifikuje wskazany miesiąc do odpowiedniej pory roku oraz potrafi wskazać miesiąc poprzedzający i następujący po nim • zna pojęcie kalendarz i potrafi odczytywać informacje z prostych graficznie kalendarzy • zna różne typy kalendarzy, bierze udział w tworzeniu różnych modeli roku – podział na trymestry, miesiące 	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie pojęcie strefa czasowa – wie, że w innych miejscach na świecie jest teraz inna godzina, inna pora dnia, inna pora roku – zna niektóre skutki tego zjawiska • poznaje różne sposoby pomiaru czasu: klepsydrą, zegarem – nauka godzin; mierzenie czasu dawniej (np. świeca), nowoczesne pomiary czasu – zegary jądrowe • potrafi efektywnie gospodarować czasem, wie co oznacza określenie „czas to pieniądz” • wie, jakie są dodatkowe koszty finansowe ponoszone przez jego rodzinę w poszczególnych porach roku, np. zimą musimy ogrzewać mieszkanie, latem wyjeżdżamy na wakacje, jesienią kupujemy produkty na przetwory • ma świadomość, że w ciągu nocy należy używać elektryczności do oświetlenia domu i wie, jak korzystać ze światła (wyłączać światło, kiedy wychodzimy z pokoju)

Zgodnie z założeniami podstawy programowej, dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

1. liczy obiekty i rozróżnia błędne liczenie od prawidłowego;
2. wyznacza wynik dodawania i odejmowania, pomagając sobie liczeniem na palcach lub innych zbiorach zastępczych;
3. ustala równoliczność dwóch zbiorów i posługuje się liczebnikami porządkowymi;
4. rozróżnia stronę lewą i prawą, określa kierunki i ustala położenie obiektów w stosunku do własnej osoby, a także w odniesieniu do innych obiektów;
5. wie, na czym polega pomiar długości, zna proste sposoby mierzenia: krokami, stopa za stopą;
6. zna stałe następowanie po sobie dni i nocy, pór roku, dni tygodnia, miesięcy w roku.

14. Kształtowanie gotowości do nauki czytania i pisania

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Rozwijanie dużej motoryki			
<ul style="list-style-type: none"> • podejmuje zabawy ruchowe indywidualne i samorzutnie 	<ul style="list-style-type: none"> • podejmuje zabawy ruchowe indywidualne i samorzutne, zespołowe i zorganizowane 	<ul style="list-style-type: none"> • bierze udział w zabawach i ćwiczeniach ruchowych związanych z współzawodnictwem 	<ul style="list-style-type: none"> • potrafi rywalizować w zabawie i dążyć do zwycięstwa, ale jednocześnie umie przegrywać i pogodzić się z porażką
<ul style="list-style-type: none"> • na placu zabaw uczestniczy w zabawach umożliwiających różnorodne formy ruchu 	<ul style="list-style-type: none"> • uczestniczy w zabawach na placu zabaw i w sali, z wykorzystaniem przyborów i niektórych przyrządów 	<ul style="list-style-type: none"> • samodzielnie projektuje i organizuje zabawy w małych grupach, zgodnie z własnymi zainteresowaniami 	
<ul style="list-style-type: none"> • uczestniczy w zabawach orientacyjno-porządkowych, bieźnych, na czworakach, rzutu, celowania, toczenia, skoku, podskoku • podnosi piłkę i inne przedmioty • utrzymuje równowagę podczas przejścia po torze, • wspina się na niewielkie przeszkody • stosuje się do sygnałów nauczyciela (dźwięk, hasło) podczas zabaw 	<ul style="list-style-type: none"> • właściwie przygotowuje się do zamierzonej aktywności ruchowej (obuwie, strój) • stosuje się do sygnałów wizualnych i dźwiękowych • poprawnie przyjmuje pozycje wyjściowe do ćwiczeń • poprawnie wykorzystuje przybory do ćwiczeń i zabaw • pokonuje tory przeszkód • osiąga sprawność (na miarę swoich możliwości): chód, bieg, podskok obunóż i na jednej nodze • przeskakuje przez niewielkie przeszkody 	<ul style="list-style-type: none"> • przestrzega reguł obowiązujących w zabawach ruchowych • aktywnie i sprawnie uczestniczy w zabawach różnego typu, o różnym stopniu trudności (na miarę swoich możliwości) 	<ul style="list-style-type: none"> • stara się mobilizować grupę w dążeniu do wyznaczonego celu

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Rozwijanie dużej motoryki c.d.			
	<ul style="list-style-type: none"> utrzymuje równowagę podczas przejścia po torze, ławeczce, stania na jednej nodze rzuca piłką, woreczkiem, innymi przedmiotami, do celu i na odległość 		
Doskonalenie sprawności manualnej i koordynacji wzrokowo-ruchowej			
<ul style="list-style-type: none"> uczestniczy w zabawach polegających na powtarzaniu gestów, np. zabawy paluszkowe potrafi rozpoznać kształty, np. dobierając kształt klocków do odpowiednich otworów buduje wieżę, nakładając kolejne elementy na patyczek korzysta z zabawek wydających dźwięki wskutek prawidłowego oddziaływania na nie, np. wciskanie, obracanie, opuszczanie dźwigni potrafi nakleić elementy mieszczące się w określonym konturze, np. kropki na sylwetce biedronki, owoce na drzewie, deszczyk na rozłożonym parasolu umie nakleić na kartkę obrazek pocięty na 3 elementy, prawidłowo łącząc części wykonuje czynności manipulacyjne, np. rozdiera papier na duże kawałki, tworzy kule z papieru, toczy wałeczek z plasteliny 	<ul style="list-style-type: none"> odwzorowuje układy graficzne na dużych powierzchniach papieru odrysowuje kształty, korzystając z prostych szablonów wewnętrznych próbuję kolorować obrazek składający się z dużych elementów umie samodzielnie wykleić małymi wydartymi kawałkami papieru określony przedmiot, np. owoce rysuje po śladzie proste wzory i szlaczki prawidłowo trzyma kredkę w czasie rysowania próbuję posługiwać się nożyczkami wycinając dowolne kształty i ciąć po wyznaczonej linii prostej umie wykonać czynności manipulacyjne: lepi z różnorodnych materiałów kulki i proste formy przestrzenne, wydzieła dowolne kształty z papieru nawleka na sznurek drobne elementy, np. korale, guziki 	<ul style="list-style-type: none"> potrafi dokładnie obrysować kształty, korzystając z szablonów umie nakleić na karton własną kompozycję z określonych kształtów wydartych z papieru poprawnie posługuje się przyborami do pisania, prawidłowo trzyma ołówek, kredkę, flamaster, stosuje odpowiedni nacisk w zależności od rodzaju przyboru, którym się posługuje potrafi rozpoznać kod i zgodnie z nim pokolorować obrazek, zachowuje prawidłowy kierunek od lewej do prawej strony, np. przy rysowaniu lub układaniu wzorów w układzie pasowym poziomym na wąskich paskach papieru sprawnie posługuje się nożyczkami wycinając dowolne kształty, drobne elementy ozdobne, wzory po wyznaczonej linii odwzorowuje różne wzory graficzne umie rysować dokładnie po linii i wykropkowanym śladzie odrysowuje kształty przez kalkę techniczną 	<ul style="list-style-type: none"> wykonuje prace plastyczne przy użyciu materiałów odpadowych mając świadomość, że postępując w ten sposób chroni środowisko ćwiczy precyzję ruchów, a jednocześnie opanowanie i umiejętność podejmowania ryzyka podczas zabaw grupowych, np. budowania na czas wieży z klocków przez dwie współzawodniczące grupy
<ul style="list-style-type: none"> zapamiętuje sekwencje ruchów prostych, np. codzienne czynności kreśli różne formy w powietrzu, np. wstążką i na podkładzie, np. z piasku kreśli linie i kształty na dużej płaszczyźnie 	<ul style="list-style-type: none"> zapamiętuje sekwencje ruchów abstrakcyjnych (kreślenie kształtów figur, znaków) kreśli znaki w powietrzu, na stoliku, na plecach kolegi, na piasku, doświadczają kształtu poprzez dotyk, pisze znaki na grzbiecie dłoni kreśli znaki literopodobne na dużej płaszczyźnie 	<ul style="list-style-type: none"> kreśli znaki literopodobne na małej płaszczyźnie, w liniaturze, ruchem postępującym 	<ul style="list-style-type: none"> wytrwale dąży do zakończenia zadania

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Kształtowanie orientacji przestrzennej			
<ul style="list-style-type: none"> nazywa i wskazuje części ciała: noga, ręka, głowa, szyja, brzuch, plecy umie określić części ciała innej osoby rozumie i używa pojęć określających położenie przedmiotów w przestrzeni: wysoko, nisko, obok, na, pod, za, przed potrafi poruszać się we wskazanym kierunku, np. iść do przodu, cofnąć się 	<ul style="list-style-type: none"> określa położenie przedmiotów w przestrzeni używając zwrotów: między, wyżej, niżej, bliżej, dalej wskazuje i nazywa położenie przedmiotów w stosunku do własnego ciała: przede mną, za mną, z boku posługuje się określeniami dotyczącymi kierunków w przestrzeni: do tyłu, do przodu, przed siebie potrafi określić prawą i lewą stronę własnego ciała wskazuje części własnego ciała w odniesieniu do jego stronności, np. pokazuje prawą rękę, lewą stopę 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje prawą i lewą stronę swojego ciała nazywa pojedyncze i parzyste części własnego ciała samodzielnie określa położenie przedmiotów w przestrzeni, umie określić położenie przedmiotów w odniesieniu do własnego ciała: na prawo, na lewo, naprzeciw wskazuje kierunki w przestrzeni w odniesieniu do własnego ciała: w prawo, w lewo, potrafi poruszać się w otoczeniu zgodnie z podaną instrukcją próbuję określić prawą i lewą stronę w stosunku do innej osoby 	
Doskonalenie umiejętności orientacji na kartce papieru			
	<ul style="list-style-type: none"> układa kartkę według pokazu nauczyciela w pionie lub poziomie wykonuje prace plastyczne na kartkach o różnych kształtach wskazuje środek, górę i dół kartki oraz jej rogi 	<ul style="list-style-type: none"> potrafi narysować lub ułożyć elementy na kartce papieru według wzoru określa miejsce na kartce papieru, wskazując środek kartki, górny lewy i prawy róg, dolny lewy i prawy róg rysuje na kratkowanym papierze według instrukcji nauczyciela lub podanego wzoru, tworząc szlaczki i labirynty 	
Doskonalenie percepcji wzrokowej			
<ul style="list-style-type: none"> wyszukuje takie same przedmioty i układa w pary wyszukuje takie same obrazki tematyczne i ustawia w pary wyszukuje wśród obrazków tematycznych taki, jaki jest pokazywany przez nauczyciela składa obrazki z 2-3 części w całość wg wzoru odtwarza zbudowane z klocków proste układy 	<ul style="list-style-type: none"> wyszukuje wśród obrazków tematycznych i atematycznych jeden różniący się szczegółem wyszukuje takie same obrazki atematyczne i ustawia w pary wyszukuje wśród obrazków atematycznych taki, jaki pokazywany jest przez nauczyciela odnajduje na ilustracji przedmiot pokazany na małym pojedynczym obrazku układa obrazki tematyczne i atematyczne z figur geometrycznych wg wzoru 	<ul style="list-style-type: none"> porównuje 2 obrazki różniące się 6 (lub więcej) szczegółami dostrzega zmiany w uprzednio oglądanym układzie elementów dobiera obrazki znanych przedmiotów do ich konturowych rysunków rozpoznaje takie same symbole i znaki graficzne układa klocki według wzoru i własnego pomysłu, np. z mozaiki geometrycznej składa według wzoru i bez niego obrazki pocięte na wiele części o różnych kształtach, np. puzzle 	

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Doskonalenie percepcji wzrokowej c.d.			
	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje różnice między podobnymi obrazkami, min. 4 wyszukuje takie same znaki, wzory, elementy składa obrazki z 3-5 części w całość wg wzoru składa obrazki z kilku części w całość bez wzoru dostrzega różnice między podobnymi znakami, wzorami, elementami dorysowuje brakujące elementy na obrazku (4 lub więcej elementów) łączy przedmioty z ich kształtami przedstawionymi w postaci cienia buduje budowle z klocków według podanego wzoru 	<ul style="list-style-type: none"> potrafi odwzorować na kratkowanej kartce przedmiot narysowany z figur geometrycznych lub przenieść rysunek w formie odbicia lustrzanego 	
<ul style="list-style-type: none"> wypowiada się na temat treści oglądanych obrazków: wymienia osoby i przedmioty, odpowiada na pytania nauczyciela dotyczące treści obrazków 	<ul style="list-style-type: none"> opowiada, co dzieje się na obrazku 	<ul style="list-style-type: none"> opowiada i interpretuje treść obrazka, zauważa i opisuje cechy przedstawionych postaci i przedmiotów potrafi odpowiedzieć na pytania dotyczące treści obrazka oglądanego w czasie krótkiej ekspozycji odgaduje, o którym obrazku opowiada nauczyciel przewiduje, co może przedstawiać ilustracja na podstawie kolejno odsłanianych fragmentów 	<ul style="list-style-type: none"> opowiada i interpretuje treść plakatów ekologicznych odnajdując sens symboli tam zamieszczonych interpretuje czytane przez nauczyciela hasła ekologiczne i ekonomiczne
Doskonalenie percepcji słuchowej			
<ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje popularne dźwięki z otoczenia rozpoznaje brzmienie poznanych instrumentów rozpoznaje głosy: męski, żeński, dziecięcy różnicuje dźwięki na wysokie i niskie rozpoznaje źródło dźwięku 	<ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje liczne odgłosy z otoczenia rozpoznaje głosy kolegów dostrzega nastrój w głosie, muzyce (smutny, wesoły) rozpoznaje, czy wyraz jest wypowiedziany dobrze, czy źle pod względem artykulacyjnym wyróżnia głoski w nagłosie, śródgłosie, wygłosie dokonyuje analizy głoskowej i sylabowej prostych wyrazów łączy głoski i sylaby w wyraz 	<ul style="list-style-type: none"> dokonyuje analizy i syntezy głoskowej dłuższych wyrazów określa kierunek linii melodycznej „w górę” / „w dół” stara się wyraźnie wymawiać słowa, sylaby i głoski w wypowiedzi wyodrębnia zdania dokonyuje podziału zdania na wyrazy 	<ul style="list-style-type: none"> zna odgłosy pracy na różnych stanowiskach i w różnych środowiskach

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Rozwijanie myślenia symbolicznego			
<ul style="list-style-type: none"> umie rozpoznać własny znaczek identyfikacyjny (znaczkę mogą obrazować elementy przyrody, narzędzia elektryczne używane w domu itp.) zapamiętuje umowne gesty i proste znaki w zabawach prowadzonych przez nauczyciela próbuję rozpoznać napis oznaczający swoje imię 	<ul style="list-style-type: none"> potrafi dopasować symboliczny obraz do przedmiotu rozpoznaje i tworzy symbole oznaczające pogodę rozpoznaje symbole oznaczające ostrzeżenie, informację, zakaz, nakaz, np. „nie deptać trawników” rozpoznaje wybrane znaki drogowe, np. „przejście dla pieszych” rozpoznaje napis oznaczający swoje imię rozumie proste znaki umowne stosowane w zabawach i grach planszowych podjmuje próby odgadnięcia znaczenia schematycznego rysunku lub znaku, np. przekreślona sylwetka psa 	<ul style="list-style-type: none"> tworzy symbole do określonych przez siebie treści odczytuje symbolikę barw wybiera napis oznaczający imię, aby podpisać własną pracę plastyczną tworzy symbole w trakcie konstruowania gier planszowych rozpoznaje napisy oznaczające ważne instytucje użyteczności publicznej i sklepy, np. POCZTA, AGD, ZOO 	<ul style="list-style-type: none"> tworzy symbole do określonych przez siebie treści, np. „oszczędzam wodę”, „chronię przyrodę” wie, co oznacza symbol recyklingu i zna oznaczenia pojemników do segregowania odpadów
Kształtowanie myślenia przyczynowo-skutkowego			
<ul style="list-style-type: none"> układa serię obrazków przedstawiających pojedynczy, zmieniający się przedmiot układa historyjkę obrazkową składającą się z 2-3 obrazków 	<ul style="list-style-type: none"> układa historyjkę obrazkową składającą się z 3-4 obrazków stosuje określenia: najpierw, potem, na końcu 	<ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje zmiany odwracalne (otwarte/zamknięte okno) i nieodwracalne (cała szyba/słuczona szyba) 	<ul style="list-style-type: none"> wie, że skutkiem pracy jest wynagrodzenie, a np. oszczędzania wody i segregowania odpadów – ochrona środowiska
Kształtowanie myślenia twórczego			
	<ul style="list-style-type: none"> wymyśla nowe słowa wierszyków, historyjek, piosenek wymyśla zakończenie opowiadania, historyjki wymyśla tytuły do opowiadania, rysunku, innych treści 	<ul style="list-style-type: none"> wymyśla rymowanki, wiersze, opowiadania tworzy oryginalne prace artystyczne, projektuje przekształca istniejące rysunki w nowe 	<ul style="list-style-type: none"> wymyśla nowe rozwiązania w dziedzinie nauki, techniki wymyśla nowe zastosowania dla istniejących urządzeń i przedmiotów wymyśla rozwiązania dla określonych problemów
Rozwijanie pamięci			
<ul style="list-style-type: none"> zapamiętuje wygląd przedmiotu zapamiętuje 2-3 pokazane przedmioty zapamiętuje 2-3 obrazki pokazywane jednocześnie zapamiętuje sekwencje kilku słów 	<ul style="list-style-type: none"> zapamiętuje 3-5 przedmiotów zapamiętuje kilka obrazków pokazywanych kolejno zapamiętuje kolejność dźwięków zapamiętuje proste wierszyki, piosenki 	<ul style="list-style-type: none"> zapamiętuje 5 elementów zapamiętuje serię kilku figur geometrycznych pokazanych jednocześnie zapamiętuje serię figur geometrycznych pokazywanych kolejno; zapamiętuje uzyskane informacje i włącza je w system 	<ul style="list-style-type: none"> zapamiętuje utworzoną wcześniej listę zakupów z min.5 produktów (niezbędnych np. do zrobienia kanapki) podczas zabawy w sklep – planuje zakupy i gospodaruje „budżetem”

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Rozwijanie pamięci c.d.			
	<ul style="list-style-type: none"> zapamiętuje kolejność gestów zapamiętuje kolejno pokazywane czynności zapamiętuje kolejność zdarzeń zapamiętuje polecenia, zadania 	swojej wiedzy po to, by wykorzystać, gdy zajdzie ku temu potrzeba	
Doskonalenie uwagi			
<ul style="list-style-type: none"> utrzymuje kontakt wzrokowy z rozmówcą skupia uwagę na rzeczach skupia uwagę na osobach, dostrzega ich wygląd 	<ul style="list-style-type: none"> skupia uwagę na rzeczach i dostrzega ich cechy skupia uwagę na osobach, dostrzega ich wygląd i wykonywane czynności skupia uwagę na informacjach uznanych przez nauczyciela za ważne 		
Poszerzanie zasobu słownictwa			
<ul style="list-style-type: none"> nazywanie przedmiotów codziennego użytku i urządzeń gospodarstwa domowego nazywanie różnych materiałów, takich jak: papier, drewno nazywanie podstawowych czynności ludzi i zwierząt nazywanie zwierząt domowych nazywanie popularnych owoców i warzyw nazywanie podstawowych środków lokomocji nazywanie podstawowych kolorów 	<ul style="list-style-type: none"> nazywanie popularnych przedmiotów oraz spotykanych w otoczeniu maszyn i urządzeń nazywanie różnych materiałów, takich jak: papier, drewno, plastik, tkaniny, metale, szkło stosowanie określeń opisujących właściwości i cechy ludzi, przedmiotów i zjawisk atmosferycznych nazywanie znanych roślin i zwierząt oraz środowiska przyrodniczego nazywanie popularnych zawodów nazywanie kolorów pochodnych i kształtów stosowanie podstawowych określeń dotyczących sposobu (jak?) i miejsca (gdzie?) 	<ul style="list-style-type: none"> stosowanie określeń dotyczących czasu (kiedy?) nazywanie egzotycznych owoców i warzyw stwarzanie okazji do swobodnych rozmów, dyskusji stwarzanie sytuacji inspirujących do zadawania pytań, udzielania odpowiedzi tworzenie własnych historyjek, układanie treści do prezentowanych obrazków organizowanie różnorodnych zabaw słownych – „głuchy telefon”, „kolory”, „pomidor” itp. wzbogacanie wypowiedzi poprzez posługiwanie się liczebnikami, przyimkami, spójnikami, przysłówkami 	<ul style="list-style-type: none"> przygotowuje przy pomocy rodziców prezentację dla grupy, np. o swoim zwierzątku domowym; w trakcie tworzenia prezentacji dziecko kupuje z rodzicami żywność, orientując się dzięki temu, jaki jest koszt utrzymania zwierzęcia. W ten praktyczny sposób dziecko uczy się, przedsiębiorczego myślenia i dochodzi do wiedzy przez działanie rozmawia swobodnie na temat domowych finansów, wie np. (na miarę swoich możliwości), czego nie może otrzymać od rodziców, a jaką nagrodę (wspólnie ustaloną) otrzyma za swoje wysiłki
Kształtowanie gotowości emocjonalno-motywacyjnej – zainteresowanie książką, pismem			
<ul style="list-style-type: none"> słucha krótkich opowiadań i wierszy o treści bliskiej dzieciom, rozumie treść słuchanego tekstu słucha krótkich inscenizowanych przez nauczyciela opowiadań i wierszy ilustrowanych obrazem lub pacynką 	<ul style="list-style-type: none"> uważnie słucha opowiadań i wierszy przedstawianych przez nauczyciela własnymi słowami opowiada treść wysłuchanego utworu potrafi odpowiedzieć na pytania dotyczące treści, 	<ul style="list-style-type: none"> słucha dłuższych opowiadań i wierszy, rozumie treść wysłuchanego utworu i potrafi wypowiedzieć się na jego temat odtwarza treść opowiadania zgodnie z kolejnością zdarzeń 	<ul style="list-style-type: none"> słucha opowiadań i innych utworów literackich dotyczących ochrony środowiska, pracy ludzi na różnych stanowiskach, rozwoju technicznego (dostosowanych do możliwości dziecka)

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Kształtowanie gotowości emocjonalno-motywacyjnej – zainteresowanie książką, pismem c.d.			
<ul style="list-style-type: none"> • odpowiada na proste pytania dotyczące wysłuchanego utworu • dzieli się wrażeniami na temat wysłuchanego utworu • samodzielnie ogląda książki • wypowiada się na temat ilustracji, nazywając przedmioty i wskazując szczegóły • próbuje nazywać czynności wykonywane przez postacie na ilustracji • stara się ostrożnie korzystać z książek i odkłada je na miejsce 	<ul style="list-style-type: none"> • uczestniczy w zabawach inscenizowanych na podstawie utworu literackiego • korzysta z publikacji umieszczonych w kąciku książki • opisuje ilustracje zawarte w książkach • wnioskuje o treści książki na podstawie oglądanych ilustracji • wyszukuje w książkach ilustracje na określony temat • dba o książki, wie, że książki należy oglądać przy stoliku, • odkłada książki na wyznaczone miejsce 	<ul style="list-style-type: none"> • wczuwa się w przeżycia bohaterów literackich • próbuje formułować główną myśl opowiadania • tworzy własne książeczki, rysując kolejne sceny znanego opowiadania lub bajki albo wymyślone przez siebie historie • wie, że w książkach można odnaleźć informacje na określony temat • zna kolejne etapy powstawania książki • szanuje książki i potrafi korzystać z nich tak, aby nie uległy zniszczeniu 	<ul style="list-style-type: none"> • rozmawia na tematy poruszane w w/w rodzajach utworów, stara się wyciągać wnioski dla siebie i innych

Zgodnie z założeniami podstawy programowej, dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

1. potrafi określić kierunki oraz miejsca na kartce papieru, rozumie polecenia typu: Narysuj kółko w lewym górnym rogu kartki; Narysuj szlaczek, zaczynając od lewej strony kartki;
2. potrafi uważnie patrzeć (organizuje pole spostrzeżeniowe), aby rozpoznać i zapamiętać to, co jest przedstawione na obrazkach;
3. dysponuje sprawnością rąk oraz koordynacją wzrokowo-ruchową potrzebną do rysowania, wycinania i nauki pisania;
4. interesuje się czytaniem i pisaniem; jest gotowe do nauki czytania i pisania;
5. słucha opowiadań, baśni i rozmawia o nich; interesuje się książkami;
6. układa krótkie zdania, dzieli zdania na wyrazy, dzieli wyrazy na sylaby; wyodrębnia głoski w słowach o prostej budowie fonetycznej;
7. rozumie sens informacji podanych w formie uproszczonych rysunków oraz często stosowanych oznaczeń i symboli, np. w przedszkolu, na ulicy, na dworcu.

15. Wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Wskazywanie na rolę rodziny w życiu dziecka			
<ul style="list-style-type: none"> zna imiona rodziców i rodzeństwa 	<ul style="list-style-type: none"> przedstawia się imieniem i nazwiskiem poznaje różne funkcje poszczególnych członków rodziny 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia imiona, nazwiska i stopień pokrewieństwa osób bliskich, określa relacje między nimi uczy się, że każda osoba w rodzinie jest ważna i pełni inną rolę 	
<ul style="list-style-type: none"> uczy się pomagać w prostych obowiązkach domowych potrafi okazywać uczucia najbliższym uczestniczy w uroczystościach takich jak: Dzień Matki, Dzień Ojca, Dzień Babci i Dziadka, Dzień Dziecka bierze udział w wykonywaniu upominków okolicznościowych 	<ul style="list-style-type: none"> potrafi powiedzieć, czym zajmują się rodzice, gdzie pracują, na czym polega ich praca poznaje obowiązki pomocy w codziennych czynnościach domowych okazuje uczucie miłości, przywiązania do członków rodziny chętnie uczestniczy w uroczystościach szkolnych i rodzinnych zna niektóre tradycje świąteczne, np. ubieranie choinki, kolacja wigilijna, śpiewanie kolęd, malowanie pisanek czepie radość z przygotowania okolicznościowych upominków dla najbliższych osób 	<ul style="list-style-type: none"> wie, na czym polega praca zawodowa osób bliskich i potrafi o niej opowiedzieć pomaga w codziennych czynnościach, np. sprząta swój pokój, nakrywa do stołu utożsamia się ze swoją rodziną i ma poczucie przywiązania do najbliższych aktywnie uczestniczy w uroczystościach rodzinnych i szkolnych interesuje się historią i tradycjami swojej rodziny, zna zwyczaj rodzinne związane z obchodzeniem świąt Bożego Narodzenia, Wielkanocy wspólnie z rodziną przygotowuje się do świętowania (pomaga nakryć stół, ubiera choinkę, śpiewa kolędy, potrafi wykonać ozdoby świąteczne z pomocą nauczyciela przygotowuje ciastka, desery, kanapki na uroczystości szkolne (Dzień Matki, Dzień Ojca, Dzień Babci i Dziadka, Dzień Dziecka) 	<ul style="list-style-type: none"> uczy się szanować pracę, pieniądze i trud rodziców, dziadków włożony w budowę czy remont domu, dba o mienie i wyposażenie każdego domu (nie niszczy mebli, urządzeń, wyposażenia domu), wie, że to wiąże się z kosztami, które poniosą rodzice i co za tym idzie – on sam samodzielnie wykonuje prezenty dla najbliższych, zwraca uwagę na aspekt ekonomiczny (robi coś sam, zamiast kupić prezent w sklepie i wydać pieniądze), np. wykonanie wazonu z kwiatami z wykorzystaniem plastikowej butelki po wodzie czy napoju – aspekt ekologiczny i techniczny uczy się oszczędności nie kupując i nie zamawiając gotowych produktów w cateringach, zwraca uwagę, że można używać samodzielnie wyhodowanych warzyw i owoców z własnej ekologicznej uprawy – ogródek domowy lub przedszkolny uczestniczy w kiermaszu w celu sprzedaży wykonanych wspólnie innymi dziećmi kartek, ozdób świątecznych, ciastek, ciast, zbiera pieniądze na zakup zabawek, pokrycie kosztów wycieczki (nauka przedsiębiorczości – nie czeka na pieniądze od rodziców, sam wie, jak wspólnie z innymi pozyskać finanse)

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Wskazywanie na rolę rodziny w życiu dziecka c.d.			
			<ul style="list-style-type: none"> wspólnie z innymi dziećmi wykonuje skarbonkę, np. z pustych kartonów, do której zbierane są zarobione pieniądze (aspekt techniczny) uczy się, że choinka bożonarodzeniowa może być zakupiona, jako drzewko rosnące w doniczce, które posłuży wiele lat (nie trzeba, co roku wydawać pieniędzy na nową choinkę) samodzielnie wykonuje ozdoby i kartki świąteczne, uczy się, jak oszczędnie wykorzystać materiały do pracy (np. nie wycina kształtu ze środka kartki, by nie marnować reszty papieru – aspekt ekologiczny – ochrona drzew przed wycinaniem) samodzielnie wykonuje opakowania na prezenty (np. okleja kolorowym papierem i ozdabia pudełka po butach) – nauka oszczędności i powtórnego wykorzystania przedmiotów, aby chronić środowisko naturalne
Zapoznawanie z najbliższym otoczeniem			
<ul style="list-style-type: none"> uczy się nazwy miejscowości, w której mieszka, opowiada o swoim domu 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje miejsce swojego zamieszkania, opowiada o swoim domu, podwórku, kolegach z podwórka 	<ul style="list-style-type: none"> nazywa swoje miasto/wieś, potrafi wyjaśnić nazwę swojej miejscowości i wskazuje ją na mapie konturowej Polski 	
<ul style="list-style-type: none"> poznaje najbliższą okolicę – budynek przedszkola, plac zabaw, okoliczne sąsiedztwo 	<ul style="list-style-type: none"> uczy się, gdzie znajduje się przedszkole, poznaje jego otoczenie 	<ul style="list-style-type: none"> utrwała znajomość adresu przedszkola 	
<ul style="list-style-type: none"> obserwuje zmiany zachodzące w pobliżu miejsca zamieszkania (nowe budynki, inwestycje) słucha legend i poznaje różne fakty o swoim miejscu zamieszkania obserwuje wybrane instytucje użyteczności publicznej: dworzec, poczta, przychodnia lekarska 	<ul style="list-style-type: none"> zauważa nowe budynki, inwestycje, dostrzega podobieństwa i różnice w budownictwie poznaje obiekty i zabytki oraz różne fakty historyczne, legendy dotyczące swojej miejscowości poznaje pracę wybranych punktów usługowych działających w pobliżu 	<ul style="list-style-type: none"> dostrzega różnice w architekturze (stare i nowe budownictwo), obserwuje, jakie zmiany zachodzą w najbliższym otoczeniu (nowe chodniki, nowoczesne sklepy, nowe kina) podaje przykłady zabytków i różne fakty historyczne dotyczące swojej miejscowości 	<ul style="list-style-type: none"> poznaje sposoby ochrony zabytków, uświadamia sobie, jakie mają znaczenie i z jakimi kosztami wiąże się ich utrzymanie poznaje wartości i sposoby finansowania obiektów historycznych i zabytków uczy się planowania i przemyślanego gospodarowania własnym

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Zapoznawanie z najbliższym otoczeniem c.d.			
<p>i okoliczne punkty usługowe: sklepy, apteka, bank, zakład fryzjerski</p> <ul style="list-style-type: none"> • obserwuje osoby pełniące ważne funkcje: policjant, strażak, lekarz 	<p>przedszkola (zakład fryzjerski, szewski, pralnia, placówki handlowe)</p> <ul style="list-style-type: none"> • poznaje i nazywa urzędy i instytucje użyteczności publicznej • nazywa zawody, poznaje narzędzia i określa wykonywane czynności • rozpoznaje i nazywa osoby pełniące ważne funkcje społeczne, poznaje zawody, jakie wykonują • obserwuje i uczy się, na czym polega praca w niektórych zawodach – wycieczki do zakładów pracy, np. wizyta w piekarni (obserwuje, jak powstaje chleb) czy rozmowa z zaproszonymi gośćmi, którzy opowiadają, na czym polega ich praca, np. policjant, strażak, lekarz 	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje i potrafi podać miejsce położenia kilku urzędów, punktów usługowych i instytucji w swojej okolicy (z niektórych korzysta – robi zakupy, odbiera buty od szewca) • poznaje zawody osób pracujących w okolicy, potrafi je scharakteryzować • wymienia role i funkcje pełnione przez różne osoby: policjanta, strażaka, lekarza, fryzjera, sprzedawcę 	<p>budżetem (uczy się nie ulegać promocjom, reklamom, nie kupuje rzeczy niepotrzebnych, oszczędza pieniądze)</p> <ul style="list-style-type: none"> • uczy się, co to jest pieniądź (poznaje historię pieniądza), do czego służy, jaka waluta obowiązuje w Polsce, dowiaduje się, gdzie i w jaki sposób można zrobić zakupy, czym za nie płacić • uświadamia sobie, że pieniądze „nie biorą się znikąd”, uczy się, skąd bierzemy pieniądze i do czego służą • zwraca uwagę, że za pracę otrzymujemy wynagrodzenie (praca = płaca), poznaje środki płatnicze • dowiaduje się, jaką rolę pełni praca w życiu człowieka, zauważa, że praca każdego człowieka jest ważna – dla dobra wspólnego
Kształtowanie tożsamości narodowej			
<ul style="list-style-type: none"> • uczy się, jak nazywa się kraj, w którym mieszka 	<ul style="list-style-type: none"> • potrafi nazwać kraj, w którym mieszka 	<ul style="list-style-type: none"> • umie nazwać kraj, w którym żyje, wie, że jest Polakiem i mieszka w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> • przekonuje się, że warto brać udział w różnych konkursach (plastycznych, tematycznych o swoim regionie, Polsce), dzięki czemu uczy się postawy przedsiębiorczej, zaradności (kreatywne działanie, przyjęcie postawy czynnej)
<ul style="list-style-type: none"> • identyfikuje się ze swoją miejscowością: <i>Jestem mieszkańcem swojej miejscowości</i> (poznaje przyśpiewki, sztukę, stroje ludowe charakterystyczne dla swojego miejsca zamieszkania) • rozwija zainteresowania rodzinnym krajem poprzez udział w spacerach i wycieczkach 	<ul style="list-style-type: none"> • dostrzega zaciekawienie mieszkańcami własnej miejscowości, poznaje stroje ludowe, przyśpiewki, rozpoznaje wytwory sztuki ludowej swojego regionu • poznaje miasta i regiony Polski (wyjazdy z rodziną, wycieczki, ogląda widokówki, albumy, filmy) 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie Europy Polskę, stolicę – Warszawę oraz ważniejsze polskie rzeki • chętnie i z zaciekawieniem poznaje różne regiony kraju (stroje, tradycje ludowe, przyśpiewki, język górali, Ślązaków, Krakowiaków) 	
	<ul style="list-style-type: none"> • poznaje herb swojego miasta, miejscowości oraz jego historię w podaniach i legendach 	<ul style="list-style-type: none"> • poznaje miejsca, postaci i wydarzenia historyczne, mające ważne znaczenie dla naszego kraju 	<ul style="list-style-type: none"> • uświadamia sobie, że dbanie o dobro wspólne (nasz kraj) powinniśmy zacząć od siebie samych

Etapy osiągnięcia umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Kształtowanie tożsamości narodowej c.d.			
	<ul style="list-style-type: none"> • poznaje herb swojego miasta, miejscowości oraz jego historię w podaniach i legendach 	<ul style="list-style-type: none"> • słucha legend związanych z powstaniem państwa polskiego „Lech, Czech i Rus”, „O Popielu, co go myszy zjadły”, „O Piaście Kołodzieju” • próbuje zrozumieć doniosłość świąt państwowych oraz wydarzeń historycznych z nimi związanych (Konstytucja 3 Maja, 11 listopada) • potrafi wskazać na mapie granice Polski, stolicę, większe miasta i główne rzeki; potrafi powiedzieć, że stolicą Polski jest Warszawa, a najdłuższą rzeką Wisła • poznaje sławnych Polaków oraz dziedzinę, w której się wstawili (Mikołaj Kopernik – astronomia, Fryderyk Chopin – muzyka) 	(dba o porządek, nie zaśmieca parków, ulic, lasów, nie niszczy zieleni, przestrzega kultury słowa, pielęgnuje naszą tradycję, kulturę, zabytki, historię, segreguje śmieci)
<ul style="list-style-type: none"> • poznaje charakterystyczne cechy krajobrazu ziemi polskiej 	<ul style="list-style-type: none"> • dostrzega cechy charakterystyczne krajobrazu miejsca zamieszkania • odróżnia krajobraz górzisty od nadmorskiego 	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia krajobraz nizinny, nadmorski, górski 	wspólnie z rówieśnikami wykonuje makietę mapy Polski z masy solnej (maluje, zaznacza swój region, stolicę, ważniejsze miasta, góry, morze, Wisłę) – elementy edukacji technicznej
	<ul style="list-style-type: none"> • poznaje przykłady bogactw naturalnych 	<ul style="list-style-type: none"> • poznaje bogactwa swojego i innych regionów (urodzajna gleba, węgiel kamienny, woda mineralna) 	<ul style="list-style-type: none"> • dostrzega znaczenie bogactw naturalnych dla naszego kraju, zwraca uwagę, do czego wykorzystujemy surowce mineralne i zna korzyści finansowe, np. sprzedaż do innych państw
<ul style="list-style-type: none"> • ogląda godło państwowe zawieszony w sali • obserwuje domy udekorowane flagami z okazji obchodów świąt państwowych • słucha hymnu narodowego • uczy się, jak należy zachować się podczas śpiewania Mazurka Dąbrowskiego 	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje godło i barwy narodowe – rozumienie pojęcia ojczyzna • wykonuje chorągiewki i ozdabia nimi salę z okazji obchodów świąt państwowych • śpiewa I zwrotkę hymnu narodowego – rozumie, że jest to pieśń wszystkich Polaków • rozumie, że należy odnosić się z szacunkiem do symboli narodowych, poznaje okoliczności śpiewania hymnu 	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie znaczenie barw narodowych i godła państwowego, kształtuje w sobie przywiązanie i szacunek dla ojczyzny • śpiewa hymn narodowy • rozumie, że należy odnosić się z szacunkiem do symboli narodowych, wie, w jakich okolicznościach śpiewa się hymn 	

Etapy osiągania umiejętności			Rozszerzenia zawierające elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii, rozwoju społecznego i techniki
3-letnie	4-letnie	5-letnie	
Kształtowanie tożsamości narodowej c.d.			
<ul style="list-style-type: none"> • zapoznaje się z hasłem „Europa bez granic” • obserwuje i poznaje flagę i walutę Unii Europejskiej • uczy się, że Polska jest jednym z krajów europejskich i należy do Unii 	<ul style="list-style-type: none"> • zapoznaje się z nazwą Unia Europejska • poznaje symbole Unii Europejskiej (flagę, walutę, hymn, maskotkę – Syriusza) • przejawia zaciekawienie najbliższymi państwami Europy (poznawanie niektórych elementów kultury, różnorodności językowej, ciekawostek kulinarnych) 	<ul style="list-style-type: none"> • poznaje podstawowe wiadomości o Unii Europejskiej • doskonalą wiedzę na temat symboli narodowych Unii Europejskiej • potrafi podać nazwy kilku państw europejskich i ciekawostki z nimi związane, np. Holandia słynie z tulipanów, we Włoszech ulubioną potrawą jest pizza • poznaje cechy charakterystyczne wybranych państw członkowskich • rozwija zainteresowanie innymi krajami europejskimi • uczy się poczucia przynależności do Europy • uczy się szanować inne narodowości 	<ul style="list-style-type: none"> • poznaje możliwość swobodnego podróżowania po krajach Unii, osiedlania się oraz podejmowania pracy • obserwuje rozbudowę i budowę nowych inwestycji w regionie, np. budowa nowych dróg, autostrad, stadionów, boisk, modernizacja zabytkowych budynków • uczy się, jakie działania należy podjąć (postawa przedsiębiorcza, nauka zaradności), aby pozyskać środki pieniężne z Unii Europejskiej • dostrzega dynamiczny rozwój firm prywatnych, które dają pracę (środki pieniężne na życie)
Zapoznawanie z prawami i obowiązkami człowieka			
<ul style="list-style-type: none"> • uczy się, że wszyscy ludzie są równi i mają równe prawa, także on sam • poznaje przykłady praw człowieka i praw dziecka • uczy się, jak szanować i respektować prawa innych • uczy się kulturalnego zachowania 	<ul style="list-style-type: none"> • doskonalą wiedzę na temat równości wszystkich ludzi • podaje przykłady praw człowieka, ma świadomość, że nie wszędzie te prawa są przestrzegane • wie, że wszyscy są równi i potrzebni • doskonalą wiedzę na temat kulturalnego zachowania się wobec innych 	<ul style="list-style-type: none"> • ma świadomość, że wszyscy ludzie mają równe prawa bez względu na narodowość, kolor skóry, płeć • podaje przykłady praw człowieka i praw dziecka • potrafi szanować i respektować prawa innych • przyswajają nawyki kulturalnego zachowania się wobec innych, używa grzecznościowych zwrotów 	<ul style="list-style-type: none"> • uczy się przestrzegać zasad uczciwości, tolerancji, prawości i odpowiedzialności (dbanie o „wspólną własność” oraz o drugiego człowieka)

Zgodnie z założeniami podstawy programowej, dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej:

1. wymienia imiona i nazwiska osób bliskich, wie, gdzie pracują, czym się zajmują;
2. zna nazwę miejscowości, w której mieszka, zna ważniejsze instytucje i orientuje się w rolach społecznych pełnionych przez ważne osoby, np. policjanta, strażaka;
3. wie, jakiej jest narodowości, że mieszka w Polsce, a stolicą Polski jest Warszawa;
4. nazywa godło i flagę państwową, zna polski hymn i wie, że Polska należy do Unii Europejskiej;
5. wie, że wszyscy ludzie mają równe prawa.

5 Diagnoza gotowości szkolnej dziecka kończącego przedszkole

z uwzględnieniem elementów przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii i techniki

Badanie zostało skonstruowane na potrzeby projektu „Mamo, tato, co wy na to – innowacyjny program wychowania przedszkolnego” współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego – Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Priorytet III Wysoka Jakość Oświaty, Działanie 3.3, Poddziałanie 3.3.4 na podstawie umowy z Ośrodkiem Rozwoju Edukacji w Warszawie.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. dotyczące Podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia w poszczególnych typach szkół (Dz.U. nr 4. poz. 17/2009 nie wskazuje narzędzia, jakim należy się posługiwać w diagnozowaniu dojrzałości szkolnej dzieci. Ta dowolność może więc sprawiać, że powstające diagnozy nie zawsze uwzględniają indywidualne i specyficzne cechy małego człowieka, które w ogólnej ocenie okazują się bardzo przydatne. Założeniem badania i diagnozy w niniejszym projekcie jest odkrycie mocnych i słabych stron dziecka, a w przypadku zdiagnozowania jakiegoś braku, potraktowanie go jako punktu wyjścia do skorygowania go. Nie ma tu statystycznej ścisłości i dokładności, bo rozwój dziecka, zdobywanie przez niego wiedzy i doświadczenia, odbywa się poprzez wielowątkową, bogatą i zintegrowaną z różnymi dziedzinami ofertę rozwoju. W tym przypadku uwzględniliśmy elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii i techniki.

Badanie przeprowadzamy dwukrotnie – na początku i na zakończenie roku przedszkolnego.

ARKUSZ BADANIA DOJRZAŁOŚCI SZKOLNEJ

Imię i nazwisko .....

Data urodzenia .....

Data badania .....

Każde zadanie w badanych aspektach rozwoju oceniamy w kategoriach:

1 punkt – nigdy,

2 punkty – czasami,

3 punkty – zawsze,

następnie sumujemy liczbę uzyskanych punktów.

Nawet jeśli dziecko nie robi czegoś perfekcyjnie, to powinno umieć:

UMIĘTNOŚCI SPOŁECZNE:		I BADANIE			II BADANIE		
		Data:			Data:		
		nigdy 1	czasami 2	zawsze 3	nigdy 1	czasami 2	zawsze 3
1	Potrafi dostosować się do obowiązujących reguł						
2	Łatwo wchodzi w relacje z dorosłymi i dziećmi						
3	Potrafi skupić uwagę na wykonywanej czynności/zadaniu						
4	Potrafi funkcjonować poprawnie podczas pobytu w przedszkolu						
5	W sytuacjach konfliktowych radzi sobie dobrze						
6	Łatwo wchodzi w relacje z grupą i potrafi współpracować						
7	Zauważa emocje u innych dzieci i potrafi być empatyczny						
8	Ma odwagę powiedzieć, że czegoś potrzebuje a jego poczucie własnej wartości pozwala mu na przeciwstawienie się czasami autorytetowi						
9	Właściwie zachowuje się przy stole						
10	Utrzymuje porządek w swoich rzeczach i w otoczeniu						
				SUMA:	SUMA:		

INTERPRETACJA

Suma punktów	Poziom gotowości szkolnej	Interpretacja jakościowa
< 10	niski	dziecko nie jest jeszcze gotowe do podjęcia nauki w szkole – jego poziom rozwoju społecznego nie pozwala na sprostanie wyzwaniom, jakie niesie ze sobą pobyt i nauka w szkole
10 – 20	przeciętny	dziecko można uznać za gotowe do podjęcia nauki w szkole – jego poziom rozwoju społecznego jest na poziomie przeciętnym
21 <	wysoki	dziecko jest gotowe do podjęcia nauki w szkole w aspekcie rozwoju społecznego

MOWA		I BADANIE			II BADANIE		
		Data:			Data:		
		nigdy 1	czasami 2	zawsze 3	nigdy 1	czasami 2	zawsze 3
1	Mówi wyraźnie						
2	Mówi poprawnie i całymi zdaniami						
3	Dokonuje analizy sylabowej, np. ko-le-ga						
4	Potrafi logicznie opowiedzieć historyjkę złożoną min. z 4 obrazków						
5	Rozumie wydawane polecenia						
6	Potrafi rozpoznać rymy oraz wyodrębnić wyraz, który nie pasuje do ciągu wyrazów: kotek, płótek, pies, młótek						
7	Jest zainteresowane literami, pyta o nie, rysuje						
8	Posiada bogaty słownik czynny						
9	Uważnie słucha, potrafi odpowiedzieć na zadane pytanie						
10	W zrozumiały sposób mówi o swoich potrzebach						
		SUMA:			SUMA:		

INTERPRETACJA

Suma punktów	Poziom gotowości szkolnej	Interpretacja jakościowa
< 10	niski	dziecko nie jest jeszcze gotowe do podjęcia nauki w szkole – jego poziom rozwoju mowy nie pozwala na sprostanie wyzwaniom, jakie niesie ze sobą pobyt i nauka w szkole
10 – 20	przeciętny	dziecko można uznać za gotowe do podjęcia nauki w szkole – rozwój mowy jest u niego na poziomie przeciętnym – przede wszystkim należy podjąć działania korygujące braki w tym aspekcie rozwoju
21 <	wysoki	dziecko jest gotowe do podjęcia nauki w szkole w aspekcie rozwoju mowy

PERCEPCJA WZROKOWA I SŁUCHOWA:		I BADANIE			II BADANIE		
		Data:			Data:		
		nigdy 1	czasami 2	zawsze 3	nigdy 1	czasami 2	zawsze 3
1	Układa obrazek min. z 4 części						
2	Potrafi wskazać różnice między obrazkami						
3	Rozpoznaje i nazywa kolory						
4	Rozpoznaje i nazywa podstawowe kształty						
5	Potrafi odwzorować prosty wzór graficzny na kartce papieru						
6	Rozpoznaje odgłosy z najbliższego otoczenia						
7	Potrafi zaśpiewać znaną mu piosenkę lub powtórzyć rymowankę						
8	Układa rym do podanego wyrazu						
9	Wydźrębnia wyrazy w zdaniu						
10	Dzieli wyraz na sylaby						
		SUMA:			SUMA:		

INTERPRETACJA

Suma punktów	Poziom gotowości szkolnej	Interpretacja jakościowa
< 10	niski	dziecko nie jest jeszcze gotowe do podjęcia nauki w szkole – jego poziom rozwoju percepcji wzrokowej i słuchowej nie pozwala na sprostanie wyzwaniom, jakie niesie ze sobą nauka w szkole
10 – 20	przeciętny	dziecko można uznać za gotowe do podjęcia nauki w szkole – jego poziom rozwoju percepcji wzrokowej i słuchowej jest na poziomie przeciętnym – przede wszystkim należy podjąć działania korygujące braki w tym aspekcie rozwoju
21 <	wysoki	dziecko jest gotowe do podjęcia nauki w szkole w aspekcie rozwoju percepcji wzrokowej i słuchowej

MAŁA MOTORYKA:		I BADANIE			II BADANIE		
		Data:			Data:		
		nigdy 1	czasami 2	zawsze 3	nigdy 1	czasami 2	zawsze 3
1	Lepiąc z plasteliny potrafi ukształtować szczegóły, np. uszy i ogon kota						
2	Potrafi samodzielnie ubrać się i rozebrać						
3	Wypełnia kontury. Koloruje rysunek starając się nie wychodzić poza linie (np. kontur kota)						
4	Potrafi trzymać prawidłowo kredkę w dłoni (pomiędzy palcem wskazującym, środkowym i kciukiem) wykonując ruch ciągły rysuje szlaczek wg wzoru						
5	Potrafi zawiązać sznurowadło, zapiąć/rozpiąć guziki						
6	Potrafi posługiwać się nożyczkami: ciąć wzdłuż linii prostej, falistej i łamanej						
7	Potrafi rozpoznać i odwzorować kształty: trójkąt, kwadrat, koło						
8	Chętnie i czynnie uczestniczy w zajęciach plastycznych						
9	Chętnie i czynnie uczestniczy w zajęciach muzycznych						
10	Chętnie i czynnie uczestniczy w zajęciach teatralnych						
		SUMA:			SUMA:		

INTERPRETACJA

Suma punktów	Poziom gotowości szkolnej	Interpretacja jakościowa
< 10	niski	dziecko nie jest jeszcze gotowe do podjęcia nauki w szkole – jego poziom rozwoju ruchowego (mała motoryka) nie pozwala na sprostanie wyzwaniom, jakie niesie ze sobą nauka w szkole
10 – 20	przeciętny	dziecko można uznać za gotowe do podjęcia nauki w szkole – jego poziom rozwoju ruchowego (mała motoryka) jest na poziomie przeciętnym – przede wszystkim należy podjąć działania korygujące braki w tym aspekcie rozwoju w tym aspekcie rozwoju
21 <	wysoki	dziecko jest gotowe do podjęcia nauki w szkole w aspekcie rozwoju ruchowego (mała motoryka)

DUŻA MOTORYKA:		I BADANIE			II BADANIE				
		Data:			Data:				
		nigdy 1	czasami 2	zawsze 3	nigdy 1	czasami 2	zawsze 3		
1	Potrafi utrzymać równowagę idąc po niskiej ławce, belce								
2	Stoi dłużej niż 15 sekund na jednej nodze								
3	Potrafi iść w tył w miarę prosto co najmniej 3 metry								
4	Potrafi podbijać, rzucać i łapać piłkę								
5	Potrafi naśladować sekwencję ruchu , np. dwa kroki w przód, dwa kroki w lewo i dwa kroki w prawo								
6	Potrafi obracać się wokół własnej osi – stojąc lub turlając się po podłodze								
7	Potrafi wstać bez podparcia z pozycji siedzącej ze skrzyżowanymi nogami								
8	Potrafi skakać na dwóch nogach jednocześnie i przeskoczyć małą poduszkę leżącą na podłodze								
9	Potrafi natychmiast zatrzymać się po usłyszeniu sygnału słownego								
10	Potrafi jeździć na rowerze/wspiąć się na drabinkę								
				SUMA:			SUMA:		

INTERPRETACJA

Suma punktów	Poziom gotowości szkolnej	Interpretacja jakościowa
< 10	niski	dziecko nie jest jeszcze gotowe do podjęcia nauki w szkole – jego poziom rozwoju motorycznego (duża motoryka) nie pozwala na sprostanie wyzwaniom, jakie niesie ze sobą nauka w szkole
10 – 20	przeciętny	dziecko można uznać za gotowe do podjęcia nauki w szkole – jego poziom rozwoju motorycznego (duża motoryka) jest na poziomie przeciętnym – przede wszystkim należy podjąć działania korygujące braki w tym aspekcie rozwoju
21 <	wysoki	dziecko jest gotowe do podjęcia nauki w szkole w aspekcie rozwoju motorycznego (duża motoryka)

OTOCZENIE SPOŁECZNO-PRZYRODNICZE:		I BADANIE			II BADANIE		
		Data:			Data:		
		nigdy 1	czasami 2	zawsze 3	nigdy 1	czasami 2	zawsze 3
1	Umie podać swoje imię, nazwisko						
2	Umie podać adres zamieszkania						
3	Wie ile ma lat						
4	Potrafi wymienić członków swojej rodziny						
5	Zna nazwy zawodów rodziców (jeśli pracują)						
6	Dostrzega związki przyczynowo – skutkowe, układając historyjkę obrazkową min. z 4 obrazków						
7	Rysuje postać człowieka z zachowaniem proporcji części ciała						
8	Interesuje się istotą zjawisk atmosferycznych (wiatr, deszcz, śnieg)						
9	Potrafi dbać o powierzone mu rośliny						
10	Potrafi dbać o powierzone mu zwierzęta						
		SUMA:			SUMA:		

INTERPRETACJA

Suma punktów	Poziom gotowości szkolnej	Interpretacja jakościowa
< 10	niski	dziecko nie jest jeszcze gotowe do podjęcia nauki w szkole w aspekcie dojrzałości rozumienia otoczenia społeczno-przyrodniczego, co nie pozwala mu na sprostanie wyzwaniom, jakie niesie ze sobą pobyt i nauka w szkole
10 – 20	przeciętny	dziecko można uznać za gotowe do podjęcia nauki w szkole w aspekcie dojrzałości rozumienia otoczenia społeczno-przyrodniczego; przede wszystkim należy podjąć działania korygujące braki w tym aspekcie rozwoju
21 <	wysoki	dziecko jest gotowe do podjęcia nauki w szkole w aspekcie dojrzałości rozumienia otoczenia społeczno-przyrodniczego

EDUKACJA MATEMATYCZNA:		I BADANIE			II BADANIE		
		Data:			Data:		
		nigdy 1	czasami 2	zawsze 3	nigdy 1	czasami 2	zawsze 3
1	Potrafi przeliczyć elementy w zbiorze, powiedzieć ile ich jest						
2	Potrafi dodawać i odejmować w zakresie 10						
3	Zna liczebniki porządkowe						
4	Rozpoznaje strony: lewa – prawa						
5	Wskazuje położenie przedmiotów w przestrzeni (np. w lewym górnym rogu)						
6	Potrafi grupować przedmioty według określonej cechy						
7	Zna stałe następstwo dni i nocy, dni tygodnia i właściwie się nimi posługuje						
8	Zna nazwy miesięcy						
9	Zna nazwy pór roku i właściwie je rozróżnia						
10	Potrafi porównać wielkość dwóch obiektów, dokonując pomiaru prostymi sposobami						
				SUMA:	SUMA:		

INTERPRETACJA

Suma punktów	Poziom gotowości szkolnej	Interpretacja jakościowa
< 10	niski	dziecko nie jest jeszcze gotowe do podjęcia nauki w szkole – jego poziom rozwoju zdolności matematycznych nie pozwala na sprostanie wyzwaniom, jakie niesie ze sobą pobyt i nauka w szkole
10 – 20	przeciętny	dziecko można uznać za gotowe do podjęcia nauki w szkole – jego poziom rozwoju zdolności matematycznych jest na poziomie przeciętnym; przede wszystkim należy podjąć działania korygujące braki w tym aspekcie rozwoju
21 <	wysoki	dziecko jest gotowe do podjęcia nauki w szkole w aspekcie rozwoju zdolności matematycznych

CZYTANIE I PISANIE:		I BADANIE			II BADANIE		
		Data:			Data:		
		nigdy 1	czasami 2	zawsze 3	nigdy 1	czasami 2	zawsze 3
1	Określa kierunki i miejsca na kartce papieru						
2	Potrafi wymienić kilka różnic w dwu pozornie podobnych do siebie przedmiotach lub obrazkach						
3	Potrafi wybrać takie same litery, wyrazy						
4	Potrafi posługiwać się przyborami do rysowania – zawsze tą samą ręką (prawą lub lewą)						
5	Potrafi, patrząc jednym okiem przez „lunetę” (zwinęta w rulon kartka A4), odnaleźć lampę na suficie						
6	Interesuje się czytaniem i pisaniem: rysuje znaki litero podobne, koloruje						
7	Słucha uważnie czytanej bajki, historyjki						
8	Układa zdania z podanych wyrazów						
9	Rozumie sens informacji podanych w formie symboli rysunkowych, np. symbol przejścia drogowego						
10	Wyodrębnia głoski w słowach o prostej budowie fonetycznej						
		SUMA:			SUMA:		

INTERPRETACJA

Suma punktów	Poziom gotowości szkolnej	Interpretacja jakościowa
< 10	niski	dziecko nie jest jeszcze gotowe do podjęcia nauki w szkole – jego poziom rozwoju zdolności czytania i pisania nie pozwala na sprostanie wyzwaniom, jakie niesie ze sobą pobyt i nauka w szkole
10 – 20	przeciętny	dziecko można uznać za gotowe do podjęcia nauki w szkole – jego poziom rozwoju zdolności czytania i pisania jest na poziomie przeciętnym; przede wszystkim należy podjąć działania korygujące braki w tym aspekcie rozwoju
21 <	wysoki	dziecko jest gotowe do podjęcia nauki w szkole w aspekcie rozwoju zdolności czytania i pisania

LOGICZNE MYŚLENIE I KREATYWNOŚĆ:		I BADANIE			II BADANIE		
		Data:			Data:		
		nigdy 1	czasami 2	zawsze 3	nigdy 1	czasami 2	zawsze 3
1	Chętnie podejmuje zabawy konstrukcyjne z wykorzystaniem różnych materiałów						
2	Zadaje pytania na temat tego, jak coś funkcjonuje (jak działa)						
3	Dopytuje się o zjawiska pogodowe, np. śnieg						
4	Chętnie gra w gry strategiczne						
5	Lubi zbierać różne przedmioty (kamyki, muszki) i tworzy z nich coś nowego						
6	Lubi się przebierać i odgrywać role						
7	Tworzy własne projekty laurek z różnych okazji						
8	Pewnie i chętnie używa logicznych sformułowań, np. <i>ponieważ, dlatego</i>						
9	Nudzi się przy typowo odtwórczych zajęciach w przedszkolu, np. gdy wszystkie dzieci muszą zrobić coś tak samo						
10	Wyodrębnia głoski w słowach o prostej budowie fonetycznej						
		SUMA:			SUMA:		

INTERPRETACJA

Suma punktów	Poziom gotowości szkolnej	Interpretacja jakościowa
< 10	niski	dziecko nie jest jeszcze gotowe do podjęcia nauki w szkole – jego poziom rozwoju logicznego myślenia i kreatywności nie pozwala na sprostanie wyzwaniom, jakie niesie ze sobą pobyt i nauka w szkole
10 – 20	przeciętny	dziecko można uznać za gotowe do podjęcia nauki w szkole – w rozwoju logicznego myślenia i kreatywności jest na poziomie przeciętnym; przede wszystkim należy podjąć działania korygujące braki w tym aspekcie rozwoju
21 <	wysoki	dziecko jest gotowe do podjęcia nauki w szkole w aspekcie rozwoju logicznego myślenia i kreatywności

LOGICZNE MYŚLENIE I KREATYWNOŚĆ:		I BADANIE			II BADANIE		
		Data:			Data:		
		nigdy 1	czasami 2	zawsze 3	nigdy 1	czasami 2	zawsze 3
1	Chętnie podejmuje zabawy konstrukcyjne z wykorzystaniem różnych materiałów						
2	Zadaje pytania na temat tego, jak coś funkcjonuje (jak działa)						
3	Dopytuje się o zjawiska pogodowe, np. śnieg						
4	Chętnie gra w gry strategiczne						
5	Lubi zbierać różne przedmioty (kamyczki, muszelki) i tworzy z nich coś nowego						
6	Lubi się przebierać i odgrywać role						
7	Tworzy własne projekty laurek z różnych okazji						
8	Pewnie i chętnie używa logicznych sformułowań, np. <i>ponieważ, dlatego</i>						
9	Nudzi się przy typowo odtwórczych zajęciach w przedszkolu, np. gdy wszystkie dzieci muszą zrobić coś tak samo						
10	Wyodrębnia głoski w słowach o prostej budowie fonetycznej						
		SUMA:			SUMA:		

INTERPRETACJA

Suma punktów	Poziom gotowości szkolnej	Interpretacja jakościowa
< 10	niski	dziecko nie jest jeszcze gotowe do podjęcia nauki w szkole – jego poziom rozwoju logicznego myślenia i kreatywności nie pozwala na sprostanie wyzwaniom, jakie niesie ze sobą pobyt i nauka w szkole
10 – 20	przeciętny	dziecko można uznać za gotowe do podjęcia nauki w szkole – w rozwoju logicznego myślenia i kreatywności jest na poziomie przeciętnym; przede wszystkim należy podjąć działania korygujące braki w tym aspekcie rozwoju
21 <	wysoki	dziecko jest gotowe do podjęcia nauki w szkole w aspekcie rozwoju logicznego myślenia i kreatywności

„Czego Jaś się nie nauczy, tego Jan nie będzie umiał” – stara prawda potwierdza, że im wcześniej zaczniemy uczyć dzieci przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii oraz zapoznawać z wszechobecną techniką, tym lepiej będą rozumiały otaczający je świat. Wykorzystujmy ich naturalną ciekawość, aktywność i chęć zabawy.

Wyznaczajmy zadania, chwalmy za osiągnięcia, uczmy przegrywania i wygrywania oraz samodzielności.

ARKUSZ OBSERWACJI DZIECKA

Elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii i techniki

Imię i nazwisko .....

Data urodzenia .....

Data badania .....

Elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii i techniki

Ocena: Tak (wie/zna), Nie (nie zna/nie wie)

Dziecko wie:

1. Gdzie i w jaki sposób można zrobić zakupy (sklep osiedlowy, bazar, hipermarket, Internet);
2. Czym płaci się za zakupy (pieniądze, karta płatnicza);
3. Zna walutę obowiązującą w Polsce;
4. Zna sposoby gromadzenia pieniędzy (skarbonka, konto w banku);
5. Wie, za co otrzymujemy pieniądze (za pracę, sprzedaż towarów);
6. Wie, co to jest cena;
7. Wie, na czym polega praca kasjera, sprzedawcy;
8. Zna reguły transakcji wymiennej kupno-sprzedaż;
9. Zna zalety oszczędzania;
10. Umie zaplanować zakupy;
11. Rozumie, że ilość pieniędzy jest ograniczona;
12. Zna przyczyny zanieczyszczenia wody;
13. Potrafi segregować śmieci według przydatności do utylizacji lub powtórnego wykorzystania;
14. Rozpoznaje opakowania przyjazne dla środowiska;
15. Zakręca wodę w kranie przy myciu zębów;
16. Wie, że używa się dwóch stron kartki do rysowania (mniej śmieci, ochrona drzew);
17. Potrafi obsługiwać telefon komórkowy, włączyć i wyłączyć telewizor;
18. Często zadaje pytania na temat tego, jak coś funkcjonuje;
19. Interesuje się zjawiskami fizycznymi, np.: dlaczego lampa świeci?
20. Wie, że nie może samodzielnie podłączać urządzeń do sieci elektryczne.

6

Opinia dydaktyka o programie

współfinansowanym ze środków Unii Europejskiej w ramach Poddziałania 3.3.4 Europejskiego Funduszu Społecznego, na podstawie umowy z Ośrodkiem Rozwoju Edukacji w Warszawie

Opinię opracowano na podstawie: Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników. (Dz. U. Nr 89 z 2009 r. poz. 730) oraz Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników z dnia 21 czerwca 2012 r. (Dz. U. z 2012 poz. 752).

Tytuł programu:	„Mamo, tato co wy na to?”
Autorzy programu:	Zespół ekspertów z kilku dziedzin bezpośrednio związanych z pracą w placówkach przedszkolnych i światem gospodarki oraz przedsiębiorczości.
Wydawnictwo:	Polskie Towarzystwo Ekonomiczne Zakład Szkolenia i Doradztwa Ekonomicznego Sp. z o.o. w Lublinie.
Program przeznaczony do realizacji:	z dziećmi w wieku przedszkolnym

Po dokonaniu analizy programu wychowania przedszkolnego „Mamo, tato co wy na to?” uważam, że jest to program innowacyjny i wartym wdrożenia do realizacji z dziećmi w wieku przedszkolnym.

Opiniowany program jest interesujący i nowatorski, spełnia wymagania określone w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. z późniejszymi zmianami w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników w zakresie:

- ✓ § 3.1 pkt. 1 - program jest zgodny z podstawą programową wychowania przedszkolnego określoną w Rozporządzeniu MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z dnia 15 stycznia 2009 r. Nr 4, poz. 17), stanowi opis sposobu realizacji wszystkich ustalonych w niej celów kształcenia, jak i zadań, obejmuje także propozycje uwzględniające treści rozszerzające podstawę programową
- ✓ § 3.1 pkt. 2 - program zawiera:
  - § 3.1 pkt. 2 lit. a - szczegółowe cele kształcenia i wychowania ujęte przez autorów we wszystkich obszarach sfer rozwojowych dziecka (emocjonalnej, społecznej, poznawczej i ruchowej)
  - § 3.1 pkt. 2 lit. b - treści programowe zgodne z podstawą programową wychowania przedszkolnego, obejmujące zarówno zagadnienia bliskie dzieciom, jak i te, które się

gają dalej, by w przypadku większych potrzeb i możliwości dzieci dać szansę nauczycielowi na rozwój zainteresowań i indywidualnych zdolności jego wychowanków (całość skoncentrowana jest wokół osi: poznanie - działanie - przygotowanie do życia)

- § 3.1 pkt. 2 lit. c - opis sposobów osiągnięcia założonych celów kształcenia i wychowania, z uwzględnieniem możliwości indywidualizacji pracy (w zależności od potrzeb i możliwości dzieci),
  - § 3.1 pkt. 2 lit. d – propozycje metod przeprowadzania analizy gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole (diagnoza przedszkolna) – materiał zawarty w podręczniku wraz z kartami do diagnozy dziecka
- ✓ § 3.1 pkt. 3 – opiniowany program jest poprawny pod względem merytorycznym, jak i dydaktycznym, a także uwzględnia współczesne koncepcje wychowania przedszkolnego;
  - ✓ przyjęta przez autorów koncepcja programu służy ukierunkowanemu wspomaganie rozwoju dzieci od adaptacji przedszkolnej poprzez umiejętność wchodzenia w interakcje społeczne do zbudowania gotowości szkolnej,
  - ✓ program jest dostosowany do potrzeb i możliwości rozwojowych dzieci przedszkolnych w zakresie celów i treści programowych, umożliwia nauczycielowi stosowanie zróżnicowanych metod i form pracy,
  - ✓ zaproponowane przez autorów ustrukturalizowane zajęcia zabawowe dają możliwość realizacji treści w ciekawy sposób, gwarantują osiągnięcie sukcesu na miarę możliwości dziecka i stymulowanie go do większego wysiłku i podejmowania nowych wyzwań, uczą współdziałania oraz pomagają w usamodzielnianiu się,
  - ✓ podstawowym założeniem programu „Mamo, tato co wy na to? jest kształcenie u dzieci umiejętności kluczowych, takich jak: inicjatywność i przedsiębiorczość, samodzielne dokonywanie wyborów, kompetencje społeczne i obywatelskie, w tym: podejmowanie decyzji, komunikatywność i radzenie sobie z wyzwaniami współczesnego świata.

Na uwagę zasługuje również propozycja autorów odnośnie bogatej i niekonwencjonalnej obudowy dydaktycznej do programu opartych na nowoczesnych technologiach informacyjno-komunikacyjnych, w szczególności: filmy edukacyjne dla poszczególnych grup wiekowych, słuchowiska na CD, piosenki, gry edukacyjne na komputer .

W oparciu o powyższe wnioski – kryteria oceny opiniuję program pozytywnie

Miejscowość Lublin, data 30.09.2012.

Adam Mazur
nauczyciel dyplomowany, konsultant

Pan Adam Mazur – nauczyciel dyplomowany przedmiotów ekonomicznych w szkołach wchodzących w skład Centrum Kształcenia Ustawicznego nr. 1 w Lublinie, trener, wykładowca na kursach związanych z ekonomią , przedsiębiorczością i informatyką. Koordynator Lokalnej Grupy Trenerów, organizator międzynarodowego seminarium naukowego Euromix II, wiceprezydent ds. Zasobów Ludzkich Komitetu Lokalnego AIESEC Lublin, egzaminator Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie w zawodzie technik ekonomista.

SCENARIUSZ ZAJĘĆ Z DZIEĆMI – 3-latki

Temat zajęć: „Cenna kropelka”

Cel	<p>CEL GŁÓWNY:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dzieci poznają znaczenie wody w życiu człowieka, zwierząt i roślin <p>CELE OPERACYJNE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dzieci potrafią nazywać i rozpoznawać różne odgłosy wody • dzieci wiedzą, w jaki sposób i gdzie w gospodarstwie domowym należy oszczędzać wodę • dzieci znają skutki braku wody, przez co nabywają przekonania o jej wielkiej roli w życiu • dzieci poprzez codzienne przebywanie w pobliżu symbolu wody, które samodzielnie nakleili nabywają trwałego przekonania o konieczności racjonalnego używania wody
Tematyka, sposób realizacji celu (opis metody, ćwiczenia itp.)	<p>PRZEBIEG ZAJĘĆ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Powitanie. Ćwiczenia słuchowe – dzieci słuchają różnych odgłosów wody i odgadują zagadki: <ul style="list-style-type: none"> • kapanie wody z kranu, • szum wodospadu itp. 2. Po wysłuchaniu odgłosów wody pacyнки Zosia i Staś zadają dzieciom pytania: <ul style="list-style-type: none"> • czy wiecie, do czego używamy wody, gdzie jest wykorzystywana? (do prania, picia, gotowania, podlewania, sprzątania...) • czy każdy z nas potrzebuje używać wody? • jakie właściwości ma woda? 3. Nauczyciel zapoznaje dzieci z symbolem wody (kropła). 4. Nauczyciel zadaje dzieciom pytanie: co się stanie, jeżeli zabraknie nam wody? Wskazanie na różne konsekwencje braku wody: brudne ubrania, duże pragnienie, uschnięte rośliny, niepozmywanie naczyń. 5. Dzieci oglądają film poświęcony oszczędzaniu wody – załącznik nr 1. 6. Dzieci słuchają wierszyków poświęconych oszczędzaniu wody – załącznik nr 2. 7. Na zakończenie zajęć dzieci otrzymują naklejkę – kroplę wody ze swoim imieniem – dzieci chodzą po przedszkolu i szukają miejsc, w których można zaoszczędzić wodę – każde dziecko przykleja swoją kropelkę, np. przy kranie z wodą, przy sedesie.
Metoda/Forma	<ul style="list-style-type: none"> • problemowa (rozmowa kierowana) • aktywizująca (samodzielne dochodzenie do rozwiązywania problemu, burza mózgów) • praktycznego działania • podająca (słuchowisko, odgłosy wody) • eksponująca (film o oszczędzaniu wody)
Zasoby, pomoce dydaktyczne	<ul style="list-style-type: none"> • płyta z odgłosami wody • film dydaktyczny – załącznik nr 1 • naklejki – krople wody z imieniem każdego dziecka • załącznik nr 2
Czas	15 minut + 9 minut filmu dydaktycznego

Załącznik nr 1 – film edukacyjny poświęcony oszczędzaniu wody

Załącznik nr 2 – wiersz

„Kiedy ząbki umyć chcesz
To kubeczek w rączkę bierz
Nalej wody do kubeczka
NIE POTRZEBNA CAŁA RZECZKA!!”

„Kropła kapie: kapu, kap
Szybko kropkę w kubek złap
Kiedy kropli będzie dużo
Podlej kwiatki na podwórzu
I w donicach i w ogrodzie
Wszystko żyje dzięki wodzie!”

SCENARIUSZ ZAJĘĆ Z DZIEĆMI – 3-latki

Temat zajęć: „Co robimy ze śmieciami?”

Cel	<p>CEL GŁÓWNY:</p> <ul style="list-style-type: none"> zachęcenie dzieci do segregacji śmieci <p>CELE OPERACYJNE:</p> <ul style="list-style-type: none"> dzieci poznają kształty i kolory pojemników do segregacji dzieci rozwijają umiejętność segregowania i klasyfikowania przedmiotów – szkło, papier, plastik dzieci widzą korzyści płynące z segregacji odpadów
Tematyka, sposób realizacji celu (opis metody, ćwiczenia itp.)	<p>PRZEBIEG ZAJĘĆ:</p> <ol style="list-style-type: none"> Powitanie. Zabawa orientacyjno-porządkowa (np. sufit–podłoga). Wprowadzenie do tematu – opowiadanie o Zosi i Stasiu – załącznik nr 1 Nauczyciel ustawia na środku sali pojemnik, w którym znajdują się plastikowe i szklane butelki i papierowe przedmioty. Nauczyciel przedstawia dzieciom pacynki: Zosię i Stasia. Za pomocą pacynek nauczyciel wyjmuje z pojemnika przedmioty i podaje dzieciom. Dzieci obserwują przedmioty. Nauczyciel zadaje dzieciom pytania: <ul style="list-style-type: none"> jaki to jest przedmiot? jak myślisz, do czego służył? Nauczyciel przy pomocy pacynek demonstruje różne właściwości obserwowanych przedmiotów – dzieci dotykają, stukają w przedmioty, wachają, próbują je zgnieść. Nauczyciel prosi o dobrane się w grupy dzieci, które otrzymały podobne przedmioty i podeszcie do koszy z odpowiednimi oznakowaniami: <ul style="list-style-type: none"> kosz niebieski – papier, kosz zielony – szkło, kosz żółty – plastik. <p>Pacynki obserwują pracę dzieci i wyrażają swoją radość z odpowiedniej segregacji przedmiotów.</p> Pacynki segregują śmieci – celowo popełnią błędy – dzieci poprawiają błędy pacynek. Dzieci słuchają wiersza – załącznik nr 2
Metoda/ Forma	<ul style="list-style-type: none"> problemowa (rozmowa kierowana) aktywizująca (samodzielne dochodzenie do rozwiązywania problemu) praktycznego działania podająca (słuchanie opowiadania, wiersza)
Zasoby, pomoce dydaktyczne	<ul style="list-style-type: none"> pacynki (Zosia i Staś) pojemnik ze śmieciami (odpady papierowe, plastikowe, szklane) kartonowe pojemniki do segregacji śmieci odpowiednio oznakowane opowiadanie – załącznik nr 1 wiersz – załącznik nr 2 <p>Uzupełnieniem zajęć może być film edukacyjny oraz gra komputerowa poświęcona segregacji śmieci.</p>
Czas	15 minut

Załącznik nr 1

Pewnego słonecznego ranka Zosia wybrała się na spacer ze Stasiem. Gdy szli przez park zauważyli grupę niegrzecznych dzieci. Biegały, krzyczały, a co najgorsze, śmieciły – wyrzucały papierki po cukierkach! Zosia nie wiedziała, jakie skutki może mieć zaśmiecanie środowiska, dlatego zapytała:

- Stasiu, co się stanie z tymi śmieciami?

Staś ze smutkiem odparł:

- Zosiu, te śmieci niestety same nie znikną.

- W takim razie co powinniśmy z nimi zrobić? – zapytała Zosia.

NAUCZYCIEL PYTA: JAK MYŚLICIE, CO POWINNA ZROBIĆ ZOSIA?

Załącznik 2

„Gdy na spacer idą dzieci
To słoneczko jasno świeci
Wszyscy cieszą się z pogody
I Ruszają w wir przygody
W piaskownicy babki lepią
Foremkami wzory klepią
Wnet słoneczko minę smuci
Bo Tadeusz papierek wrzucił
Zosia wie już, że to śmieci
I do kosza szybko leci
Dzieci klaszczą, gratulują
A słoneczko znów dobrze się czuje”

SCENARIUSZ ZAJĘĆ Z DZIEĆMI – 3-latki

Temat zajęć: „Są różne rodzaje sklepów”

Cel	<p>CEL GŁÓWNY:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dzieci poznają różne rodzaje sklepów na przykładzie sklepu spożywczego, z odzieżą i z zabawkami <p>CELE OPERACYJNE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dzieci nazywają i klasyfikują produkty • dzieci znają i używają nazw branż sklepów • dzieci nazywają produkty i potrafią określić, gdzie można nabyć dany produkt • dzieci potrafią dopasować produkty do branży
Tematyka, sposób realizacji celu (opis metody, ćwiczenia itp.)	<p>PRZEBIEG ZAJĘĆ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Powitanie. Zabawa orientacyjno-porządkowa (np. pająk i muchy). 2. Nauczyciel wyjmuje z koszyka zakupowego różne produkty, opakowania. Dzieci nazywają poszczególne produkty i próbują przyporządkować je do określonego sklepu. 3. Nauczyciel rozmawia z dziećmi na temat rodzajów sklepów oraz produktów, jakie można w nich kupić. Nazywanie sklepów np. spożywczy, piekarnia, hipermarket, obuwniczy, kiosk, sklep z zabawkami itp. Odwoływanie się do doświadczeń dzieci, kiedy były z rodzicami na zakupach – co i gdzie kupowały? 4. Zabawa dydaktyczna – dzieci stoją w kręgu. Nauczyciel rzucając piłkę do wybranego dziecka mówi: „Dziś w przedszkolu wesoło w sklep się bawimy, różne produkty poznajemy, a ... (pada nazwa produktu, np. chleb) gdzie kupujemy? ... (nazwa sklepu, rodzaj) 5. Zgadywanki Nauczyciel czyta wierszyki dotyczące różnych produktów, np.: Jest dziurawy, lecz tych dziurek nigdy nie łątamy. My kroimy go w plasterki i z chlebem zjadamy. (ser) 6. Domino – dzieci otrzymują po dwa paski (na każdym pasku po dwa rysunki – obrazki przedstawiają buty, zabawkę i produkt spożywczy – załącznik nr 1) – cała grupa układa domino.
Metoda/ Forma	<ul style="list-style-type: none"> • problemowa (rozmowa kierowana) • aktywizująca (zabawa ruchowa, zgadywanki, gra dydaktyczna „domino”) • podająca (słuchanie wierszy)
Zasoby, pomoce dydaktyczne	<ul style="list-style-type: none"> • opakowania i produkty spożywcze • domino – dla każdego dziecka dwa elementy domina
Czas	15 minut

Załącznik nr 1 – Domino obrazkowe

SCENARIUSZ ZAJĘĆ Z DZIEĆMI – 4-latki

Temat zajęć: „Handel”

Cel	<p>CEL GŁÓWNY:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dzieci rozumieją pojęcia: <i>handel, załadunek, wyładunek, towar, dostawa, pieniądze, zapłata</i> <p>CELE OPERACYJNE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dzieci rozumieją różnicę pomiędzy wymianą, a handlem • dzieci doskonalą umiejętność pracy w grupie • dzieci potrafią się właściwie zachować podczas projekcji filmu • dzieci stosują się do poleceń nauczyciela • dzieci potrafią odpowiedzieć na pytania dotyczące obejrzanego filmu • dzieci potrafią właściwie zachować się w kontaktach interpersonalnych • dzieci przestrzegają zasad bezpieczeństwa podczas gier i zabaw • dzieci rozwijają umiejętności organizacyjne i potrafią określić, gdzie można nabyć dany produkt • dzieci potrafią dopasować produkty do branży
Tematyka, sposób realizacji celu (opis metody, ćwiczenia itp.)	<p>PRZEBIEG ZAJĘĆ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nauczyciel zaprasza dzieci, żeby usiadły w kąciku telewizyjnym i przedstawia temat zajęć. 2. Dzieci odpowiadają na pytania nauczyciela: <ul style="list-style-type: none"> • co to jest wymiana? • co to jest handel? • po co się handluje? • czym można handlować? 3. Dzieci oglądają II akt filmu pt. „Handel”. 4. Podsumowanie filmu: która sytuacja w filmie była wymianą, a która handlem? 5. Zabawa orientacyjno-porządkowa „Dostawa towaru”. 6. Dzieci ustawiają się w pociąg – każde z nich jest oddzielnym wagonikiem. W rytm muzyki pociąg wyjeżdża ze stacji do magazynu zabawek. Na hasło ZAŁADUNEK, każde dziecko pobiera towar (1 dowolną zabawkę). Wracają na swoje miejsca. Pociąg rusza dalej, kierując się do sklepu z zabawkami. Na miejscu każde dziecko wyładowuje swój towar oddając go nauczycielowi. Otrzymuje zapłatę w postaci 5 żetonów symbolizujących pieniądze. Nauczyciel ustawia zabawki na sklepowych półkach. <p>UWAGA!!! Kolejna część scenariusza będzie realizowana w III części dnia.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nauczyciel zaprasza dzieci, żeby usiadły w kąciku telewizyjnym i przedstawia temat zajęć. 2. Dzieci oglądają III akt filmu pt. „Handel”. 3. Prowadzący rozmawia z dziećmi na temat handlu: <ul style="list-style-type: none"> • do czego służą pieniądze? • jaka jest różnica pomiędzy wymianą, a handlem? 4. Zabawa tematyczna SKLEP. 5. Dzieci robią zakupy (wcześniej dostarczone zabawki) w kąciku sklepowym, płacąc żetonami.
Metoda/ Forma	<ul style="list-style-type: none"> • podająca (film) • problemowa (rozmowa kierowana) • aktywizująca (odwołanie się do doświadczeń dzieci, burza mózgów) • praktycznego działania
Zasoby, pomoce dydaktyczne	<ul style="list-style-type: none"> • film dydaktyczny • zabawki • żetony • pliki muzyczne
Czas	20 minut

SCENARIUSZ ZAJĘĆ Z DZIEĆMI – 4-latki

Temat zajęć: „Wymiana”

Cel	<p>CEL GŁÓWNY:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dzieci rozumieją pojęcie <i>wymiana</i> <p>CELE OPERACYJNE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dzieci doskonala umiejętność pracy w grupie • dzieci potrafią się właściwie zachować podczas projekcji filmu • dzieci stosują się do poleceń nauczyciela; • dzieci potrafią odpowiedzieć na pytania dotyczące obejrzanego filmu • dzieci potrafią właściwie zachować się w kontaktach interpersonalnych • dzieci przestrzegają zasad bezpieczeństwa podczas gier i zabaw • dzieci dbają o estetykę wykonywanej pracy • dzieci rozwijają sprawność manualną ręki
Tematyka, sposób realizacji celu (opis metody, ćwiczenia itp.)	<p>PRZEBIEG ZAJĘĆ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nauczyciel zaprasza dzieci, żeby usiadły w kąciaku telewizyjnym i przedstawia temat zajęć. 2. Dzieci oglądają I akt filmu pt. „Handel”. 3. Dzieci uczestniczą w rozmowie na temat obejrzanego filmu – udzielają odpowiedzi na postawione przez nauczyciela pytania: <ul style="list-style-type: none"> • kto jest bohaterem filmu? • czym bawiła się Zosia? • co miał Staś? • Zosia chciała zjeść jabłko – co zrobiła żeby je dostać? • co zaproponował Tadzio swojej koleżance? • co to jest wymiana? 4. Zabawa orientacyjno-porządkowa. Nauczyciel dzieli dzieci na 2 równe grupy. Jedna z grup dostaje rekwizyty symbolizujące jabłka (piłeczki), druga – woreczki (misie). Dzieci, poruszając się w rytm muzyki, starają się dobrać w pary tak, aby połączyć się miś z jabłkiem. Na przerwę w muzyce i hasło WYMIANA, przedszkolaki przekazują sobie przedmioty. Zabawę można powtórzyć 2-3-krotnie. 5. Dzieci siadają do stolików. Nauczyciel rozdaje szablony jabłek do pokolorowania /Karta pracy/. 6. Przy każdym stoliku połowa dzieci otrzymuje kredki czerwone, a druga połowa zielone. Dzieci kolorują jabłko wymieniając się kredkami.
Metoda/ Forma	<ul style="list-style-type: none"> • podająca (film) • problemowa (rozmowa kierowana) • aktywizująca (odwołanie się do doświadczeń dzieci, burza mózgów) • praktycznego działania
Zasoby, pomoce dydaktyczne	<ul style="list-style-type: none"> • film dydaktyczny • piłeczki, woreczki gimnastyczne lub inne rekwizyty • szablony • kredki • pliki muzyczne
Czas	20 minut

SCENARIUSZ ZAJĘĆ Z DZIEĆMI - 4-latki

Temat zajęć: „Praca”

Cel	<p>CEL GŁÓWNY:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dzieci rozumieją pojęcia: <i>praca, zawód, pieniądze, zapłata, narzędzia, zakład pracy, fabryka</i> <p>CELE OPERACYJNE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dzieci doskonalą umiejętność pracy w grupie • dzieci potrafią właściwie zachować się podczas projekcji filmu • dzieci stosują się do poleceń nauczyciela • dzieci potrafią odpowiedzieć na pytania dotyczące obejrzanego filmu • dzieci potrafią właściwie zachować się w kontaktach interpersonalnych • dzieci przestrzegają zasad bezpieczeństwa podczas gier i zabaw • dzieci rozwijają umiejętności organizacyjne • dzieci czują się bezpiecznie w grupie • dzieci odgrywają scenki • dzieci wcielają się w rolę
Tematyka, sposób realizacji celu (opis metody, ćwiczenia itp.)	<p>PRZEBIEG ZAJĘĆ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nauczyciel zaprasza dzieci, żeby usiadły w kąciku telewizyjnym i przedstawia temat zajęć. 2. Dzieci oglądają film pt. „Praca”. 3. Dzieci uczestniczą w rozmowie na temat obejrzanego filmu – udzielają odpowiedzi na postawione przez nauczyciela pytania: <ul style="list-style-type: none"> • kto zapamiętał i powie, co to jest praca i po co się pracuje? • jaką pracę wykonali dorośli w filmie? • jaką pracę wykonały dzieci w filmie? • kim chcesz być w przyszłości? 4. Zabawa integracyjna z elementami dramy pt. „MYJNIA SAMOCHODOWA”. 5. Dzieci ustawiają się w dwóch szeregach twarzami do siebie. Nauczyciel przydziela funkcje poszczególnym dzieciom: <ul style="list-style-type: none"> • szczotki do kół, • szczotki do karoserii, • szczotki do dachu, • szczotki do szyb. 6. Pierwsza dwójka wchodzi na taśmę myjni samochodowej i przechodzi przez poszczególne stanowiska. Po skończonym cyklu ustawiają się na końcu szeregów, a do tunelu myjni wchodzi następna para. Nauczyciel może zmienić przydzielone funkcje.
Metoda/ Forma	<ul style="list-style-type: none"> • podająca (film) • problemowa (rozmowa kierowana) • aktywizująca (odwołanie się do doświadczeń dzieci, burza mózgów) • praktycznego działania
Zasoby, pomoce dydaktyczne	<ul style="list-style-type: none"> • film dydaktyczny • zabawki • żetony • pliki muzyczne
Czas	20 minut

SCENARIUSZ ZAJĘĆ Z DZIEĆMI – 5-latki

Temat zajęć: „Pieniądze”

Cel	<p>CEL GŁÓWNY:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dzieci wzbogacają słownik czynny: <i>karta płatnicza, przelew internetowy, nominał, bilon, banknot</i> • dzieci doskonalą umiejętności liczenia i przeliczania w zakresie dostępnym dziecku • dzieci kształtują umiejętności i postawy społeczne <p>CELE OPERACYJNE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dzieci znają i prawidłowo posługują się poznanymi pojęciami • dzieci wiedzą, jak zachować się w sklepie • dzieci przyjmują na siebie różne role społeczne w zabawie • dzieci rozróżniają i nazywają różne środki płatnicze • dzieci liczą w zakresie dostępnym dla siebie • dzieci posługują się pojęciami określającymi położenie przedmiotów w przestrzeni
Tematyka, sposób realizacji celu (opis metody, ćwiczenia itp.)	<p>PRZEBIEG ZAJĘĆ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Powitanie – zabawa integracyjna „Wszyscy są , witam was” 2. Nauczyciel zaprasza dzieci do obejrzenia I cz. filmu o pieniądzach. Rozmowa kierowana na temat filmu: <ul style="list-style-type: none"> • skąd Wasi rodzice biorą pieniądze? • jak inaczej można zapłacić za zakupy? 3. Dzieci oglądają c.d. filmu. 4. Pokaz środków płatniczych (monety, banknoty, karty płatnicze, przelew internetowy). 5. Zabawa ruchowa: Znajdź swoją parę (łączenie żetonów o tych samych nominałach: dzieci losują żetony z nominałami monet – 1, 2 i 5 zł, biegają przy akompaniamencie muzyki. Na pauzę w muzyce i zaprezentowany przez nauczyciela wzór monety, dzieci łączą się w pary – zabawę powtarza się kilkakrotnie). 6. Zabawa matematyczna z elementami przedsiębiorczości – zabawa w sklep (nauczyciel zwraca uwagę na przestrzeganie ustalonych reguł zabawy: przestrzeganie zwrotów grzecznościowych, robienie zakupów wg. listy zakupów, prawidłowe liczenie i przeliczanie w zakresie 10.
Metoda/ Forma	<ul style="list-style-type: none"> • podająca (film, pokaz) • problemowa (rozmowa kierowana) • aktywizująca (zabawa ruchowa) • praktycznego działania
Zasoby, pomoce dydaktyczne	<ul style="list-style-type: none"> • film • kącik sklepowy z wyposażeniem • monety i banknoty • karty płatnicze, komputer • płyta z piosenką • żetony z nominałami do zabawy ruchowej
Czas	30 minut

SCENARIUSZ ZAJĘĆ Z DZIEĆMI – 5-latki

Temat zajęć: „Oszczędzanie pieniędzy”

Cel	<p>CEL GŁÓWNY:</p> <ul style="list-style-type: none"> dzieci poznają różne formy oszczędzania i rozumieją korzyści płynące z lokowania oszczędności w bankach <p>CELE OPERACYJNE:</p> <ul style="list-style-type: none"> dzieci poznają i prawidłowo posługują się pojęciami: <i>lokata, oszczędzanie, planowanie wydatków</i> dzieci poznają funkcje banku – wiedzą, że lokowanie pieniędzy przynosi zysk dzieci podejmują próby racjonalnego wydatkowania swoich pieniędzy dzieci porównują pojęcia <i>więcej – mniej, tyle samo</i>
Tematyka, sposób realizacji celu (opis metody, ćwiczenia itp.)	<p>PRZEBIEG ZAJĘĆ:</p> <ol style="list-style-type: none"> Zabawa integracyjna pt. „Witam wszystkie dzieci, które...”, np. <ul style="list-style-type: none"> mają monety 1 zł, mają monety 2 zł, mają monety 5 zł, robią zakupy z rodzicami. Rozmowa z dziećmi dotycząca oszczędzania – celów oszczędzania pieniędzy, sposobów oszczędzania (skarbonka, książeczka oszczędnościowa, „skarpeta”, lokata w banku), czasu oszczędzania: <ul style="list-style-type: none"> co to znaczy oszczędzać? co można oszczędzać? jak można oszczędzać pieniądze? Nauczyciel zaprasza dzieci do obejrzenia filmu („Planowanie wydatków i oszczędzanie”, film nr 2 dla dzieci 5-letnich). Swobodne wypowiedzi dzieci na temat ich doświadczeń związanych z oszczędzaniem i planowaniem wydatków: <ul style="list-style-type: none"> dłaczego nie można wydać od razu wszystkich posiadanych pieniędzy? jak planować wydatki? (lista wydatków). <p>Uwaga! Nauczyciel zwraca uwagę na hierarchię wartości wydatków w zaspokajaniu potrzeb.</p> <ol style="list-style-type: none"> Zabawa tematyczna w bank (dzieci deponują określoną ilość pieniędzy (żetony) i dostają po upływie określonego czasu powiększoną ilość pieniędzy (żetony)
Metoda/ Forma	<ul style="list-style-type: none"> podająca (film) problemowa (rozmowa kierowana) aktywizująca (zabawa ruchowa) praktycznego działania (zabawa tematyczna w bank)
Zasoby, pomoce dydaktyczne	<ul style="list-style-type: none"> film kącik bankowy z wyposażeniem książeczka SKO formularz z rachunkiem bankowym płyta CD z piosenką komputer
Czas	30 minut

SCENARIUSZ ZAJĘĆ Z DZIEĆMI – 5-latki

Temat zajęć: „Recykling w przedszkolu”

Cel	<p>CEL GŁÓWNY:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dzieci kształtują w sobie postawę proekologiczną <p>CELE OPERACYJNE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dzieci znają i prawidłowo posługują się poznanymi pojęciami • dzieci potrafią dokonać wyboru techniki, jaką wykonają zaprojektowaną przez siebie pracę • dzieci potrafią współpracować w zabawie i w wykonywaniu zadania • dzieci dbają o bezpieczeństwo • dzieci prawidłowo posługują się wybranymi narzędziami
Tematyka, sposób realizacji celu (opis metody, ćwiczenia itp.)	<p>PRZEBIEG ZAJĘĆ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zabawa przy piosence „Duszki leśne” – improwizacja ruchowa 2. Nauczyciel zaprasza dzieci do obejrzenia zgromadzonych w pudełkach przedmiotów (śmieci – butelki plastikowe, pudełka, opakowania, resztki tkanin, włóczek, kapsle, guziki, kolorowe folie itp.) 3. Rozmowa z dziećmi na temat zgromadzonych przedmiotów – dojście do wniosku, że są to śmieci, rzeczy już niepotrzebne. 4. Nauczyciel wyjaśnia dzieciom pojęcia: <i>recykling, odpad, surowiec wtórny</i>, zachęca dzieci do wypowiedzi na temat możliwości powtórnego wykorzystania różnych rzeczy: <ul style="list-style-type: none"> • jakie rzeczy można wykorzystać powtórnie? (papier, złom, ścieki, baterie, nakrętki, tonery...)? • gdzie one trafiają? (fabryki, oczyszczalnie...)? • do czego mogą się jeszcze przydać, np. nam? (do zabawy, jeżeli sami sobie zrobimy zabawki) Dzieci dochodzą do wniosku, że jest to jedna z form oszczędzania. 5. Nauczyciel zaprasza dzieci do stolików, gdzie znajdują się przygotowane rzeczy do pracy. Dzieci realizują swoje pomysły indywidualnie lub w zespołach. 6. Wypowiedzi dzieci nt. wykonanych prac, zabawa wytworami.
Metoda/ Forma	<ul style="list-style-type: none"> • podająca (pokaz) • problemowa (rozmowa kierowana) • aktywizująca (improwizacja ruchowa) • praktycznego działania
Zasoby, pomoce dydaktyczne	<ul style="list-style-type: none"> • materiały wtórnego wykorzystania • nożyczki • taśma • klej • płyta z piosenką • dziurkacz • zszywacz • flamastry • sznurek
Czas	30 minut

1. Arndt M., *Przyroda przeżywana i obserwowana z dziećmi przedszkolnymi*, WSiP, Warszawa 1993
2. Belbin M.: *Twoja rola w zespole*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2003
3. Biernacka M., Korba J., Smutek Z., *Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego liceum profilowanego i technikum*, Wydawnictwo Pedagogiczne OPERON Sp. z o.o, 2008
4. Carper J., *Żywność – twój cudowny lek*, Hannah Publishing Ltd, London 1995
5. Dasiewicz-Tobiasz A. Kępska A., *Rytmika w klasach I-III*, WSiP, Warszawa 1985
6. Demelowa G., *Minimum logopedyczne nauczyciela przedszkola*, WSiP, Warszawa 1994
7. Dolya G. *Klucz do uczenia się. Technologia rozwoju dziecka*, wyd.,
8. Emiluta-Rozya E., *Wspomaganie rozwoju mowy dziecka w wieku przedszkolnym*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa, 2006
9. Frances L. Ilg Louise Bates Ames Sidney M. Baker, *Rozwój psychiczny dziecka od 0 do 10 lat. Poradnik dla rodziców, psychologów i lekarzy*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005
10. Frątczakowie E. i J., *Ochrona i kształtowanie środowiska w edukacji dzieci przedszkolnych*, Liga Ochrony Przyrody, Warszawa 1987
11. Gałczyńska T. (red.), *Ten piękny tajemniczy świat. Edukacja ekologiczna w przedszkolu*, Centrum Informacji o Środowisku UNEP/GRID, Warszawa 1997
12. Garbacik K., Żmiejko M., *Czas na przedsiębiorczość [w:] podręcznik Podstawy przedsiębiorczości*, Wydawnictwo Szkolne PWN, 2008
13. Garbacik K., Żmiejko M., *Przedsiębiorczość na czasie – podręcznik do szkoły ponadgimnazjalnej*, Wydawnictwo Szkolne PWN, 2012
14. Gardner H., Kornhaber M. L., Wake W. K., *Inteligencje wielorakie – perspektywy*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2001
15. Głowaciński Z. (red.), *Polska czerwona księga zwierząt*, PWRiL, Warszawa 1992
16. Goleman D., *Inteligencja emocjonalna w praktyce*, Media Rodzina, Poznań 1999
17. Gontarek B., Kolbusz A., Stachańska K., Kosidło A., *Zaplanuj swoją przyszłość. Poradnik dla uczestników szkoleń z zakresu edukacji finansowej*, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa 2009
18. Goszczyńska M., Górnik-Durose M., *Psychologiczne uwarunkowania zachowań ekonomicznych Przedsiębiorczość – Pieniądże – Konsumpcja*, Difin, 2010,
19. Grafczyńska J. Dąbrowska M., *Rytmika*, CPARA, Warszawa 1963
20. Gregorczyk S., Romanowska M., Sopińska A., Wachowiak P., *Przedsiębiorczość bez tajemnic. Kształcenie w zakresie podstawowym: Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego*,

- liceum profilowanego i technikum (z płytą CD-ROM – KARIERA)*, Wydawnictwo WSiP Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 2003
21. Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Dziecięca matematyka*, Wyd. WSiP, Warszawa 1997
  22. Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Wspomaganie rozwoju umysłowego czterolatków i pięciolatków*, Wyd. WSiP, Warszawa 1997
  23. Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *Wspomaganie rozwoju umysłowego trzylatków i dzieci starszych wolniej rozwijających się*, Wyd. WSiP, Warszawa, 2004
  24. Guz S., *Edukacja przedszkolna na przełomie tysiącleci*, Wydawnictwo WSP TWP, Warszawa 2001; Hurlock E. B., *Rozwój dziecka*, PWN, Warszawa, 1985
  25. James P., Thorpe N., *Dawne wynalazki*, Świat Książki, Warszawa 1997
  26. Jastrzębowska G., *Podstawy teorii i diagnozy logopedycznej*, Opole 1998
  27. Kaczmarek L., *Nasze dziecko uczy się mowy*, Wyd. Lubelskie, Lublin 1997
  28. Kielar-Turska M., *Jak pomagać dziecku w poznawaniu świata*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1992
  29. Kik I., *Ćwiczenia taneczne*, CPARA, Warszawa 1968
  30. Korba J., Smutek Z., *Podstawy przedsiębiorczości. Podręcznik dla szkół ponadgimnazjalnych*, Wydawnictwo Pedagogiczne OPERON Sp. z o.o., 2012
  31. Koziński J., *Zagadnienia psychologii myślenia*, Warszawa 1966
  32. Kozłowski S., *Gospodarka a środowisko przyrodnicze*, PWN, Warszawa 1991
  33. Krauze –Sikorska H., *Edukacja przez sztukę. O edukacyjnych wartościach artystycznej twórczości dziecka*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2006
  34. Krzyszczak P., *Podstawy przedsiębiorczości. Podręcznik dla szkół ponadgimnazjalnych*, Wydawnictwo Pedagogiczne OPERON Sp. z o.o. , 2012
  35. Kupisiewicz M., *Edukacja ekonomiczna dzieci. Z badań nad rozumieniem wartości pieniądza i obliczeniami pieniężnymi*, Wyd. Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2004
  36. Kwiatowska M. (red.), *Podstawy pedagogiki przedszkolnej*, WSiP, Warszawa 1985
  37. Lewicka J., *100 technik plastycznych*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1973
  38. Łastowski K., Rafiński M., *Idee ekologii w świadomości społecznej*, Poznański Oddział Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, Poznań – Daszewice 1992
  39. McKenzie R., *Kiedy pozwolić? Kiedy zabronić?*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003
  40. Majewski B., Tomaszewski A., *ABC Przedsiębiorczości*, WSiP, 2010
  41. Makiela Z., Rachwał T., *Krok w przedsiębiorczość. Podręcznik do podstaw przedsiębiorczości dla szkół ponadgimnazjalnych. Zakres podstawowy + CD*, Wydawnictwo: NOWA ERA, 2012
  42. Mikina A., Sienna M., *Przedsiębiorczość Podręcznik dla szkół zasadniczych (z płytą CD-ROM - KARIERA)*, Wydawnictwo WSiP, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 2006
  43. Mystkowska H., *Rozwijamy mowę i myślenie dziecka w wieku przedszkolnym*. Wyd. 3., WSiP, Warszawa, 1991

44. Okoń W., *Szkoła współczesna. Przemiany i tendencje rozwojowe*, WSiP, Warszawa 1987
45. Piecuch T., *Przedsiębiorczość Podstawy teoretyczne*, Wyd. C.H. Beck, 2010
46. Pietkiewicz M., *O potrzebie wychowania przez sztukę*, WSiP, Warszawa 1978
47. Pietraszewski M., Strzelecka K., *Jak być przedsiębiorczym – podręcznik*, Wyd. EMPiK, 2012
48. Podstawa programowa wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego. Tom 1. Załącznik do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół z komentarzem.
49. Popek S., *Analiza psychologiczna twórczości plastycznej dzieci i młodzieży*, WSiP, Warszawa 1985
50. Popek S., *Twórczość dziecięca jako proces*, WSiP, Warszawa 1989
51. Porczewska T., *Edukacja ekologiczna w przedszkolu. Wybrane Zagadnienia*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009
52. Prymus R., *Inscenizacje pełne radości*, Wyd. JUKA, Łódź 1995
53. Rurański J., *Dlaczego sól jest słona, czyli odpowiedzi na głupie pytania*, Wyd. Jar, Warszawa 1992
54. Sachajska E., *Uczymy poprawnej wymowy*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1981
55. Smoczyńska-Nachtman U., *Zabawy i ćwiczenia przy muzyce*, COMUK, Warszawa 1978
56. Sołtys-Chmielowicz A., *Wymowa dzieci przedszkolnych*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1998
57. Stec S., *Żywioty ziemi. Spotkania dzieci z naturą*, Ośrodek Edukacji Ekologicznej EKO-OKO, Warszawa 1994
58. Styczek J., *Logopedia*, PWN, Warszawa 1979
59. Suerken K. and TOC for Education, *Narzędzia Krytycznego Myślenia TOC, Revised* 2009
60. Szuman S., *O sztuce wychowania estetycznego*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1962
61. Trawińska H., *Zabawy rozwijające dla małych dzieci*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1988
62. Van Cleave J., *Astronomia dla każdego dziecka. 101 ciekawych doświadczeń*, WSiP, Warszawa 1994
63. Warner P., *Baw się i ucz, przedszkolaku*, Wydawnictwo K. E. Liber, Warszawa 2006
64. Wieman M., *Tańce i zabawy ze śpiewem*, PZWS, Warszawa 1961
65. Wilkes A., *Moja pierwsza książka – odkrycia. Jak zostać badaczem niezwykłych zjawisk* (tytuł oryginału *My First Science Book*), Polska Oficyna Wydawnicza „BGW”, Warszawa 1991
66. Wragg E. C., *Trzy wymiary programu.* – tłum. K. Kruszewski, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999

67. Wróbel T., *Współczesne tendencje w nauczaniu początkowym*, PWN, Warszawa 1981
68. Wygotski L. S., *Zabawa i jej rola w rozwoju psychicznym dziecka* [w:] *Wybrane prace psychologiczne II. Dzieciństwo i dorastanie*, red. A. Brzezińska, M. Marchow, Zysk i S-ka, Poznań 2002
69. Zajda C. K., Lipina S., *Wychowanie techniczne w przedszkolu*, WSiP, Warszawa 1984
70. *Po prostu przedsiębiorczość. Podręcznik do liceum i technikum Zakres podstawowy*, z serii: *Po prostu*, praca zbiorowa, WSiP, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 2012

PUBLIKACJE INTERNETOWE

1. www.akademiaparp.org.pl
2. www.eduinfo.pl/art/jak-uczyc-o-przedsiębiorczosci-w-przedszkolu/5279/38
3. www.gospodarka.gazeta.pl/firma/1,31560,7372858,Jak_wychowac_przedsiębiorcze_dziecko_.html
4. www.nbportal.pl/pl/np
5. www.nbportal.pl/pl/np/animacje/filmy_animowane/rynki/przedsiębiorczosc
6. www.pou.pl
7. www.psdm.pl
8. www.testy.eduskrypt.pl/przedsiębiorczosc_przedszkole-t_trudnosc-43x1.html
9. www.wroclaw.pl/przedsiębiorczy_przedszkolak_3.dhtml

9 Załączniki: Karty pracy do diagnozy gotowości szkolnej

Mamo, tato co Wy na to?

Mamo, tato co Wy na to?

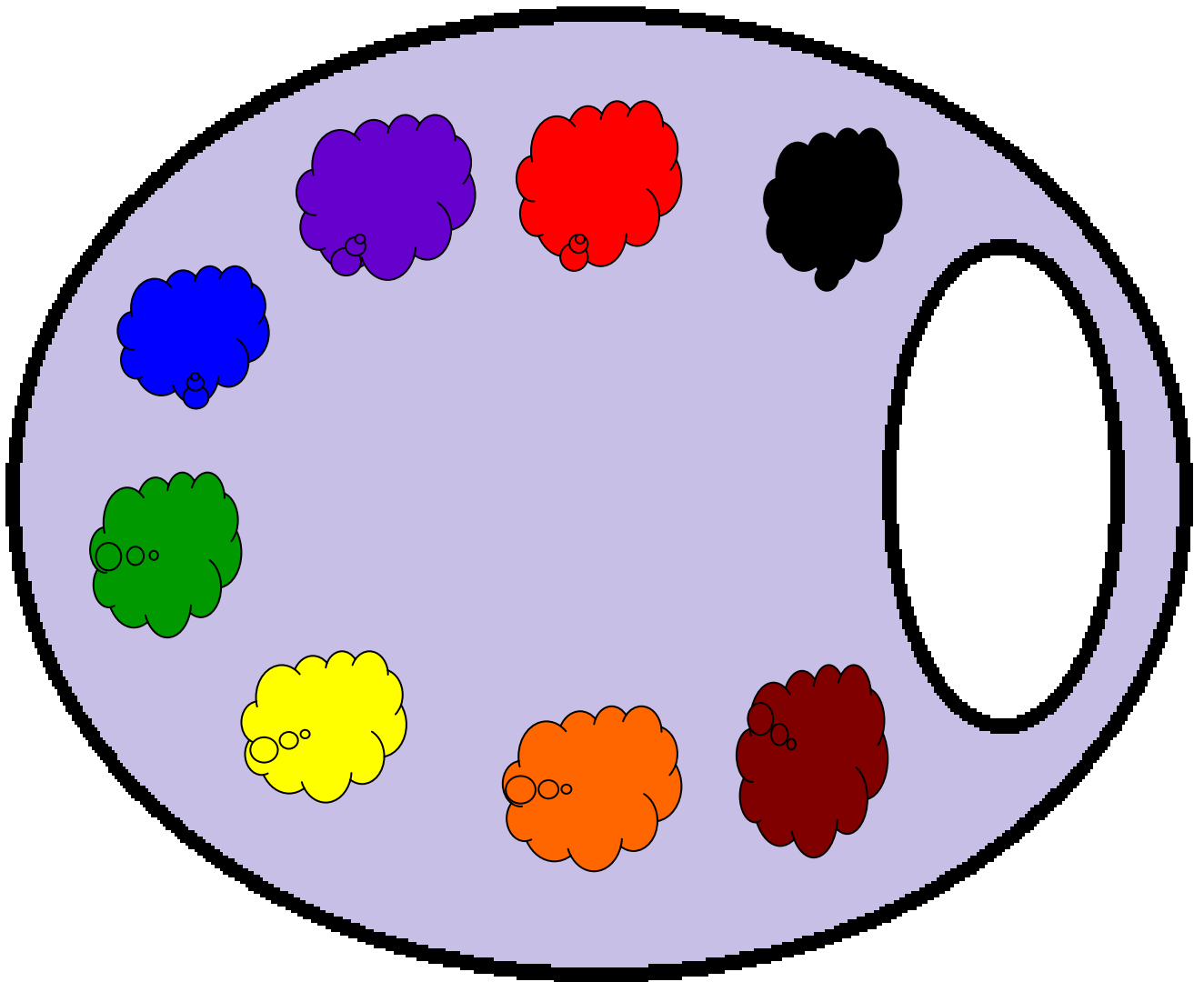

Mamo, tato co Wy na to?

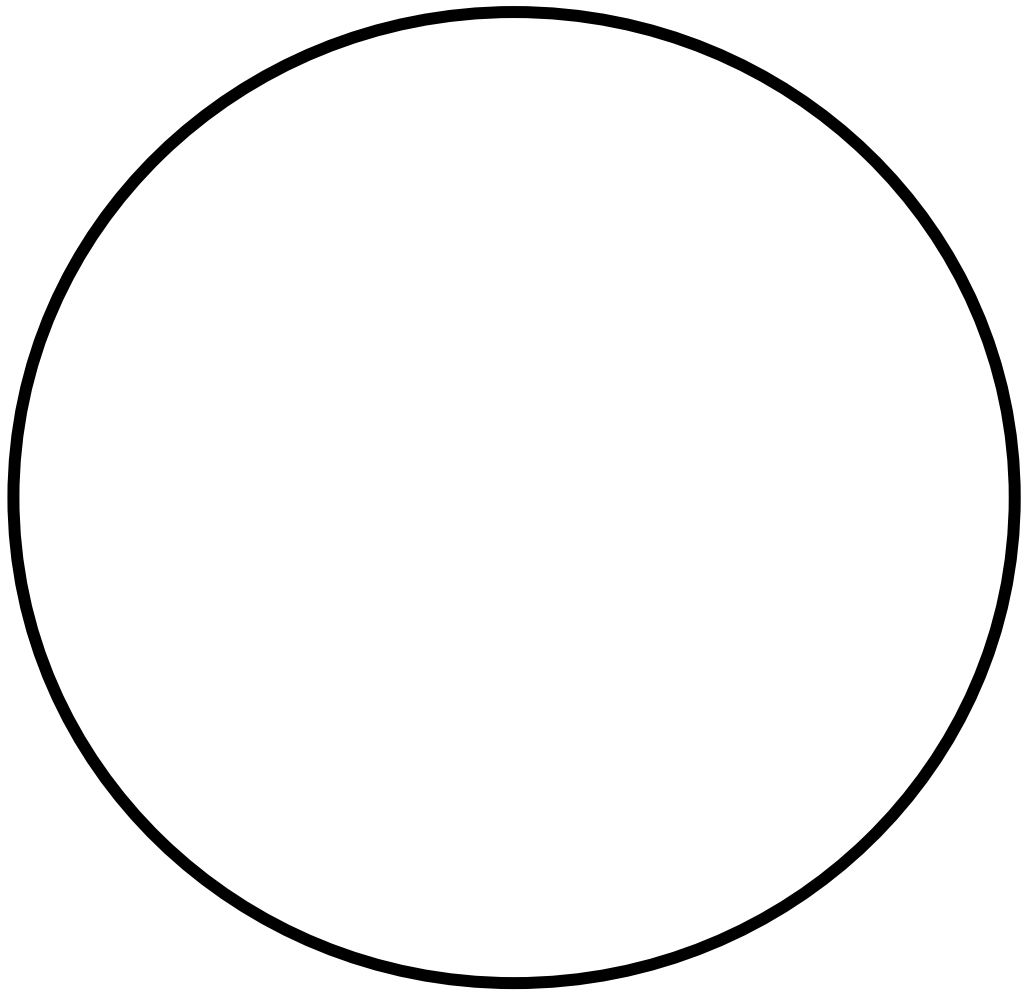
PALETA BARW

KOŁO

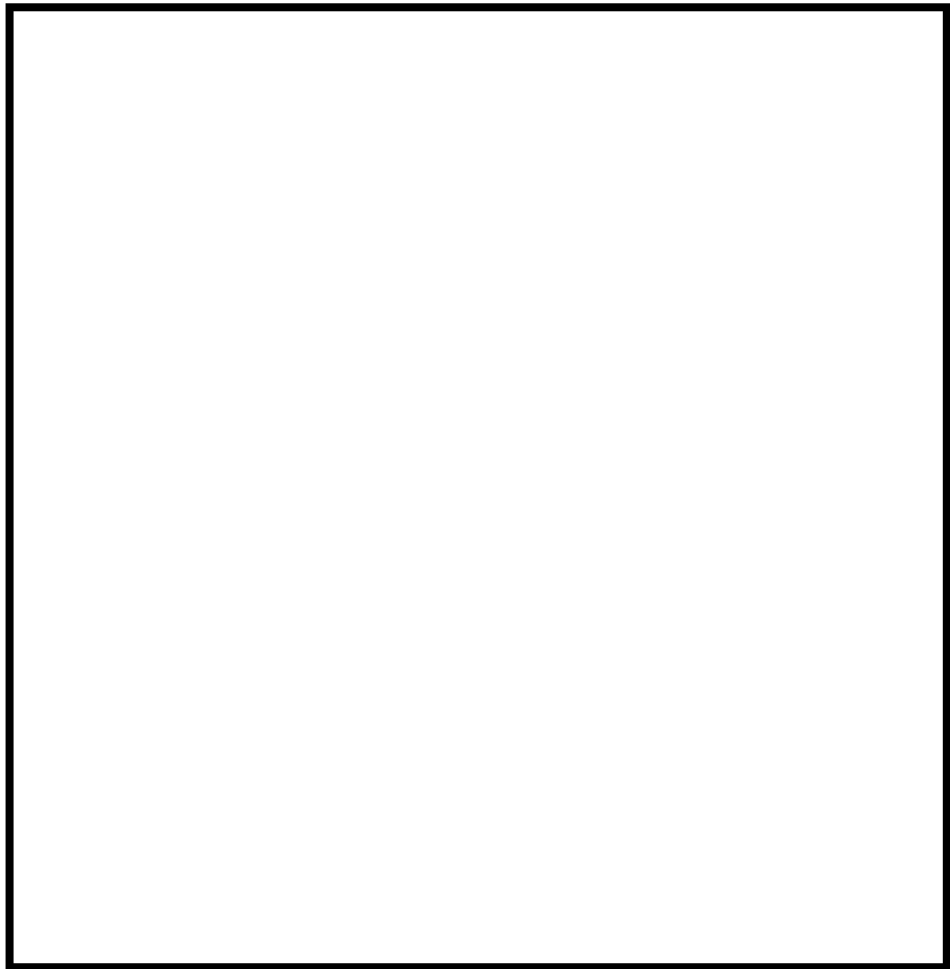

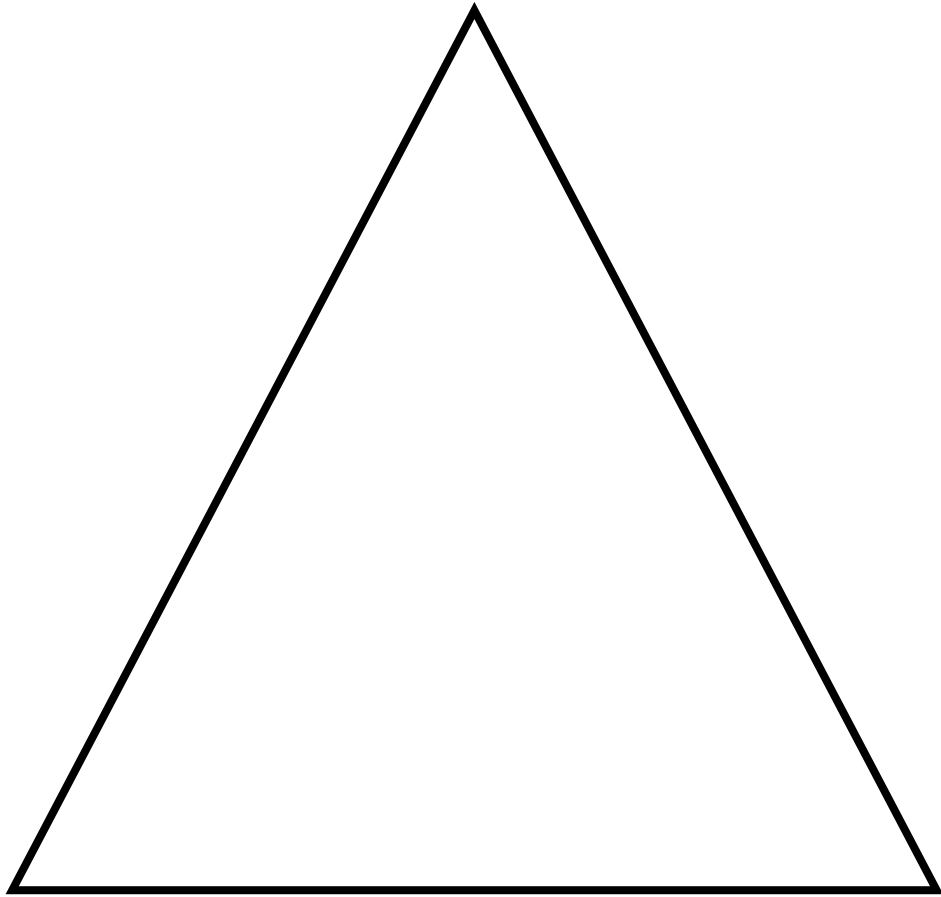
KWADRAT

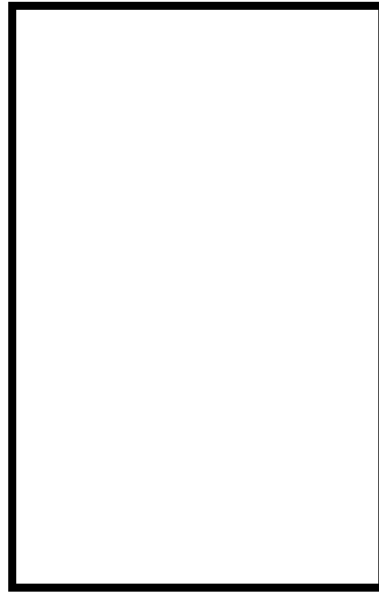
TRÓJKĄT

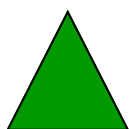
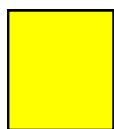
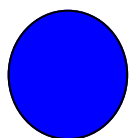
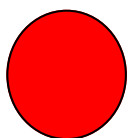
PROSTOKĄT

RYSUJ WEDŁUG WZORU

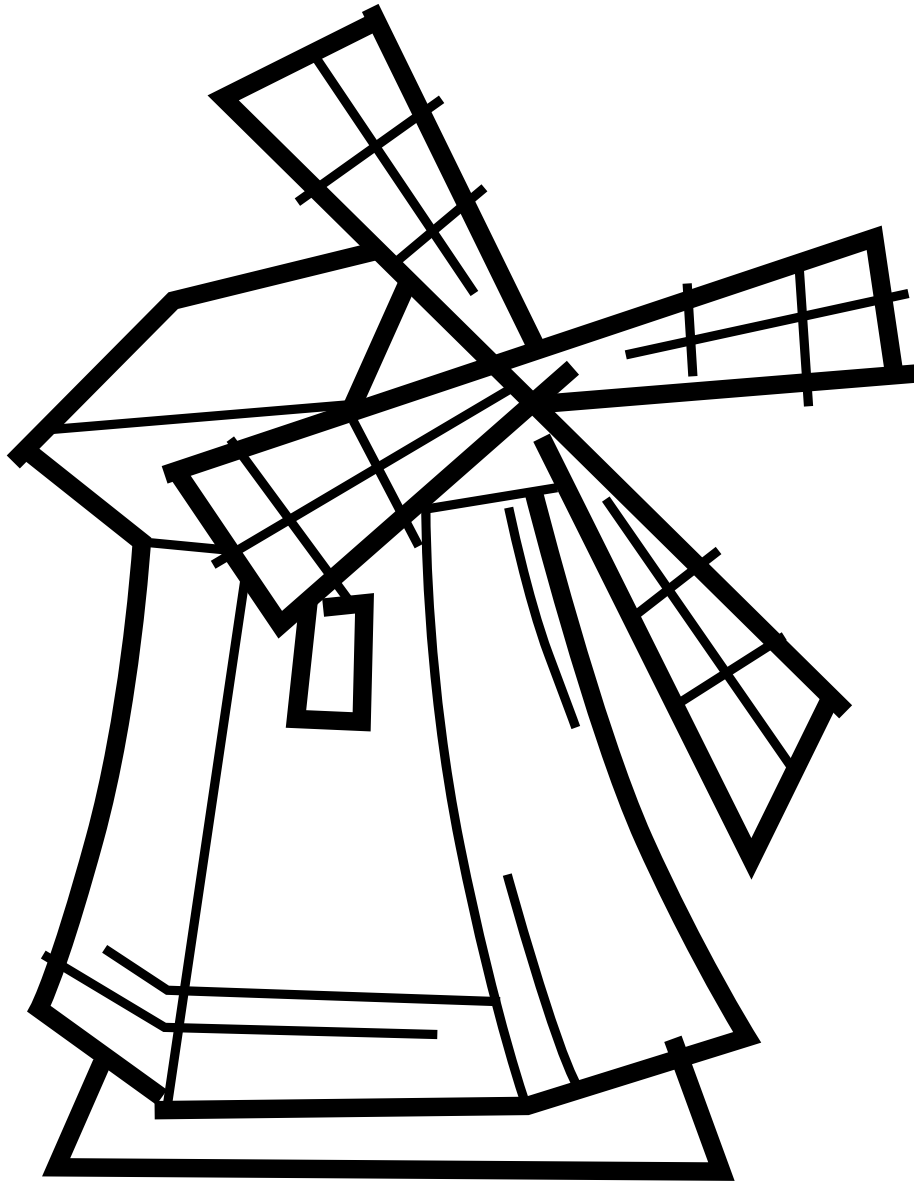

WIATRAK

PAJACYK

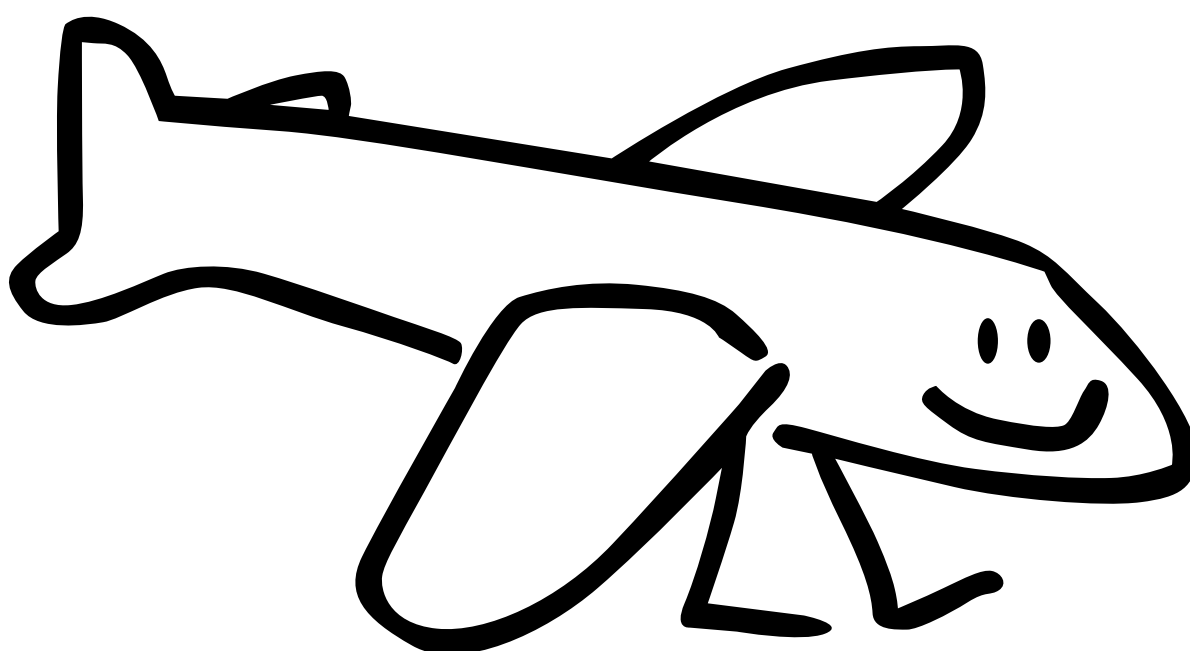
Mamo, tato co Wy na to?

115

SAMOLOT

MOTYL

